

Samlingsplan for musea i Hordaland 2015 - 2020

HORDALAND
FYLKESKOMMUNE

Innleiing	s. 4
Kva er samlingsforvaltning?	s. 5
Innhaldet i planen	s. 6
Arbeidet med planen	s. 7
Økonomi	s. 7
Arbeidsprosessen	s. 7
Kva styrer musea?	s. 10
Fylkeskommunale føringar	s. 10
Statlege føringar	s. 11
Samlingane til musea i Hordaland	s. 12
Omtale av samlingane	s. 13
Musea i tal	s. 23
Immateriell kulturarv	s. 24
Handlingsboren kunnskap	s. 24
Vidare arbeid med immateriell kulturarv	s. 25
Samlingsutvikling	s. 26
Passiv eller aktiv innsamling?	s. 28
Prioritering, avhending og destruksjon	s. 29
Tematisk ansvarsfordeling	s. 29
Private og kommunale samlingar	s. 35
Målsetjingar innan samlingsutvikling	s. 37
Dokumentasjon	s. 37
Dokumentasjon av eigne samlingar	s. 38
Registrering og digitalisering	s. 38
Industridokumentasjon	s. 40
Annan dokumentasjon	s. 40
Arkiv	s. 41
Målsetjing innan dokumentasjon	s. 42

Tilgjengeleggjering	s. 42
Rekvisittar	s. 43
Formidling	s. 44
Publikumstilgjengelege magasin	s. 44
Målsetjing innan tilgjengeleggjering	s. 44
Magasin og bevaring	s. 45
Magasinbehov	s. 46
Fellestenester	s. 48
Nytt fellesmagasin	s. 50
Ønskjeleg utvikling av fellestenester	s. 51
Konserveringstenester	s. 51
Mobilt Thermo Lignum kammer – insektssanering	s. 53
Beredskapsgruppa	s. 53
Målsetjingar innan magasin og bevaring	s. 54
Oppsummering og vidare arbeid	s. 54
Tiltak	s. 56
For musea i fellesskap	s. 56
For Hordaland fylkeskommune	s. 56
For kvart einskild museum	s. 56
Vedlegg	s. 58
<i>Oversyn over samlingane til musea i Hordaland</i>	
<i>Statusrapport om private samlingar i Nordhordland</i>	
<i>Oversikt over samlingar av maritim industrihistorie i Sunnhordland</i>	
<i>Notat frå møta for musea med eit regionalt ansvar</i>	
<i>Næringsutvikling i Hordaland 1850–1950</i>	

INNLEIING

Arbeidet med ein felles plan for samlingane til musea i Hordaland vart sett i gong i kjølvatnet av Musea i samfunnet – Regional plan for museum 2011–2015, der ein slik plan var eit av tiltaka. I planen står følgjande:

Musea i Hordaland skal lage ein felles plan for samlingsforvaltninga, som omhandlar både innsamling og forvaltning av eksisterande samlingar, inkludert kulturlandskap. Museum som er utanfor dei konsoliderte einingane bør også vere med. Tiltaket skal gje ei samla oversikt over samlingane, ein må utvikle system og rutinar for samhandling, og få i stand ei tydeleg arbeidsdeling slik at samlingsforvaltninga vert meir rasjonell. Bevaringstenestene, Museumssenteret i Hordaland, skal ha ei koordinerande rolle¹.

Kva er så egentleg ein samlingsplan? I ICOMs museumsetiske regelverk står det mellom anna at ein samlingsplan skal sei noko om korleis samlingane skal utviklast, kva som skal samlast inn og ein revisjon av dei samlingane musea allereie eig.

Ethvert museumsstyre skal vedta en skriftlig plan som offentliggjøres. Planen skal omhandle innsamling, bevaring og bruk av samlingene. Status for materiale som ikke vil bli katalogisert, konserververt eller utstilt skal framgå klart av planen².

Det museumsetiske regelverket til ICOM syner allment aksepterte prinsipp blant museum over heile verda. Dei fleste norske musea har som mål at dei skal følge dette regelverket.

Da arbeidet med denne planen starta i 2014, var det berre Bymuseet, Museum Vest, Olav H. Hauge-senteret og Museumssenteret i Hordaland som hadde ein skriftleg samlingsplan. Ei målsetjing med arbeidet med denne planen var difor at diskusjonane, møta og dei skriftlege innspela skulle vere til inspirasjon og hjelp for musea i å utforme sine egne planar, samstundes som ein skulle nå målsetjinga om å lage ein felles samlingsplan for alle musea.

Eit anna mål for denne planen var at den skulle sjå samlingsforvaltninga ved musea i Hordaland i samanheng:

Konsolidering i større museumseiningar gjer at museumsavdelingar lettare kan sjå sine samlingar i samanheng. Men framleis er det eit stort potensial i koordinering av samlingsforvaltninga i Hordaland. I stor grad samlar musea på same gjenstandar, og gjer det same arbeidet. Fleire av musea nemner i Statusrapport 2009 at det bør skje ei samordning i heile fylket når det gjeld innsamling og prioritering av gjenstandar som skal takast vare på³.

*Fellesmagasinet for musea i Hordaland.
Foto: Bevaringstenestene, Museumssenteret i Hordaland*

¹ Musea i samfunnet. Regional plan for museum 2011–2015, Hordaland fylkeskommune.

² ICOMs museumsetiske regelverk 2.1, Samlingsplan.

³ Musea i samfunnet», Regional plan for museum 2011–2015, Hordaland fylkeskommune.

På det første møtet med representantar frå dei konsoliderte musea i Hordaland den 27. mars 2014 blei dei bedne om å presentere dei tre største utfordringane innan samlingsforvaltning. Musea sine utfordringar er mellom anna knytte til:

- Ressursar: Alle musea erfarer at dei har for få tilsette som arbeider med samlingane sett i forhold til dei store samlingane dei forvaltar. Musea meiner det er vanskeleg å prioritere samlingsforvaltning høgt nok når ein samstundes skal vere god på formidling, forskning og fornying.
- Verdivurdering og prioritering av samlingane: Musea treng verktøy for å kunne prioritere samlingane sine. Kva skal dei samle på og korleis skal dei prioritere?
- Magasin: Musea har ikkje tilstrekkeleg magasin-plass.
- Standardar: Musea treng felles standardar for arbeidet med samlingane.

Arbeidet med samlingane er ei av musea sine faste driftsoppgåver, og musea må prioritere samlingsforvaltning innanfor sitt ordinære driftsbudsjett. Samlingsforvaltning er eit tidkrevjande arbeid, kor resultatane ikkje alltid er synlege med ein gong. Det er ca. 312 årsverk⁴ ved musea i Hordaland, og musea svarar at det av desse berre er ca. 25 årsverk som er nytta til arbeid med gjenstand-, foto- og arkivsamlingane. Dersom ein tek med bygningsvern og skjøtsel av kulturlandskap vil ein få eit langt høgare tal.

Ein kan sjølv sagt håpe at arbeidet med denne planen vil føre til at musea set samlingsforvaltning høgare opp på agendaen, og at fleire ressursar vert nytta på dette feltet.

Samstundes er dette ei intern prioritering musea må gjere mellom mange andre oppgåver. Med dei knappe ressursane som finst, er det viktig å arbeide så rasjonelt som mogleg. Difor må musea samhandle på dette feltet.

Musea seier at dei treng verktøy for å kunne verdigrudere og prioritere i samlingane. Dette heng saman med ønsket om «ei tydeleg arbeidsdeling slik at samlingsforvaltninga vert meir rasjonell».

For å kunne gjere verdivurderingar og prioriteringar i samlingane bør musea ha ein vedtatt samlingsplan i tråd med ICOM sitt etiske regelverk. Planen bør mellom anna innehalde føremålet og samlingsprofilen til museet, samt planar for vidare innsamling med prioriterte felt. Musea blei difor tidleg utfordra på å seie noko om kva samlingane deira inneheldt og om kva som er museet sitt føremål.

Musea vart einige om at denne planen ikkje skulle vere ei praktisk handbok i samlingsforvaltning, og den vil difor ikkje dekkje musea sitt behov for felles standardar innan dette arbeidet. Fleire norske museum er i ferd med å lage handbøker med utgangspunkt i SPECTRUM-standardane, som no er omsette til norsk. SPECTRUM er utvikla av Collections Trust i Storbritannia og vert nytta i fleire land. Desse standardane inneheld 21 ulike prosedyrar innan samlingsforvaltning. Dette er eit verktøy for å kunne halde kontroll med samlingane: kva ein har ansvar for, kvar det er lokalisert og kva tilstand det er i⁵. Bymuseet har i samarbeid med Randsfjordmuseene og Oslo Museum utarbeidd *Retningslinjer for prioritering, avhending og destruksjon av kulturhistoriske museumsgjenstandar*⁶. Dokumentet vil vere til hjelp med prioritering og vurdering i museumssamlingar.

⁴ Talet er henta frå *Statistikk for museum 2013*, Kulturrådet.

⁵ PowerPoint-presentasjon frå foredrag ved Bård Bie Larsen, Trondheim, 27.11.2012.

⁶ <http://www.kulturradet.no/vis-publikasjon/-/retningslinjer-for-avhending>.

KVA ER SAMLINGSFORVALTNING?

Samlingsforvaltning er det strukturerte og planmessige arbeidet med samlingane til eit museum. Samlingane til musea i Hordaland omfattar alt frå kunst, kultur- og naturhistoriske gjenstandar, foto, arkiv, intervjuarkiv, videodokumentasjon og bygningar til dyr, planter og kulturlandskap. Samlingane omfattar òg immateriell kulturarv. Musea sine eigne saksarkiv og postarkiv er ikkje omfatta av samlingsforvaltninga, sjølv om det kan vere mykje nyttig informasjon om samlingane der.

Ordet «objekt» vert nytta i denne planen som ein samleomgrep for gjenstandar, foto, lydband, film og videotape og kunstverk.

Denne planen har hovudfokus på musea sine kunst- og kulturhistoriske gjenstandssamlingar. Foto og arkiv vert også nemnt, men skal få sine eigne planar. Det same gjeld bygningsvern. Det er løyvd midlar til eit forprosjekt om fellesteneste for magasinering og konservering av fotografi. Plantar og dyr er òg ein del av musea sine samlingar, og forvaltninga av desse samlingane skil seg på mange måtar frå tradisjonell samlingsforvaltning. Dette vil bli behandla mellom anna i eit eige kapittel om immateriell kulturarv og i kapitlet om samlingsutvikling.

INNHALDET I PLANEN

SPECTRUM deler samlingsforvaltning inn i fire område: samlingsutvikling, dokumentasjon, tilgjengeleggjering og bevaring. Denne planen er strukturert med utgangspunkt i desse fire områda, og kvart område har fått sitt eige kapittel.

- **Samlingsutvikling**

Til samlingsutvikling høyrer dei prosedyrane musea følgjer i samband med innsamling og avhending til ein annan eigar, eller destruksjon, der gjenstanden vert fysisk øydelagd⁷. Dette kapitlet tek føre seg korleis samlingane til musea i Hordaland skal sjå ut i framtida. Kapitlet inneheld òg eit grovt tematisk oversyn over samlingane til musea i Hordaland, og er eit utgangspunkt for ein diskusjon rundt tematisk ansvarsfordeling mellom musea.

- **Dokumentasjon**

Å registrere i database / samlingsforvaltningsverktøy, t.d. Primus, fotografere, filme, innhente kunnskap om og tilstandsvurdere er metodar for å dokumentere samlingane. Dokumentasjonen kan delast inn i to kategoriar. På den eine sida handlar det om informasjon om den tekniske og fysiske tilstanden til gjenstanden. På den andre sida handlar det om proveniens (det vil seie opphavet til et objekt), bruk, historisk kontekst og betyding. Godt dokumenterte samlingar er avgjerande når ein skal prioritere i museums-samlingane og gjere verdivurderingar. Dette kapitlet handlar om korleis samlingane til musea i Hordaland er dokumenterte.

- **Tilgjengeleggjering**

Musea sine samlingar kan gjerast tilgjengelege på nett, blant anna på DigitaltMuseum (www.digitaltmuseum.no). Dei kan stillast ut, nyttast for å behalde kunnskapen om bruken av dei og visast fram i publikumstilgjengelege magasin. Dette kapitlet handlar om korleis samlingane til musea i Hordaland kan gjerast tilgjengelege for mellom anna forskning og formidling.

- **Bevaring og konservering**

Transport, magasintilhøve, handtering, preventiv og aktiv konservering og katastrofeberedskap høyrer heime under kapitlet bevaring og konservering. Dette kapitlet omtalar også musea sine felles-tenester innan dette feltet og utvikling av desse.

---

⁷ HØYRING, retningslinjer for prioritering, avhending og destruksjon av museumsgjenstandar.

Musea må arbeide etter ei rekkje føringar frå stat, fylket og kommunane. Denne planen vil innleiingsvis gje eit oversyn over slike føringar. Derest kjem eit oversyn over samlingane til musea i Hordaland. Del to av planen inneheld eit meir detaljert oversyn, skrive av musea sjølve; om kva samlingane inneheld, kor mange som arbeider med samlingsforvaltning, om musea sine samlingsplanar, kor stor del av samlingane som er registrerte i Primus, arkiv, magasintilhøve og utfordringane musea har innan dette feltet⁸.

Målsetjinga med denne planen har heilt frå starten vore at det skal vere musea sin plan. Under følgjer difor eit oversyn over arbeidet med planen.

ARBEIDET MED PLANEN

Økonomi

Felles plan for samlingsforvaltning var eit prioritert tiltak i Regional plan for museum 2011–2015.

Samlingsforvaltning er også eit satsingsområde i Regional plan for kultur 2015–2025. Fylkestinget i Hordaland har i åra 2012, 2013, 2014 og 2015 løyvd midlar til oppfølging av museumsplanen. I 2013 vart det løyvd 350 000 kroner til samlingsforvaltning. Av desse gjekk 200 000 kroner til hovudplanen. Torunn Kojan Bøe vart tilsett ved Bevaringstenestene ved Museums-senteret i Hordaland 1. februar 2014 i 50 prosent stilling i eit halvt år for å koordinere dette arbeidet. 150 000 kroner gjekk til kartlegging av private og kommunale samlingar i Nordhordland. Dette var i samsvar med innhaldet i museumsplanen som peika på at museum utanfor dei konsoliderte einingane også burde vere med.

Av museumsplanmidlane for 2014 vart det løyvd ytterlegare 300 000 kroner til planarbeidet, og prosjektperioden vart utvida fram til sommaren 2015. Arbeidet med kartlegging av samlingane i Nordhordland fekk 100 000 kroner, og 100 000 kroner gjekk til arbeidet med fellesmagasin, som også høyrer inn under tiltaket med samlingsforvaltningsarbeidet og utvikling og utviding av Bevaringstenestene. Arbeidet med samlingane i Nordhordland og fellesmagasin er omtalt i denne planen og finst som vedlegg. I tillegg har dei ti konsoliderte musea fått 50 000 kvar til digitalisering av samlingane. Sunnhordland museum fekk 200 000 kroner av museumsplanmidlane for 2015 til dokumentasjonsprosjekt med fokus på motorhistorie. Notat frå prosjektet ligg som vedlegg til planen.

Arbeidsprosessen

Heilt frå starten har det vore ein viktig premiss at dette skulle vere musea sin plan, og at arbeidet skulle vere ein inkluderande prosess. Det har difor vore ei rekkje møte og samlingar undervegs. Det har ikkje vore ei fast arbeidsgruppe som har arbeidd med den, og det har til dels vore ulike personar frå musea som har møtt på dei møta som har blitt haldne undervegs. Fordelen med dette er at planen er forankra hos ulike personar i organisasjonane. Ulempa er heilt klårt at det har vore vanskeleg å sikre kontinuitet i arbeidet. Det første møtet med representantar frå alle dei konsoliderte musea var den 27. mars 2014. På dette møtet presenterte musea dei største utfordringane deira innan samlingsforvaltning, og kva dei ønskte at planen skulle innehalde.

Den 5. mai 2014 var det møte med ei mindre arbeidsgruppe samansett av Anne Bjørke, Bymuseet; Laila Lundberg Søreide, KODE; Eirik Helleve, Hardanger og Voss museum; Elisabeth Bjørsvik, Hordaland fylkeskommune og Torunn Kojan Bøe, Bevaringstenestene.

⁸ Primus er ein database for registrering av museumsgjenstandar som dei aller fleste norske museum nyttar.

Konservering av alterduk av Frida Hansen frå Stavanger Domkirke.
Foto: Bevaringstenestene, Museumssenteret i Hordaland

Elisabeth Bjørsvik og Torunn Kojan Bøe vitja alle dei konsoliderte musea i perioden frå mai til september 2014, med unntak av Olav H. Hauge-senteret. Målsetjinga med desse møta var å kartlegge status innan samlingsforvaltninga ved musea, og finne ut av kva forventningar dei hadde til planen. Spørsmåla var: kva ønskjer musea å bidra med i planen og kva utfordringar skal planen løyse for det ein skilde museet? Ein undersøkte ikkje samlingane på desse møta, og det som mellom anna står om magasinbehov er basert på innspel frå musea.

Den 6. november var det nytt møte med representantar frå alle musea. Diskusjonsemnet var ei tematisk ansvarsfordeling mellom musea. Kven samlar eigentleg på kva? Musea har fulle magasin og dei ser at dei ikkje kan ta vare på alt for framtida. Musea har difor uttrykt eit ønske om å spisse samlingane, velje ut noko som er viktigare enn noko anna. Dei vart difor bedne om å levere ei kort skildring av den faglege profilen til museet i forkant av dette møtet. Elisabeth Bjørsvik innleia møtet med å gje eit oversyn over næringsvegar i Hordaland frå 1850 til 1950. Eit fokus på næringsvegar kan gje ein pekepinn på kva for område av Hordaland si historie som ikkje er godt nok representert i musea sine samlingar, og kan såleis danne grunnlag for ein diskusjon om innsamling med utgangspunkt i tema. Nærings- og nyttingsmiddelindustri og handelsverksemd kan vere slike døme. Oversyn over næringsutviklinga vil òg vere eit utgangspunkt med omsyn til fordeling av tema mellom musea. Næringsutvikling i Hordaland 1850-1950 er vedlegg til planen. Torunn Kojan Bøe presenterte ei skisse over innhaldet i planen. Møtet synte eit stort engasjement for samlingsforvaltning, og her var mange synspunkt og gode diskusjonar.

3. desember 2014 var det eit eige møte med museum som forvaltar kulturlandskap og levande samlingar. Damsgård hovedgård, Lyngheiseret, Havrå og Baroniet Rosendal var representert. Aktuelle problemstillingar som blei diskutert var skjøtsel av kulturlandskapet, dokumentasjon av levande samlingar og forvaltning av dei, tilgjengeleggjering av levande samlingar og utfordringar og moglegheiter ved å forvalte denne typen samlingar.

Den 18. desember var det møte med Solveig Jordal frå Museumssenteret i Hordaland om det å vere eit regionmuseum i Nordhordland, og om planen for samlingane i Nordhordlandsregionen.

I løpet av prosjektperioden vart Olav H. Hauge-senteret ein del av museumsbudsjettet i Hordaland fylkeskommune. Senteret er ei avdeling under Nynorsk Kultursentrum, men er samstundes ei eiga konsolidert eining i Hordaland fylke. Prosjektleiaren hadde møte med Olav H. Hauge-senteret i Bergen.

Representantar frå alle dei konsoliderte musea hadde møte den 13. februar og den 20. mai kor dei gjennomgjekk utkast til planen fekk komme med innspel.

I prosjektperioden såg ein at musea med folkemuseumssamlingar har den største utfordringa innan tematisk ansvarsfordeling. Ei arbeidsgruppe bestående av Anne Bjørke, Bymuseet, Eirik Helleve, Hardanger og Voss museum, Solveig Jordal, Museumssenteret i Hordaland, Jane Jünger, Sunnhordland museum og prosjektleiaren Torunn Kojan Bøe, har hatt fire møte i planperioden (27. mars, 19. august, 7. september og 2. oktober 2015) Gruppa har diskutert ny innsamling ved desse musea og fordeling av tema.

Resultatet av diskusjonen vert omtala på side 32 og er mellom anna synleg i tiltaksdelen og i eit eige vedlegg til planen.

Prosjektleiari har delteke på kurset «Det relevante museet» i Trondheim hausten 2014.

KVA STYRER MUSEA?

Det finst ei rekkje lover og plandokument som legg føringar for musea si samlingsforvaltning. Dei konsoliderte musea i Hordaland er alle eigne juridiske einingar med styret som øvste myndigheit. Musea får ei rekkje føringar frå både fylket, kommunane og staten. I tillegg må dei følgje ICOM sitt museumsetiske regelverk.

Fylkeskommunale føringar

Museumspolitikken til Hordaland fylkeskommune ligg nedfelt i den regionale planen for musea i 2011–2015, Musea i samfunnet.

Museumssatsinga til Hordaland fylkeskommune skal i hovudsak skje gjennom dei ti konsoliderte musea, som er:

- Baroniet Rosendal
- Bergens Sjøfartsmuseum
- Bymuseet i Bergen
- Hardanger og Voss museum
- KODE – Kunstmuseene i Bergen
- Museum Vest
- Museumssenteret i Hordaland
- Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum
- Olav H. Hauge-senteret, ei avdeling under Nynorsk kultursentrum
- Sunnhordland museum

Fem av dei konsoliderte musea er regionale ansvarsmuseum. Dei regionale ansvarsmusea er:

- Museum Vest: Askøy, Fjell, Sund, Øygarden
- Bymuseet i Bergen: Bergen, Fusa, Os, Samnanger
- Hardanger og Voss museum: Eidfjord, Granvin, Jondal, Kvam, Odda, Ullensvang, Ulvik, Voss
- Museumssenteret i Hordaland: Austrheim, Fedje, Lindås, Masfjorden, Meland, Modalen, Radøy, Osterøy, Vaksdal
- Sunnhordland museum: Bømlo, Etne, Fitjar, Kvinnherad, Stord, Sveio, Austevoll, Tysnes

Ordninga med regionale ansvarsmuseum er fylkeskommunen si hovudsatsing i høve til kommunale og private samlingar. Ein stor del av musea i Hordaland står framleis utanfor dei konsoliderte musea. Desse skal kunne søkje rettleiing hjå dei regionale ansvarsmusea. I den regionale planen for museum 2011–2015 står det følgjande: «Hordaland fylkeskommune tar eit økonomisk ansvar under føresetnad av at kommunar som mottar tenester frå eit regionalt ansvarsmuseum, er med i eit spleiselag». Inntil vidare har Museum Vest og Museumssenteret i Hordaland fått midlar til å utgreie ei eventuell konsolidering av Bjørn West museet, og Sunnhordland museum har fått midlar til gruvesamfunnet på Litlabø. I tillegg har Sunnhordland museum store oppgåver innan maritim industrihistorie på fleire felt. Eit område er å avklare rolla som regionalt ansvarsmuseum i høve til dei samlingane som ulike miljø i Sunnhordland representerer, med særleg vekt på Stord Maritime Museum. Ei anna viktig oppgåve er å dokumentere den maritime motorhistoria på ein meir heilskapleg måte, slik at denne historia også vert sett i samheng med motorhistoria i resten av Hordaland. Hardanger og Voss museum har fått museumsplanmidlar til ei utgreiing om Dagestadmuseet på Voss.

Ei viktig satsing for dei regionale ansvarsmusea er ordninga med bygningsvernkonsulentar. Hordaland fylkeskommune finansierer desse saman med kommunar og/eller musea, noko som pr. 2015 utgjer åtte stillingar. Dei åtte stillingane er fem bygningsvern-konsulentar og 2 museums-konsulentar. Bygningsvern-konsulentane har ei rådgjevande rolle for samfunnet ikring, og er ein viktig del av museet sitt samfunns-opdrag. Dei arrangerer til dømes kurs i handverkstradisjonar og kan gi råd med omsyn til finansieringskjelder og søknader for verneverdige og freda hus i privat eige.

I *Musea i samfunnet* er det lista opp fire tema som musea i Hordaland framover må ta mål av seg å fremje særskilt. Det er **kystkultur, industri, kunst og immateriell kulturarv**. Dei tre tematiske ansvarsmusea KODE – Kunstmuseene i Bergen, Norsk Vasskraft- og Industriadmuseum og Baroniet i Rosendal har fått museumsplanmidlar til å definere si rolle som tematisk ansvarsmuseum. I tillegg har Olav H. Hauge-senteret fått museumsplanmidlar til å utgreie si rolle, mellom anna korleis museet kan søkje fagleg samarbeid med andre museum i Hordaland, og då særleg KODE. Museumsplanen blir i 2015 avløyst av *Premiss: Regional plan for kultur 2015–2025*. Hovudsatsingane frå Museumsplanen vert ført vidare. Ei viktig satsing er fellesløysingar mellom musea på fleire felt. I tillegg til styrking av drift og investeringar gjennom eit «museumsløft».

Statlege føringar

Norske museum må arbeide etter dei føringane som ligg i stortingsmeldingane, statsbudsjettet og dei årlege tildelingsbrevane dei får i samband med statstilskotet.

I 2009 kom stortingsmeldinga *Framtidas museum* (St. meld. 49), som inneheldt ein statusrapport frå museumsreforma med ei rekkje tiltak og vurderingar for korleis musea skal arbeide vidare. I meldinga står det at samlingane skal forvaltast på ein god og gjennomtenkt måte, med planar for utvikling og oversikt over tilstand, omfang og kvalitet. Musea kan ikkje samle på alt, og det er difor viktig at musea gjer medvitne val, og at musea samarbeider om kva dei skal samle på.

Rapporten *Samhandling og arbeidsdeling ved dokumentasjon og innsamling i kulturhistoriske museer* blei utgitt av Norsk Kulturråd i 2012. Denne inneheld eit oversyn over kva strategiar musea nyttar når dei samlar inn kulturhistorisk materiale. Den ser og på moglegheitene for at musea koordinerer si innsamling slik at norske museum ikkje har overlappende samlingar.

Frå prioriteringsutstillinga « Vi ryddar i fortida- for framtida»,
Hordamuseet oktober 2014- april 2015.
Foto: Bymuseet i Bergen

SAMLINGANE TIL MUSEA I HORDALAND

Dei konsoliderte einingane i Hordaland har varierende storleik. Medan Bymuseet i Bergen, KODE – Kunstmuseene i Bergen, Hardanger og Voss museum, Museum Vest og Museumssenteret i Hordaland er konsolideringar av fire til ti tidlegare sjølvstendige museum, er Baroniet Rosendal, Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum og Bergens Sjøfartsmuseum konsoliderte med seg sjølve⁹. Sunnhordland museum er ei av dei mindre konsoliderte einingane, som er konsolidert med Stord maritime museum. Olav H. Hauge-senteret opna i 2014, og er ei avdeling av Nynorsk kultursentrum, som har hovudkontor i Møre og Romsdal. Det gjer at det er stor variasjon kor mange tilsette det er ved musea, noko tabellen under syner.

Musea i Hordaland er fortrinnsvis konsoliderte etter geografi og ikkje etter kva tema dei forvaltar. Det gjer at dei større konsoliderte einangane forvaltar mange ulike tema. Eitt museum har gjerne ansvar for både levande samlingar, tradisjonelle folkemuseumssamlingar og spesialmuseum innan til dømes industri, medisinsk historie eller kunst, medan dei forvaltar same tematikken som eit anna konsolidert museum på nokre felt. Difor er det ofte meir naturleg at musea samhandlar på tvers av dei konsoliderte musea enn internt i det einiskilde konsoliderte museet i sine innsamlingsplanar.

Museum	Årsverk
Bymuseet	63
Hardanger og Voss museum	60
KODE	52
Museumssenteret i Hordaland	41
Museum Vest	33
Baroniet Rosendal	19
Norsk Vasskraft og Industristadmuseum	17
Bergen Sjøfartsmuseum	12
Sunnhordland museum	11
Olav H. Hauge-senteret	4
SUM	312

⁹ Oversynet er henta frå Statistikk for museum 2013, Kulturrådet

OMTALE AV SAMLINGANE

Baroniet Rosendal

er eit lite barokkslott frå 1665. Baroniet Rosendal / Den Weis Rosenkroneske stiftelse eig og forvaltar samlingane som familien Weis Rosenkrone i sin heilskap donerte til UiO i 1927.

*Konservering av tapet på Baroniet Rosendal.
Foto: Bevaringstenestene, Museumssenteret i Hordaland*

I statuttane til museet heiter det mellom anna:

Der skal således til alle tider på en pietetsfull måte vernes om Slottet fra 1665 med deri værende innbo, kunstgjenstander og bibliotek – gjenstander som aldri må skilles derfra – den til hovedsættet hørende park og have samt Rosenkrones gravsted på Kvinnherad kirkegård. Stiftelsen sitt ansvar er også å sørge for vedlikehold og vern av hele det unike bygnings- og kulturmiljøet Baroniet Rosendal med verneverdige bygninger, det nære kulturlandskapet som inkluderer Rosendal Avlsgård, Omshagen samt Stiftelsens eiendommer i Hattebergdalen landskapsvernområde og Folgefonna nasjonalpark.

*Baroniet Rosendal
Foto: Ann Steindal, HFK*

Bergens Sjøfartsmuseum

Samlingane til museet omfattar sjøfart, skipsfart og næringar knytt til dette, frå dei eldste tider og fram til i dag. Sjølv om fiske og fangst ikkje er med, har museet ei avdeling knytt til bruksbåtar som òg har vore brukt til fiske. Dei viktigaste temaa er: båtbygging, den eldste sjøfarten, marinærkeologi, skuleskipa, treskipsbygging, dei eldste dampskipa, polarfart, kyst- og fjordabåtar, verdskrigane, spesialskipsfart og offshore-shipping.

Gjenstandsmaterialet består i hovudsak av skipsmodellar og skipsmåleri som er med på å illustrere utviklinga av skipsfarten og reiarneringa. Museet har ei stor samling navigasjonsinstrument og verktøy knytt til maritime næringar, i tillegg til gjenstandar frå livet til sjøfolka om bord og minna dei tok med seg heim. Samlingane er eigd av museet.

Modell av Osebergskipet. Bergens Sjøfartsmuseum
Foto: Lilli M. Ingvaldsen

Bymuseet i Bergen

har følgjande avdelingar: Alvøen Hovedbygning, Bergen Skolemuseum, Brannhistorisk samling, Bryggens Museum, Damsgård Hovedgård, Gamle Bergen museum, Hordamuseet, Håkonshallen og Rosenkrantzårnet, Hordamuseet og Lepramuseet St. Jørgens hospital.

Dei kulturhistoriske samlingane Bymuseet forvaltar famnar eit breitt spekter av sosialhistoriske, byhistoriske og institusjonshistoriske felt frå reformasjonen og framover, mellom anna landbrukshistorie, brannhistorie, farmasihistorie, medisinhistorie knytt til sjukdomane lepra og tuberkulose, tekstilhistorie, herregardshistorie og skulehistorie. Nokre yrke er spesielt dekkja, mellom anna tannlegen, urmakaren, båtbyggjaren, fiskarbonden, blekkslagaren og fotografen.

Samlingane tel meir enn 100 antikvariske bygningar, rundt 100 000 gjenstandar og 90 000 foto, i tillegg til

levande samlingar i form av dyr, planter og kulturlandskap. Det er framleis den enkelte eigarstiftinga som eig samlingane.

*Damsgård Hovedgård, Bymuseet i Bergen
Foto: Regin Hjertholm*

*Hordamuseet, Bymuseet i Bergen
Foto: Ann Steindal, HFK*

Hardanger og Voss museum

har åtte avdelingar – Agatunet, Granvin bygdemuseum, Hardanger Fartøyvernssenter, Hardanger Folkemuseum, Ingebrigt Vik museum, Kabuso, Kvam bygdemuseum og Voss folkemuseum.

Hardanger Fartøyvernssenter har ei samling på rundt 500 gjenstandar frå maritime miljø. Ingebrigt Vik museum har ei samling verk av Ingebrigt Vik; Kabuso har ikkje egne samlingar. Dei fem andre avdelingane

har relativt typiske folkemuseums-samlingar. Dei største samlingane er ved Hardanger Folkemuseum og Voss folkemuseum. Med ei vedtektsending i 2014 kom det inn at stiftinga Hardanger og Voss museum har eigedomsrett til alle gjenstandar og eigedom innkjøpte etter 1. januar 2012, med unntak av Voss folkemuseum, der museumslaget får eigedomsretten. Tidlegare var eigedomsretten knytt til eigarstiftingane.

Hardanger Folkemuseum, Hardanger og Voss museum.
Foto: Ann Steindal, HFK

Hardanger fartøyvernssenter, Hardanger og Voss museum.
Foto: Ann Steindal, HFK

KODE – Kunstmuseene i Bergen

er ei konsolidering av Edvard Grieg Museum Troidhaugen, Harald Sæverud Museum Siljustøl, Ole Bull Museum Lysøen og dei gamle institusjonane Bergen Kunstmuseum og Permanenten Vestlandske Kunstindustrimuseum.

Komponistheimane Troidhaugen, Lysøen og Siljustøl dokumenterer det kunstnariske og profesjonelle livet til tre av Noregs aller største musikarar og komponistar. Samla representerer dei ein materiell kultur skapt av tre generasjonar komponistar og deira familiar, i heimar og omgjevnader som speglar både kunstnarlege straumdrag og livshistorier frå midten av 1800-talet til seint 1900-tal.

Den kommunale kunstsamlinga til tidlegare Bergen Kunstmuseum vart etablert i 1878 og er ei samling av måleri, papirbaserte kunstverk, skulpturar/video/ installasjonar/objekt og møblar og andre gjenstandar.

Kunsthåndverk og designsamlinga til tidlegare

Permanenten Vestlandske Kunstindustrimuseum er ei samling av ca. 38 000 gjenstandar fordelt på møblar, keramiske arbeid, tekstilar, sølvgjenstandar/ metallgjenstandar og foto.

KODE Kunstmuseene i Bergen
Foto: Dag Fosse

Magasin
Foto: KODE Kunstmuseene i Bergen

Museum Vest

har følgjande avdelingar: Norges Fiskerimuseum, Det Hanseatiske Museum og Schøtstuene, Kystmuseet i Øygarden, Herdla Museum, Nordsjøfartmuseet og Fjell festning.

Museum Vest har et tredelt fokus bygd på Noreg sitt forhold til kysten og havet. Museet har samlingar knytt til fiskeri og havbruk, foredling og eksport, men òg samlingar knytt til andre verdskrig i Noreg og den tyske okkupasjonen av landet, i tillegg til samlingar om kystkultur med vekt på lokalsamfunnet si tilpassing til skiftande næringsforhold, levekår og energiproduksjon.

Fleire av musea som i dag utgjer Museum Vest har arbeidd med innsamling, dokumentasjon og bevaring sidan 1870-åra. Tusenvis av kulturhistoriske gjenstandar, fotografi og arkivmateriale er bevarte.

Dei fleste samlingane speglar først og fremst den lokale og regionale kulturhistoria der musea ligg. Eitt unntak er dei tidlege samlingane til Norges Fiskerimuseum, som hadde eit nasjonalt nedslagsfelt, og samla inn reiskapar eller modellar av slike frå andre fiskeri-næringa i andre land.

Norges Fiskerimuseum, Museum Vest.
Foto: Ann Steindal, HFK

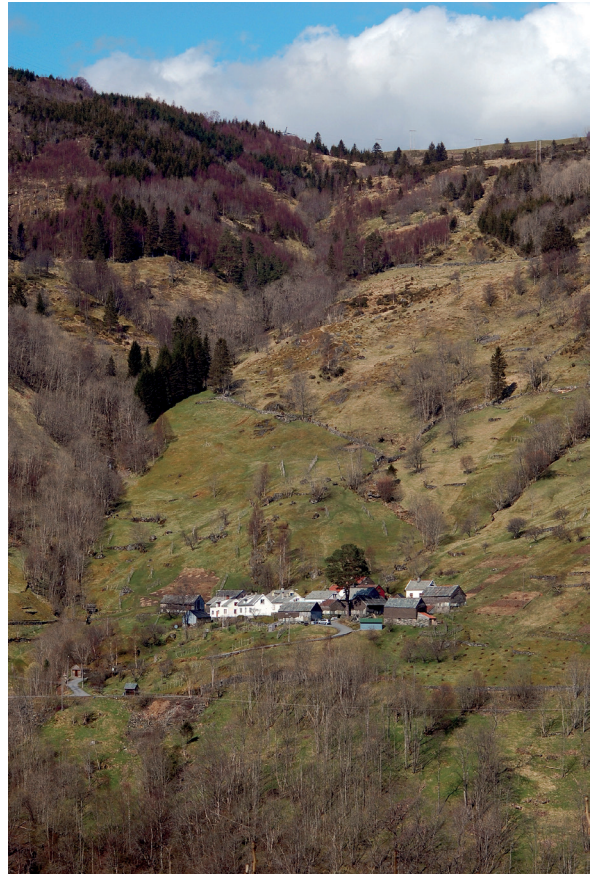

Kystmuseet i Øygarden, Museum Vest.
Foto: Ann Steindal HFK

Museumssenteret i Hordaland (MuHo)

har følgjande avdelingar: Bevaringstenestene, Havrå, Kulturverntenesta i Nordhordland, Lyngheisenteret, Norsk Trikotasjemuseum, Osterøy museum, Ådnatun og Vestnorsk Utvandringssenter.

Samlingane til MuHo omfattar to kulturlandskap og den handlingsborne kunnskapen knytt til forvaltninga av desse, eit nasjonalt teknisk- industrielt kulturminne, eit folkemuseum, ei bygdesamling og eit utvandrar-museum. Museet eig samlingane til Norsk Trikotasjemuseum, medan samlingane til dei andre avdelingane er eigd av eigne stiftingar.

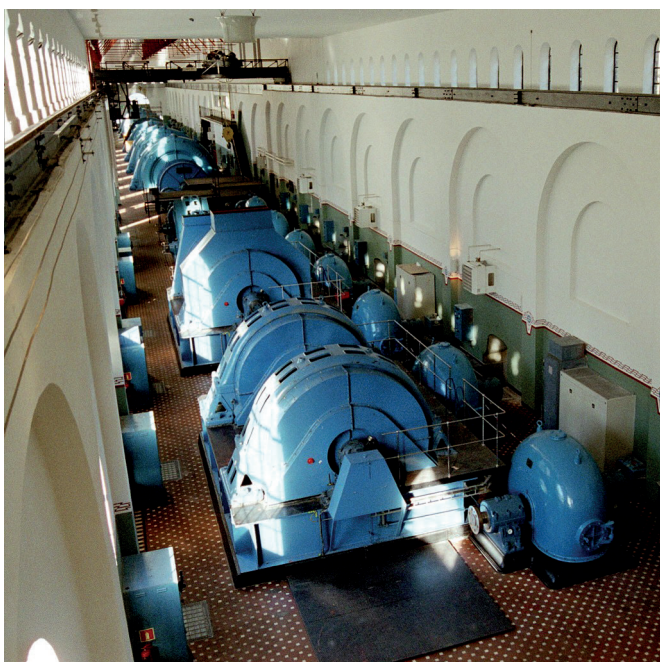
Havrå, Museumssenteret i Hordaland
Foto: Arnulf Østerdal, HFK

Strikkeloftet på Norsk Trikotasjemuseum, Museumssenteret i Hordaland.
Foto: Helge Sunde

Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum (NVIM)

Samlingane ved NVIM er avgrensa i tid til det 19. og 20. hundreåret. Samlingane er bygde opp rundt tema som industristaden, bygningshistorie, heim, samfunn, miljøforhold, organisasjonsliv og næringsliv, det siste med vekt på vasskraftverk og smelteverksindustri.

NVIM utviklar Senter for Industriarkiv i samarbeid med Odda kommune, og er lokalhistorisk arkiv for Odda kommune. Det freda kraftanlegget Tyssø I utgjør kjernen i museet si verksemd, saman med arbeidarbustadane i Odda. Nedlegging av Odda Smelteverk tidleg på 2000-talet førte til nye oppgåver og engasjement for museet. NVIM forvaltar 33 bygg og 2 båtar.

*Turbinhall, Tyssedal kraftstasjon, Norsk Vasskraft og Industristadmuseum.
Foto: Gunnbjørg Austrheim, HFK*

Tyssedal Kraftstasjon, Tyssø. Foto: Harald Hognerud, NVIM

Olav H. Hauge-senteret

Samlinga er knytt til Olav H. Hauges liv og verk, og inneheld materiale som brev, notatbøker, foto, og ikkje minst boksamlinga til Hauge som tel 6237 skrifter.

Boksamlinga inneheld mellom anna lyrikk, romanar, litteraturteori, filosofi, psykoanalyse, og religiøse skrifter.

Boksamlinga, som er eigd av Olav H. Hauge-stiftinga, er ein del av museet på Hauge-senteret. Det er inngått deponiavtale for perioden 2013–2024.

Boksamlinga etter Olav H. Hauge. Olav H. Hauge-senteret
Foto: Stein A. Hevrøy

Sunnhordland museum

har bakgrunn i Sunnhordland Folkemuseum og Sogelag som opphavleg vart skipa som Bygdemusé og sogelaget for Sunnhordland i 1913. Vedtektene definerte museet/sogelaget sin profil ved at ein skulle samla inn «leivningar av gamal norsk kultur i Sunnhordlandsbygdene som hus- og klædebunad; arbeidsreiskap; gamle brev; folketradisjonar; bygdesagn osb.»

Det var altså tale om både materiell og immateriell kultur som dekkar det «totale Sunnhordland». Sunnhordland museum er eigar av samlingane sine. I tillegg eig museet deler av samlinga til Stord maritime museum.

Del 2 av denne planen inneheld eit meir detaljert oversyn over musea sine samlingar, skrive av musea sjølve.

Wichman motor. Sunnhordland museum
Foto: Bjørn Arve Lunde

Halsnøy Kloster. Sunnhordland museum
Foto: Astrid Elin Lønning

MUSEA I TAL

Tabellen under er henta frå *Statistikk for museum 2014*, Kulturrådet. Tala på gjenstandar er stort sett baserte på overslag. Musea har eit godt oversyn over delar av samlingane, men manglar fullgod kontroll over andre delar av samlingane. Det er heller ikkje uproblematisk å telje gjenstandar, for kva er ein gjenstand? Er ei maskin med delar ein gjenstand eller fleire? Er ein kasse med verktøy, skruar og mutrar ein eller fleire gjenstandar? Det vil vere nærast umogleg å fastslå eit nøyaktig tal på kor mange gjenstandar musea forvaltar.

Museum	Gjenstandar	Foto	Kunst
Baroniet Rosendal	12 200	500	500
Bergen Sjøfartsmuseum	6 516	39 500	0
Bymuseet	94 236	88 226	0
Hardanger og Voss museum	47 368	94 604	2 614
KODE	1 158	101	48 934
Museum Vest	13 825	24 097	50
Museumssenteret i Hordaland	120 430	15 717	0
Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum	11 475	47 390	2
Olav H. Hauge-senteret	6 544		
Sunnhordland museum	14 278	31 219	185

10

Musea vert målte på dei tala dei melder inn til Kulturrådet kvart år, men kva fortel statistikken – og kva fortel den ikkje? Etter innspel frå fleire museum kom det i 2014 ei rekkje nye felt i ABM-statistikken for musea. Målet er at statistikken skal fortelje meir om utviklinga av samlingsforvaltningsarbeidet ved kvart enkelt museum. Mellom annan må musea no svare på kor mange gjenstandar, foto, farkostar og bygningar dei har avhenda i løpet av året, og gje ei vurdering av oppbevaringsforholda til samlingane frå svært gode, tilfredstillande til ikkje tilfredstillande og dårlege (det står meir om dette i kapittelet om magasin og bevaring).

Levande samlingar, hageanlegg, kulturlandskap og teknisk-industrielle samlingar har òg vorte ein del av ABM-statistikken. Tabellen under syner at det finst 11 kulturlandskap, 14 hageanlegg og 320 dyr på museum i Hordaland. Berre Bymuseet og Baroniet Rosendal har oppgitt kor mange levande planter dei har i samlingane.

Museum	Antall kultur-landskap	Antall hage-anlegg	Antall levande planter	Antall levande dyr	Tekn. -ind. saml.
Baroniet Rosendal	4	3	12 220	147	
Bymuseet	2	4	850	155	
KODE	3	3			
Museum Vest					2
Museumssenteret i Hordaland	2			18	5
Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum					1
Sunnhordland museum		4			1

11

IMMATERIELL KULTURARV

«UNESCO-konvensjonen om vern av den immaterielle kulturarven pålegg det norske samfunnet store forpliktingar i bevaring av immaterielle kulturuttrykk, og krav om å synleggjere og sikre respekt og anerkjenning for ikkje-materiell kultur»¹². Musea må sjå materielle og immaterielle kulturuttrykk i samanheng. I st. meld. nr. 22 (1999–2000), Kjelder til kunnskap og oppleving, står det:

Mange museum har mykje informasjon om gamle handverk og handverkstradisjonar. Dei har reiskapane som vart nytta, og dei har produkta, men den heile og fulle kunnskapen om handverket vil dei ikkje ha utan den kvalifiserte handverkaren med dei dugleikane som ligg i sjølve handlaget utvikla gjennom lang læretid og praksis. Viktige delar av kulturarven vil gå tapt, dersom vi ikkje tek vare på den handlingsbårne kunnskapen knytt til hustømring, tekstile tradisjonar, båtbygging, skinnarbeid, smiing, saum, tradisjonsborne dyrkingsmåtar i jordbruket og mange andre fag og kunnskapsfelt (...).

Fleire museum i Hordaland har fokus på den handlingsborne kunnskapen gjennom å opparbeide og vidareføre kunnskap, men dette dekkjer berre nokre felt av den ikkje-materielle kulturarven. Behovet for val av tema og strategiar er dei same for denne kjeldekategorien som for gjenstandsmaterialet museet skal samle.

Ved Hardanger fartøyvernssenter, ei avdeling i Handanger og Voss museum, tek dei vare på immateriell kunnskap knytt til det maritime.

Hardanger og Voss museum planlegg gjennom prosjektet hardingfela.no å formidla denne levande kunstforma¹³.

Hardingfela.no er eit samarbeid med Ole Bull-akademiet, der dei to institusjonane skal forvalte hardingfeletradisjonane, men også bidra til fornying.

Handlingsboren kunnskap

Havrå og Lyngheisenteret, som er avdelingar i Museumssenteret i Hordaland, Baroniet Rosendal og Damsgård Hovedgård, ei avdeling i Bymuseet i Bergen, har fokus på handlingsboren kunnskap knytt til førindustrielt hagebruk og landbruk.

Kunnskapen er utvikla og spesialisert gjennom fleire tusen år. Arbeidsteknikkane og reiskapskulturen er tilpassa det stadeigne landskapet med ulike klimatiske, geografiske og ressursmessige forhold. Dei førindustrielle arbeidsmetodane og reiskapskulturane er viktige fordi dei er spesiellaga til dei naturressursane som finst.

Kulturlandskapet i landbruket er eit produksjonslandskap, styrt av mennesket sitt behov for mat, reint vatn, bustad, tekstilar og vyrke, tufta på lokale ressursar. Saman med husdyr, kulturplantar, klima, geologi og topografi vevast den stadbundne skjøtselsmetodikken, den lokaltilpassa reiskapskulturen og arbeidsteknikkane saman til det ein kan kalle det kulturbiologiske systemet; der alle ting heng saman med alle ting. Det same gjeld for historiske hageanlegg, som i tillegg oftast speglar estetiske hageideal i tidlegare tider. Det er med andre ord prosessane som ligg bak som har skapt desse verdiane. *Det er dette som er metoden for å ta vare på levande samlingar.*

¹² Musea i samfunnet. Regional plan for museum 2011–2015. Kortversjon.

¹³ Musea i samfunnet. Regional plan for museum 2011–2015. Kortversjon, s. 22.

Den tradisjonelle museumsmodellen når det gjeld val av metode knytt til konservering og bevaring for ettertida, er utvikla for daude gjenstandar og samlingar, og kan difor ikkje brukast til desse samlingane. Det tradisjonelle kunnskapstilfanget er heller ikkje nok, der det har vore tilstrekkeleg å forvalte kunnskap om (dokumentert på film, tekst o.l.). Musea må òg kunne forvalte kunnskap i/vere utøvande av tradisjonelle kunnskapsfelt innanfor det immaterielle kulturarvsfeltet. Det å vere utøvande av denne type kunnskap, er føresetnaden for at kulturlandskapets verneverdi ikkje vert øydelagd for framtidige generasjoner, eller gror att.

Vidare arbeid med immateriell kulturarv

Det må utarbeidast ein eigen strategi for den immaterielle kulturarven med drøfting av kva tema, tradisjonar og kunnskap som er viktig å sikre, og om korleis musea kan være med å bidra til å gjere dette. Det materielle og det immaterielle må sjåast i samanheng når det gjeld innsamling og dokumentasjon.

Villsau. Foto: Museumssenteret i Hordaland, Lyngheisenteret.

Er dokumentasjon godt nok i en del tilfelle? Kva metodar fungerer? Det er mange val som må gjerast om musea skal ha ein offensiv praksis i forhold til det immaterielle. Også på dette feltet er det viktig å ha eit fylkesperspektiv (og av til nasjonalt perspektiv) og fordele ansvar og koordinere arbeidet mellom musea.

Den praktiske kunnskapsarven må sjåast i samanheng med samlingane våre, og nyttast for å få auka kunnskap om produksjon og bruk av dei. Fleire av musea har opparbeidd kompetanse innan ulike handverk/verkefelt, som til dømes maritime handverk, forvaltning av kulturlandskap, matproduksjon, musikk og tekstile teknikkar. Det er viktig at denne kunnskapen vert tilgjengeleg for alle med samlingar innan desse felta. Gjennom ei viss praktisk innsikt i bruk av dei reiskapane og gjenstandane vi har i samlingane vil vi sikre høgare kvalitet både på forvaltning og formidling av samlingane våre, og samlingane vil auke sin verdi som kjelder.

Ein måte å gjere den praktiske kunnskapen tilgjengeleg på er at dei musea som arbeider aktivt med

praktisk kunnskap får ansvar for å utarbeide kursopplegg. Ei utviding/alternativ er at ein nyttar tradisjonsberarar for lære museumstilsette den handlingsborne kunnskapen.

SAMLINGSUTVIKLING

Museet har plikt til å anskaffe, bevare og utvikle samlinger som bidrag til å sikre samfunnets naturarv, kulturarv og vitenskapelige arv. Disse samlingene utgjør et viktig felles kulturgode som har en spesiell juridisk status og internasjonalt rettsvern. I dette samfunnsansvaret ligger forvalteroppgaver som inkluderer aktsomhetsplikt, langsiktig vern, dokumentasjon, tilgjengelighet og avhending under ansvar (ICOMs museumsetiske regelverk).

Samlingsutvikling handlar om korleis samlingane til musea i Hordaland skal sjå ut i framtida. Kva skal musea samle inn? Skal dei eksisterande samlingane fredast eller skal ein gå gjennom dei for å vurdere kva ein skal bruke ressursar på framover?

Samlingsutvikling er ei planlagt utvikling av ei samling, som krev god kunnskap om profil og tematikk i dei eksisterande samlingane. For å kunne planlegge denne utviklinga må musea ha overordna strategidokument og tydelege prioriteringar. Til samlingsutvikling høyrer òg dei prosedyrane ein følgjer i samband med inntak og avhending. Utfordringa er at musea ofte ikkje kjenner samlingane sine godt nok, og har samla inn utan å ha ein gjennomtenkt innsamlingspolitikk. Ein start kan difor vere å skrive museet si samlingshistorie, slik at ein får eit oversyn over kva som har styrt innsamlinga til museet og ei overordna oversikt kva type samlingar museet har. Ei kjelde til kva musea bør samle på er det enkelte museum sin føremålsparagraf. Musea må så vurdere om denne samsvarar med gjeldande innsamlingsplanar.

Ved Museumssenteret i Hordaland har ein hatt fokus på å tilvekstføre samlingane for å få oversikt. Det fyrste steget har vore å lage inventarlistar over samlingane, for å kunne seie noko om kva dei inneheld, kvar gjenstandane er og kva tilstand dei er i¹⁴. Derneft kan museet prioritere kva dei vil registrere i Primus.

DigitaltMuseum er ei nettside kor publikum kan søkje i musea sine samlingar. DigitaltMuseum hentar opplysningane om samlingane frå Primus. Dersom musea prioriterer å få samlingane ut på DigitaltMuseum, vert det lettare å få oversikt over kva andre museum har i sine samlingar, og om fleire museum samlar på det same. Utfordringa i Hordaland er at det førebels berre er Bymuseet, Hardanger og Voss museum, Museumssenteret i Hordaland, Norsk Vasskraft og Industristadmuseum og Sunnhordland museum som har delar av foto- og gjenstandssamlingane sine på DigitaltMuseum. Det bør vere eit mål for alle musea å publisere samlingane sine på DigitaltMuseum.

I Hordaland har ein den fordelan at musea har ein felles Primusdatabase, dermed har musea lesetilgang til kvarandre sine samlingar. Unntaket er KODE, som er i ein eigen database. Dermed er det mogleg for musea å søkje i kvarandre sine registreringar.

¹⁴ Plan for samlingsforvaltning, Museumssenteret i Hordaland 2012.

Mange museum deltek i nasjonale nettverk innan sitt fagfelt. I rapporten *Samhandling og arbeidsdeling ved dokumentasjon og innsamling i kulturhistoriske museer*¹⁵ vert det peika på at musea kan nytte dei nasjonale nettverka til å samordne innsamlingsplanane sine. Musea i Hordaland deltek i følgjande nettverk:

Museum	Deltek i følgjande nettverk
Baroniet Rosendal	Herregårder og Kulturlandskap
Bergen Sjøfartsmuseum	Sjøfart
Bymuseet i Bergen	Kulturlandskap, Herregårder, Håndverk, Medisinsk historie
Hardanger og Voss museum	Fiskeri- og kystkultur, Håndverk, Musikk og musikkinstrumenter, Samtid
KODE	Litteratur
Museum Vest	Fiskeri- og kystkultur
Museumssenteret i Hordaland	Kulturlandskap, Teknologi og industrihistorie, Arbeiderkultur og arbeidslivshistorie, Håndverk, Drakt og tekstil, Fiskeri- og kystkultur
Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum	Samtid, Arbeiderkultur og arbeidslivshistorie, Teknologi- og industrihistorie
Olav H. Hauge-senteret	Litteratur
Sunnhordland museum	Bergverk, Samtid

16

Frå samlingane til Lindås Sogelag

¹⁵Samhandling og arbeidsdeling ved dokumentasjon og innsamling i kulturhistoriske museer. Rapport fra arbeidsgruppe, januar 2012. Norsk kulturråd.

¹⁶Oversynet er henta frå ABM-statistikk 2014. Rapportering og statistikk –museer.

Passiv eller aktiv innsamling?

Passiv innsamling vil seie at museet ikkje går aktivt ut og samlar inn, men får tilbod om gåver/kjøp av gjenstandar frå privatpersonar, organisasjonar eller bedrifter, som så vert vurdert inkludert i samlingane. I rapporten «Samhandling og arbeidsdeling ved dokumentasjon og innsamling i kulturhistoriske museer» står det:

Gjenstander museet blir tilbudt har ofte liten markedsverdi, selv om det er i god forfatning. Giveren kan mene at det er bedre at et museum får tingene, enn at de blir kastet. I andre tilfeller kan giverne ha klare oppfatninger om hva materialet kan brukes til¹⁷.

Bymuseet har etablert ein inntakskomiteé som vurderer alle gåvetilbod til museet. Berre unntaksvis kan tilsette i samlingsavdelinga svare ja eller nei utan vurdering i utvalet, og berre dersom ein veit at denne gjenstandstypen definitivt er over- eller underrepresentert i samlingane eller at den ligg heilt utanfor dei fokusområda som er nedfelt i museet sin innsamlingsplan¹⁸. Alle musea bør vurdere å ha eigne inntakskomitear, slik at innsamling ikkje er opp til ein enkelt person å avgjere.

Ved inntak til samlingane er det nokre punkt ein bør tenkje igjennom:

- Er tilveksten i tråd med museet sin innsamlingspolitikk? Denne må vere skriftleg og tilgjengeleg for alle tilsette.
- Er proveniensen til objektet kjend? Er historikken godt dokumentert?
- Korleis vil dette objektet vere med på å utfylle eller endre samlingane?
- Kva tilstand er objektet i? Kan denne vere ein fare for resten av samlinga?¹⁹

I all hovudsak er innsamlinga til musea basert på gåver eller deponi til samlingane. Det var i mange år ein liberal innsamlingspolitikk ved musea i Noreg. Ein tok nærast imot det ein fekk tilbod om, ofte med ein tanke om at ein kunne gjere utvalet seinare. Det var viktig å syne i museumsstatistikken at samlingane vaks frå det eine året til det neste. Store samlingar vart i ein del tilfelle sett på som synonymt med høg status. Det gjorde det ikkje betre at dei færraste hadde ein klår innsamlingspolitikk. Mange av samlingane starta med målretta innsamling med det føremål å stille ut for publikum. Når ein hadde kome så langt at ein opna for gjestar, vart fokuset skifta over til dette, og mindre ressursar vart brukt på innsamling. Gåvetilboda kom likevel, og ein hadde ofte ikkje kapasitet – og i ein del tilfelle heller ikkje kompetanse – til å vurdere dei der og då. Resultatet er overfylte magasin og inntaksstopp ved mange museum, noko som igjen kan føre til at ein risikerer å gå glipp av viktige bidrag til samlingane.

*Hardingfele, Hardanger og Voss museum. Hardanger Folkemuseum
Foto: Elisabeth Emmerhoff*

¹⁷ Samhandling og arbeidsdeling ved dokumentasjon og innsamling i kulturhistoriske museer. Rapport fra arbeidsgruppe, januar 2012.

¹⁸ Utkast til innsamlingsplan for Bymuseet i Bergen 2014–2019.

¹⁹ ICOMs museumsetiske regelverk.

I dag ønskjer mange museum å ha ei aktiv haldning til samlingane. Dei vil ikkje lenger sitte passivt og vurdere dei gjenstandane dei får tilbod om, men i staden gå aktivt ut og finne akkurat det dei ønskjer til samlingane sine, eller avhende deler av samlingane. Denne forma for innsamling kallar ein aktiv innsamling. Den er som oftast organisert som prosjekt kopla til dokumentasjon, forskning og formidling. Ei form for aktiv innsamling er at musa kjøper gjenstandar til samlingane.

Aktiv innsamling er gjerne meir tidkrevjande enn passiv innsamling. Kanskje føler museumstilsette òg at dersom ein samlar inn aktivt, skal det vere langt betre og meir gjennomtenkte årsaker til inntak enn dersom nokon tilfeldigvis kontaktar museet og tilbyr dei ei gåve?

KODE har eit budsjett på 1 million kroner til innkjøp til samlingane. Dette er eit årleg kommunalt tilskot som i prinsippet skal nyttast til å supplere og utvikle den kommunale samlinga av biletkunst. KODE har eit museumsinternt utval som vurderer kva som skal kjøpast inn og kva som skal akseptast som gåve og deponi. Tradisjonelt prioriterer museet å styrke dei kunsthistoriske periodane der museet har openberre manglar, og fokuserer på det som vert laga av biletkunst i Vestlandsregionen. Utvalet vurderer også kva gåver som skal akseptast til den kunstindustrielle samlinga, som er eigd av stiftelsen Vestlandske kunstindustrimuseum. Stenersens samling har eit stiftelsestyre som vurderer utviklinga av eiga samling.

Av dei andre konsoliderte musea er det berre Bymuseet som har eit lite innkjøpsbudsjett. Det vert brukt i heilt spesielle tilfelle.

Prioritering, avhending og destruksjon

Historia syner at det er mykje enklare å ta inn materiale til samlingane enn å avhende det. Det er krevjande å rydde opp i noko som museet har fått i gåve for 10 år sidan. Dersom det manglar opplysningar, veit ein ikkje om dette er noko det er mogleg å avhende, eller om givaren ønskjer å få materialet attende dersom museet ikkje vil behalde det.

Bymuseet er i gang med ei systematisk vurdering av delar av samlingane dei forvaltar med tanke på prioritering og eventuell avhending/destruksjon.

Arbeidet er ein del av prosjektet *Prioritering og avhending av museumsgjenstandar – retningslinjer og metode*. Prosjektet er initiert av Bymuseet i Bergen og blir gjennomført i samarbeid med Randsfjordmuseene AS, avd. Hadeland Folkemuseum og Oslo Museum. Prosjektet vert avslutta i 2015. Resultatet vert eit sett retningsliner for prioritering, avhending og destruksjon av kulturhistoriske museumsgjenstandar, og ein sluttrapport som oppsummerer erfaringar og vurdering av metodar/verktøy.

Tematisk ansvarsfordeling

Musea i Hordaland ønskjer ei tydeligare tematisk ansvarsfordeling mellom musea, slik at dei ikkje endar opp med å samle på dei same gjenstandane. Musea vart difor tidleg utfordra på å sei noko om kva tema samlingane inneheld i dag og kva felt dei ønskjer å ta ansvar for i framtida. Dette var enklare å svare på for dei musea som samlar innan eit avgrensa tematisk felt, men mykje vanskelegare for museum som skal samle inn frå ein heil region.

I rapporten *Samhandling og arbeidsdeling ved dokumentasjon og innsamling i kulturhistoriske museer* vert det å fylle hòl i samlingane omtala. Å utfylle eit hòl i samlinga kan forståast som at ein ønskjer å komplettere ei samling, ei anna tolking er at ein ønskjer å ta inn nye tema som ikkje er representerte i samlingane tidlegare.

Ei tematisk ansvarsfordeling kjem aldri til å dekkje alle felt i Hordaland si historie. Innsamling kan aldri verte totaldokumentasjon. Musea må alltid velje kva dei vil dokumentere frå Hordaland si historie, og vere medvitne på kva felt dei er gode på, og kva felt ingen museum i dag tek ansvar for.

På eit overordna nivå kan ein tematisk dele samlingane ved musea i Hordaland inn i fem kategoriar:

- dei avslutta samlingane
- samlingane til spesialmusea
- samlingane til museum med eit regionalt ansvar
- kunstsamlingane
- dei levande samlingane

Avslutta samlingar

Baroniet Rosendal, Alvøen Hovedbygning, Damsgård Hovedgård, heimstaddiktaren Jens Tvedt sin barndomsheim og dei tre komponistheimane i KODE er alle eksempel på det ein kan kalle ei avslutta samling. Dette er i stor grad historiske interiør som syner heimen og livet til familiane som har budd her.

*Komponistkværelset på Siljustøl, KODE.
Foto: Ann Steindal, HFK*

Det er sjeldan det er nokon tilvekst til desse samlingane, og difor er dei i all hovudsak å rekne som avslutta samlingar. I den grad dei tek i mot nye objekt er det dersom dei kan komplettere samlinga.

Olav H. Hauge sin heim er i privat eige og er ikkje ein del av Olav H. Hauge-senteret.

Ei utfordring vil vere tilhøvet til andre kunstnarheimar. KODE og Olav H. Hauge-senteret har fått museumsplanmidlar til ei slik utgreiing.

Spesialmuseum

Eit spesialmuseum er eit museum som samlar inn frå eit relativt avgrensa tematisk felt.

Bergens Sjøfartsmuseum er eit spesialmuseum innan sjøfart og maritime næringar. Innan fiskeri og kystkultur finn ein Museum Vest og Hardanger Fartøyvernssenter, som er ei avdeling i Hardanger og Voss museum. I tillegg har Sunnhordland museum maritim industrihistorie som eit av sine arbeidsfelt. Desse musea bør avklare i innsamlingsplanane sine om dei har overlappende felt. Sunnhordland museum har fått museumsplanmidlar til å dokumentere den maritime motorhistoria og sjå den i samanheng med motorhistoria i resten av Hordaland.

Situasjonsbilete frå eit museumsmagasin. Sunnhordland museum
Foto: Bjørn Arve Lunde

Eit anna døme på eit overlappande felt er hermetik-kindustrien. Kven skal ha ansvar for denne næringa i Hordaland si historie? Korleis vert næringa presentert/forvalta i dag? Meieri- og mølleverksemd kan også trekkjast fram som eit mogleg temaområde. Større vekt på tematisk fordeling vil gi meir heilskap og fornying i formidling, forvaltning og forskning.

Bymuseet i Bergen er eit spesialmuseum for byhistorie i Bergen innan ei rekkje felt som skulehistorie, brannhistorie, medisinsk historie og byhistorie. Sunnhordland museum har psykiatrihistorie som del av si verksemd gjennom Valen.

Fleire museum har skulehistorie og andre offentleg tenester som del av si formidling. Omlegging av skulevesenet gjennom til dømes samanslåing av vidaregåande skuler kan reise ein debatt om korleis den regionale skulehistoria skal forvaltast og formidlast.

To museum i Hordaland har industri som sitt hovudfokus. Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum har kraft og industri som sine tema og er eit av to hovudmuseum i NVE si museumsordning. Norsk Trikotasjemuseum er eit nasjonalt industrimuseum innan tekstilindustri. Museet har etter søknad fått utviklingsmidlar frå Kulturrådet til å lage ein nasjonal innsamlings- og dokumentasjonsplan for norsk tekstilindustri – ein strategi for å ta vare på norsk tekstilindustrihistorie for ettertida. Planen skal utformast i tett samarbeid med andre norske museum som har norsk tekstilindustri som tema i sine samlingar.

Samferdselshistoria er også eit område som vil krevje avklaring. Hordaland har til dømes ei rik ferje-, veg- og rutebilhistorie. Korleis kan den utviklinga og dei utfordringane fylket har/har hatt best forvaltast? Kva finst ved dei ulike musea? Er dette eit temaområde der musea bør diskutere ei ansvarsfordeling?

Kunstsamlingane

KODE – Kunstmuseene i Bergen har den desidert største kunstsamlinga i Hordaland. Baroniet i Rosendal og Kabuso er òg to sterke aktørar innan kunstfeltet. Kunstmusea orienterer seg nasjonalt og internasjonalt i sine samlingar.

Dei tematiske ansvarsmusea i *Regional plan for museum* – KODE, Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum og Baroniet Rosendal, har fått museumsplanmidlar til å utgreie si rolle.

Museumssamlingar med eit regionalt ansvar

Hordamuseet (avdeling i Bymuseet), Osterøy museum (avdeling i Museumssenteret i Hordaland), Voss museum (avdeling i Hardanger og Voss museum) Hardanger folkemuseum (avdeling i Hardanger og Voss museum) og Sunnhordland museum er alle folkemuseum med eit regionalt ansvar. Folkemusea har samla gjenstandar frå kvardagslivet, inkludert jordbruksreiskapar, tradisjonsbåtar, fiskeutstyr, verktøy som blei brukte på gardane, hus, interiør, småindustri, drakt og matstell. På desse musea skulle publikum kunne sjå korleis folk levde i det førindustrielle samfunnet og bli kjende med det typisk norske. Resultatet vart at mange av folkemusea har samla på dei same gjenstandane.

Dei sit no att med store samlingar med liknande materiale, sjølv om det er klart at det her vil vere regionale forskjellar.

Det har mange gongar vore viktigare å ta vare på mange ulike typar av same gjenstand enn å kjenne gjenstandens proveniens. Difor har desse musea ofte store samlingar av til dømes plogar, kister, tiner, stolar, skomakarverktøy og båtbyggerverktøy med ukjent opphav. Det er primært desse musea som no treng å sjå samlingane sine i samanheng.

Representantar frå folkemusea i Hordaland har difor hatt fire eigne møte i prosjektperioden der dei har starta diskusjonen om overlappende felt i samlingane og ny tilvekst. Gruppa vil fortsetje diskusjonen og utarbeide forslag til ansvarsfordeling på enkelte felt når det gjeld framtidig innsamling. Gruppa sine forslag til fordeling av tema kan endre enkeltmusea sitt regionale ansvar.

Gruppa føreslår at dei musea som får eit spesifikt tematisk ansvar i fylket òg vil få prioritet for å levere gjenstandar frå dette feltet til fellesmagasinet (ERNI-gjenstandar)²⁰. Om eit museum får tilbod eller vert kjend med materiale frå eit felt som eit anna museum har hovudansvaret for, kan ein handtere det på ulike måtar: ein kan velje å ta det inn i eiga samling som døme/til eiga formidling, eller ein kan kontakte museet som har hovudansvar og be dei vurdere innlemming i samlingane. Det er ikkje diskutert overføring av gjenstandar innan dei ulike felta til det museet som får hovudansvaret – gruppa har berre diskutert ny innsamling.

Når det gjeld prioritering i eksisterande samlingar, vert det opp til kvart enkelt museum. Eit notat frå arbeidet ligg som eit eige vedlegg til planen.

Når det gjeld innsamling frå nyare tid skapar det nye utfordringar. Skal musea berre samle gjenstandar som er produserte lokalt eller skal dei òg samle gjenstandar som er brukte i eit bestemt geografisk område, men produserte ein annan stad? Det er heller ikkje alltid at forskjellane er så store frå eit lokalsamfunn til det neste. Ei løysing kan vere samarbeid mellom musea i fylket og på nasjonalt plan om innsamling av masseproduserte gjenstandar. Ei anna løysning er at musea dokumenterer med film, foto og intervju i staden for eller i tillegg til å samle gjenstandar.

Levande samlingar

Ei levande samling vert definert som eit heilskapleg kulturbologisk system som inneheld planter, dyr og landskap som er avhengige av skjøtsel og tilrettelegging for at livsløpet deira skal kunne vidareførast og fornyast. Mennesket sitt samspel med naturen er heilt avgjerande for ei levande samling. Levande samlingar finn ein i kulturlandskapet. I den vidaste tolkinga er kulturlandskap alt landskap som er teke i bruk av menneske. Ein slik definisjon rommar både kulturlandskapet i landbruket (det mat- og vyrkeproduserande landskapet) og historiske hageanlegg.

²⁰ ERNI-gjenstandar er gjenstandar med eineståande regional/nasjonal interesse vurdert ut i frå sin kunst- og /eller kulturhistoriske verdi.

Hordaland Fylke har fleire viktige kulturlandskap på museum:

- Museumssenteret i Hordaland har ansvaret for tre av dei åtte bruka i det freda kulturmiljøet Havrå, samt Lyngheiseret. Kulturlandskapa på Havrå og Lyngheiseret er ulike både med tanke på kva kulturavhengige naturtypar, topografi og dertil høyrande reiskap som vert nytta i skjøtselen av landskapet. Begge er representative gardar frå kyst og fjordstrøka på Vestlandet (det mat- og vyrkeproduserande landskapet).
- Baroniet i Rosendal har både landbrukskulturlandskap og historisk hageanlegg i samlingane.
- Bymuseet i Bergen har Damsgård hovedgård med sitt verdifulle hageanlegg. I tillegg har dei ansvaret for urtehagen på Lepramuseet St. Jørgen hospital, og Alvøen hovedbygning og Gamle Bergen med sine hage- og parkanlegg.

Målsetjingar for dei levande samlingane:

- Kulturlandskapet skal overleverast til neste generasjon i minst like god stand som det er i dag. Det betyr at praktisk skjøtsel er primær oppgåva, medan dokumentasjon, registrering og formidling vert sekundær oppgåver. Den største utfordringa er å ha tilstrekkeleg med kvalifisert arbeidskraft til å drive praktisk skjøtsel av landskapet.
- Å overføre kunnskapen om den praktiske skjøtselen til dei som kjem etter oss. Her trengst det fleire år med opplæring.
- Den tredje store utfordringa er at store delar av kulturlandskapa på museum er i forfall, fordi delar av landskapet gjekk ut av drift lenge før det vart eit museum. Fleire av desse samlingane er særst verdifulle. Skal ein redde desse (i praksis betyr det å rekonstruere eller restaurere seg tilbake, og lage ein plan for drift framover), må ein få på plass nye stillingar.

Damsgård Hovedgård, Bymuseet i Bergen
Foto: Ann Steindal, HFK

Private og kommunale samlingar

Nera Museum på Kokstad er ei av mange private samlingar som fell utanfor dei konsoliderte musea sine ansvarsområde. Samlinga blei etablert av tidlegare tilsette ved fabrikk. Selskapet var eit norsk telekommunikasjonsselskap (etablert i 1947) og var i verdstoppen innan utvikling og produksjon av trådløst utstyr for mikrobølgeradio-, satellitt- og breiband-kommunikasjon (telefonar, antenner m.m.). Ei bedrift som NERA Bergen er representant for innovativt næringsliv og eit godt døme på ei bedrift som har vore med på å modernisere dagens Noreg gjennom å arbeide for betre kommunikasjon i form av radio-linjer, som har vore brukt i alt frå telefonsamtalar til TV-sendingar og etter kvart kommunikasjon over breiband og satellitt.

Ei museumsbasert formidling og samling basert på ei bedrift som NERA vil kunne seie noko om Bergens næringsliv, industri og tekniske arbeidsplassar i perioden frå 1950–2000. Dei tidlegare tilsette frå NERA som arbeider med samlinga i dag er pensjonistar og vil ikkje kunne arbeide med dette om 30 år. Samlinga er allereie redusert frå utgangspunktet gjennom ein flytteprosess, og dei frivillige arbeider stadig med å registrere det dei har av gjenstandar og arkivmateriale. Dei tidlegare tilsette ønskjer at eit konsolidert museum skal overta denne samlinga, noko ingen av dei konsoliderte musea per dags dato ønskjer. Norsk Trikotasjemuseum har ei rådgivingsteneste som gjev råd og rettleiing til private sammlarar innan industri og teknikk i Bergen. Denne tenesta er finansiert av Bergen kommune. Tenesta har dokumentert delar av samlinga og med video og intervju.

Den har òg kontakta fleire norske museum for å sjå om det er nokon som kunne tenkje seg å overta samlinga. Samstundes er det ikkje mogleg for Norsk Trikotasjemuseum sjølv å overta driftsansvaret for desse samlingane.

Det finst mange slike private og kommunale samlingar i Hordaland som ikkje er ein del av ei konsolidert eining. Fem av dei konsoliderte musea er regionale ansvarsmuseum der private sammlarar skal kunne søkje rettleiing, samstundes som desse musea ikkje kan drive musea for dei private sammlarane. Ved Museumssenteret i Hordaland er Kulturverntenesta i Nordhordland (KiN) oppretta for å kunne gje råd til private og kommunale samlingar i Nordhordland.

Kva gjer ein dersom dei frivillige ikkje lenger ønskjer/ har moglegheit til å drive ei privat samling? Musea har vorte stadig meir medvitne om kor ressurskrevjande samlingsforvaltning er. Musea har allereie for liten kapasitet til å forvalte eksisterande samlingar på ein god måte. Det vil difor vere direkte uansvarleg å ta på seg ansvar for store nye samlingar utan auke i tilskotet frå vertskommunane og Hordaland fylkeskommune.

For problemstillingar knytt til slike samlingar kan det vere ei løysing at musea etablerer eit felles forum for å diskutere innsamlingsspørsmål. Det vil òg sikre at dei som vil gje materiale til musea vert ivaretatt på ein ordentleg måte. Det vil også sikre at musea vert merksame på samlingane og innhaldet i desse.

NL40 som ble utviklet i tidsrommet 1959-60 og installert mellom Oslo og Bergen klart for bruk ved åpningen av fjernsynet i august 1960. Foto: NERA Museum

Målsetjingar innan samlingsutvikling

- Musea må utarbeide eigne oppdaterte samlingsplanar med ein plan for samlingsutvikling og -forvaltning. I desse planane bør musea gjere ei gradering og prioritering av samlingane sine. I neste omgang må musea sjå sine samlingar i samheng med andre samlingar lokalt, nasjonalt og internasjonalt.
- Musea bør ha ein inntakskomit  som vurderer all tilvekst og avhending av samlingane.
- Det bør etablerast eit felles forum der musea kan drøfte samlingsforvaltningssp rsm l på tvers av dei konsoliderte musea. Dette bør vere ein møtestad der musea kan diskutere tematisk ansvarsfordeling og ny tilvekst ved musea. Diskusjonar knytt til private samlingar vil vere viktig.

Gjenstandar fr  Hella Skule

DOKUMENTASJON

Dokumentasjon kan nyttast som omgrep om både innsamling av objekt og opplysningar om dei samanhengane objekta har inngått i, eller om immateriell kulturarv som handverkskunnskapar, forteljingar, stadnamn, skikk og bruk, song og musikk, med meir.

I Hordaland har nokre av musea vore engasjerte i samtidsdokumentasjon av mellom anna industri, samferdsle og fruktdyrking.

Samlingane ved musea må sjåast på som kjeldesamlingar og kunnskapsbankar. I det vidare arbeidet med utvikling av samlingane er det viktig at vi ser på det innsamla materialet og kva kjeldeverdi det har – og korleis vi eventuelt kan auke denne verdien gjennom aktiv dokumentasjon av produksjon, materialar, og bruk av dei gjenstandane vi har samla. Vi må erkjenne at det er eit større behov for slik dokumentasjon i dag, fordi det ikkje lenger er vanleg at folk har den praktiske erfaringa og kunnskapen som trengst for   forstå gjenstandsmaterialet.

I arbeidet med   planleggje vidare innsamling kan ein tenkje at gjenstandar berre er ei av kjeldene musea må forhalde seg til. Det vert viktigare   sjå heilskapleg på eit fenomen og vurdere kva kjelder som gir kunnskap om dette ut frå kva som er karakteristisk for fenomenet.   dokumentere og samle landbrukshistorie betyr ikkje nødvendigvis at vi treng samle på traktorar og plogar, men stille oss spørsmål om kva som best fortel denne historia i vår region n r nokon om hundre år skal forske på dette, eller lage ei utstilling.

I samlingsplanar vil det vere naturleg å drøfte og setje seg mål rundt meir aktiv samtids-dokumentasjon, for over tid å kunne dokumentere endringar i fenomen som er viktige i regionane.

Dokumentasjon er også eit verkemiddel i arbeidet med å sikre og vidareføre den immaterielle kulturarven. Skal ein sikre denne må ein overføre kunnskap i, og ikkje berre om noko. Dokumentasjon vil vere ei støtte og vil kunne sikre kunnskap for eventuell rekonstruksjon. Det er ei kjelde å gå tilbake til, men også ei form for sikring, dersom det ikkje er grunnlag for at tradisjonen kan leve vidare. Då vil dokumentasjonen inngå i museet sin kjeldesamling og vere ein del av kunnskapsbanken.

Dokumentasjon av eigne samlingar

Museumssamlingar skal dokumenteres i samsvar med aksepterte profesjonelle standarder. Samlingsdokumentasjon skal inkludere en fylldig beskrivelse av hver enkelt gjenstand, dens tilknytning og eierhistorie, tilstand, behandling og oppbevaringssted.

Samlingsdata skal oppbevares trygt, støttet av søkesystemer som sikrer medarbeidere og andre rettmessige brukere tilgang til informasjonen (ICOMs museumsetiske regelverk 2.20).

Med omgrepet dokumentasjon av samlingane meiner vi vanlegvis ei systematisk og analytisk skildring av objekt i samlingane. På den eine sida har vi det primære objektet, og på den andre sida den sekundære skildringa av objektet. Denne skildringa er det vi kallar dokumentasjon. Når det som skal dokumenterast sjølv er eit dokument som foto, brev osv., kompliserer dette skiljet.

Skilnaden i status mellom primærobjekt og sekundærskildring er difor viktig. Metadata er eit anna omgrep ein kan nytte for å forstå kva dokumentasjon er.

Dokumentasjonsomgrepet slik vi brukar det, er det same som metadata, altså data om data.

Dokumentasjon deler ein ofte inn i to kategoriar: ein del omfattar ei skildring av gjenstanden si juridiske/tekniske/fysiske tilstand. Den andre typen er proveniens, bruk, historisk kontekst og betydning.

Samlingane til musea i Hordaland er dokumenterte i tilvekstprotokollar, Primus, årbøker, intervju, foto, film, arkiv og i museet sin postjournal. Nokre gjenstandar er fylldig dokumenterte, andre har ingen opplysningar.

Registrering og digitalisering

Det er eit stort etterslep når det gjeld registrering ved alle musea. Eit museum held på å leggje registreringane over frå registreringskort på papir til Primus. Eit anna museum har ikkje konvertert registreringane som vart gjort i datafleks²¹ til Primus, og no er desse registreringane gått tapt. Mange museum nytta sivilarbeiderar til å registrere samlingane, og ofte må desse registreringane korrigerast i ettertid. Dei fleste seier at dei har registrert 30–65 prosent av samlingane i Primus. Olav H. Hauge-senteret nyttar førebels ikkje Primus, men har registrert boksamlinga i Micromarc, som er eit biblioteksystem. Det same har NVIM gjort. Det er ein fordel at musea nyttar det same registreringssystemet, noko som gjer det enklare for musea å kunne søkje i kvarandre sine databaser.

²¹ Datafleks ein database for registrering av gjenstandar, som no er utdatert .

Tabellen under syner kor mange gjenstandar, foto og kunstverk musea har registrert anten i Primus eller på registreringskort ved musea i Hordaland. Den andre kolonnen, «digitalisert», syner kor mange gjenstandar, foto eller kunstverk som har ein digital representasjon, anten det er eit digitalt bilete, ein film, lydklipp eller liknande.

Museum	Gjenstandar		Foto		Kunst	
	Registrert	Digitalisert	Registrert	Digitalisert	Registrert	Digitalisert
Baroniet Rosendal	12 200	0	500	0	500	400
Bergen Sjøfartsmuseum	3 258	290	39 500	10 000	0	0
Bymuseet i Bergen	27 205	18 347	10 500	10 500	0	0
Hardanger og Voss museum	30 672	15 662	18 601	17 413	210	160
KODE	1 158	868	0	0	39 147	29 360
Museum Vest	8 739	4 305	7 018	4 995	48	48
Museumssenteret i Hordaland	15 972	3 486	4 625	1 851	0	0
Norsk Vasskraft- og Industristad-museum	2 368	1 941	19 798	47 390	0	0
Olav H. Hauge-senteret	6 544					
Sunnhordland museum	14 278	5 620	30	4 366	14	0

22

Rogaland har etablert eit mobilt samlingsforvaltningsteam med fire heile stillingar som skal jobbe periodevis ved alle dei konsoliderte musea i fylket. Dette er eit fleirårig prosjekt finansiert av Rogaland fylkeskommune. Teamet består av ein gjenstandskonservator og tre personar med kulturhistorisk utdanning. I samarbeid med det enkelte museet set ein opp konkrete oppgåver som skal løysast.

Samlingsteamet arbeider saman med personalet på det enkelte museet. Målet er å få samlingane registrert i Primus, få utført førebyggjande konservering og auke fokuset på samlingsforvaltninga i musea. Også i Hordaland er det eit stort behov for eit tilsvarende team.

Musea i Hordaland har skrive ei rettleiing til Primus, og ein oppdatert versjon er nesten ferdig. I tillegg er det ønske om eit praktisk Primuskurs for dei som ikkje har registrert på ei stund. Norsk Trikotasjemuseum har i samband med prosjektet «Forvaltning av teknisk-industrielle samlingar» skrive ei registreringsrettleiing for teknisk-industrielle samlingar.

Nasjonalt nettverk for kulturlandskap meiner at det bør finnast eit registreringssystem for levande samlingar som liknar på Primus for gjenstandar og foto.

Industridokumentasjon

Dei to industrimusea i fylket, Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum og Norsk Trikotasjemuseum, nyttar industridokumentasjon som eit godt tillegg og alternativ til å samle gjenstandar. Norsk Vasskraft og Industristadmuseum har mellom anna dokumentert Gamle Bjølvo Kraftverk i Ålvik. Den gamle kraftstasjonen vart dokumentert i 2005, medan rørgata, trallebana, ventil- og lukehus, damanlegg, andre tidlegare og gjenverande installasjonar, samt andre kulturminne etter Gamle Bjølvo Kraftverk vart dokumenterte i 2014, på oppdrag frå eigaren Statkraft. Denne dokumentasjonen er blitt til gjennom arkivarbeid, foto, film, intervju og gjennomgang av andre kjelder, både skriftlege og munnlege. Dokumentasjonen er tilrettelagd for framtidig forskning og formidling av kraftanlegget i lokal, nasjonal og internasjonal samanheng²³. Meir informasjon om dette prosjektet er tilgjengeleg på museet si nettside.

Ofta skjer industridokumentasjon som ein redningsaksjon i det ei bedrift vert lagt ned, som då

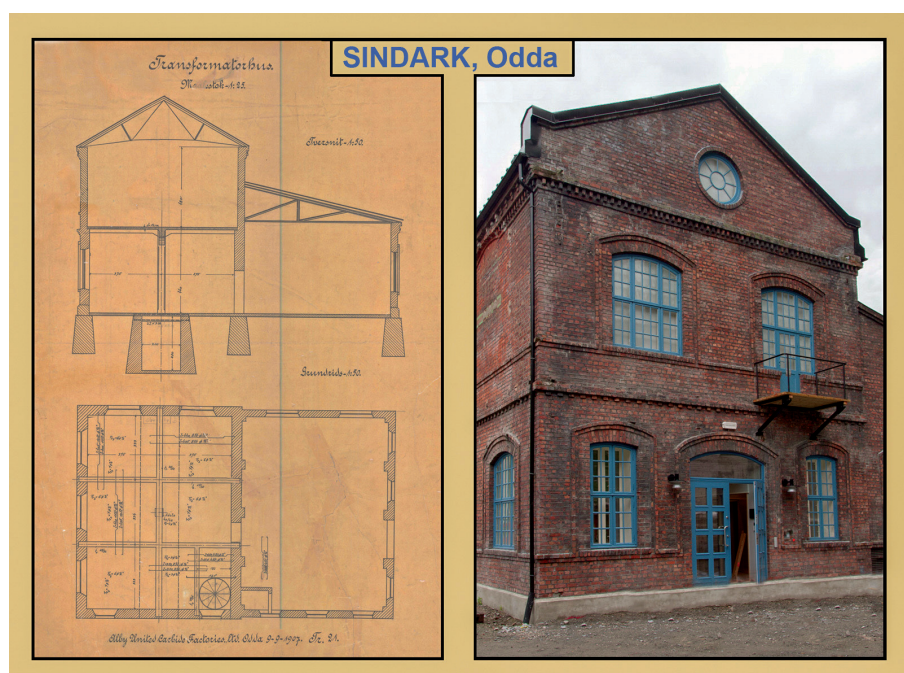
Gjestal AS kjøpte opp Dale Garn, og sommaren etter valde å leggje ned produksjonen på Dale i Vaksdal. Maskinane vart selde og det fanst berre små restar av arkivmateriale att. Dei tilsette ved Norsk Trikotasjemuseum intervjuar då arbeidarar ved fabrikk og tok dokumentasjonsfoto. I tillegg fekk museet støtte hjå Hordaland fylkeskommune og Gjestal AS til å leige inn eit profesjonelt filmteam som dokumenterte heile produksjonslinja. Denne typen dokumentasjon kan vere eit alternativ til å samle inn ei produksjonsmaskin som krev mykje plass.

Annan dokumentasjon

Fleire av folkemusea har drive ulike former for dokumentasjonsarbeid, som dokumentasjon av viktige hendingar i bygdene, stadnamn, vegutbygging og samferdsle (bruer og kaiar), brakabygg, pelsdyravl, butikkar, bygg knytt til helsestellet (lege, gamleheim, sjukestove) og mykje meir.

Musea uttrykkjer eit behov for dokumentasjon av

immateriell kulturarv. Fleire av folkemusea har dokumentert ikkje-materiell kulturarv, som musikk, dans og stadnamn. Musea har samla inn gjenstandar, men har ikkje vore like gode på å dokumentere bruken av dei, eller korleis dei er laga. Nokre av unntaka er båtbygging og tømring.

Sindark kort.
Foto: Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum

²³ www.nvim.no/banner-artikler/alvik-spanande-vasskraftshistorie-article328-200.html

Arkiv

I Hordaland arbeidar desse musea med privatarkiv: Bergens Sjøfartsmuseum, Hardanger og Voss museum, Museum Vest (Norsk fiskerimuseum og Kystmuseet i Øygarden), Museumssenteret i Hordaland (Osterøy museum og Norsk Trikotasjemuseum), Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum og Sunnhordland museum.

Hordaland fylkesarkiv har ei koordinerande rolle.

Samhandlingsplan for privatarkiv i Hordaland vart utarbeidd i 2007, og kan lastast ned på Hordaland fylkesarkiv si heimeside²⁴.

Planen inneheld eit oversyn over desse institusjonane sin innsamlingspolitikk. Det bør utarbeidast ein eigen arkivplan for dette feltet.

Musea i Hordaland bør ta i bruk systemet ASTA for å registrere arkiv slik at dei kan gjerast tilgjengelege gjennom Arkivportalen og andre digitale formidlingskanalar.

Herheim fotoarkivet,
Voss folkemuseum.
Foto: Voss folkemuseum,
Hardanger og Voss museum

²⁴ www.hordaland.no/Hordaland-fylkeskommune/Kultur/Fylkesarkivet/Privatarkiv

Målsetjing innan dokumentasjon

- Det er ei målsetjing at musea sine samlingar er så godt dokumenterte at ein til ei kvar tid veit kva ein har i samlingane, kvar objekta er og kva tilstand dei er i. Dette er ei målsetjing både for dei levande samlingane og for dei kunst- og kulturhistoriske samlingane.

TILGJENGELEGGJERING

Museet har et spesielt ansvar overfor fellesskapet for å sikre, gjøre tilgjengelig og formidle primærmaterialet som er samlet inn og oppbevart i museumssamlingene (ICOMs museumsetiske regelverk).

Tilgjengeleggjing kan vere ein presentasjon av «råvarene», medan formidling er ei «foredling» av råvara til eit ferdig produkt.

Tilgjengeliggjering er ein føresetnad for forskning, formidling og læring og har dessutan ein eigenverdi, ved at publikum kan få del i kulturarven på eigne premiss²⁵.

Dersom gjenstandane ikkje er tilgjengelege for publikum og ein i tillegg ikkje har nokon informasjon om dei, misser dei mykje av sin verdi. Ved at gjenstandane er registrerte, helst i ein database eller manuelt, til dømes på et regneark, kan ein gjere dei tilgjengelege for forskning og formidling.

Ein måte å gjere samlingane tilgjengelege på er å leggje dei ut på DigitaltMuseum. I Hordaland er det berre mogleg å finne 6,4 prosent av gjenstandane og 10,4 prosent av fotografia til musea på DigitaltMuseum. Grunna opphavsrettsspørsmål kan ikkje alle foto i samlingane til musea leggjast ut på DigitaltMuseum. Det er førebels ikkje mogleg å søkje på kunstsamlingane her. Tabellen under syner talet på gjenstandar og foto som finst på DigitaltMuseum frå musea i Hordaland.

Digitalt museum	Gjenstandar	Foto
Bymuseet	13100	4829
Hardanger og Voss museum	2969	16400
Museumssenteret i Hordaland	3038	938
Norsk Vasskraft og Industristadmuseum	33	12949
Sunnhordland museum	910	0

26

²⁵ Plan for samlingsforvaltning, Museene i Sør-Trøndelag 2012:51

²⁶ Oversynet er henta frå ABM-statistikk 2014. Rapportering og statistikk – museer.

Rekvisittar

I Bymuseet i Bergen og på Norsk Trikotasjemuseum har ein gjenstandar som vert kategoriserte som historiske rekvisittar ²⁷. Det vil seie gjenstandar som ikkje vert definerte som museumsgjenstandar og som det vil vere mindre strenge retningsliner for med tanke på t.d. sikring, bruk, handtering og reparasjonar. Ein del av dei historiske rekvisittane kan vere innkjøpte eller tatt i mot spesielt til dette føremålet, medan andre kan ha vorte omdefinerte frå museumsgjenstandar t.d. dersom ein har mange relativt like gjenstandar, nyare kopiar eller gjenstandar som på ein eller annan måte har mista ein del av sin autentisitet.

Rekvisittar er gjenstandar som ein kan bruke – og bruke opp – i formidlinga. Dei vert normalt ikkje registrerte i Primus. Ei moglegheit er å registrere desse med museumssignatur, R for rekvisitt, årstal og eit nummer.

For å kunne ta vare på den handlingsborne kunnskapen knytt til maskinar, jordbruk, handarbeid og handverk er musea avhengige av å ha gjenstandar som tåler å blir brukt og brukt opp. Då kan dei anten nytte replika eller ha fleire eksemplar av den same gjenstanden.

Bymuseet i Bergen, eldre magasin, no delvis fråflytt
Foto: Bymuseet i Bergen

²⁷ «Del av pedagogisk samling» er eit anna omgrep som av og til vert nytta.

Formidling

På Sunnhordland museum samlar dei inn gjenstandar, foto og arkiv i samband med nye utstillingar, artiklar til årboka og utvikling av nye undervisningsopplegg.

Mange museum har samlingar som er tilgjengelege ved å vere utstilte i sitt opphavlege miljø. Døme på dette er komponistheimane, Baroniet i Rosendal, fabrikklokala på Norsk Trikotasjemuseum, og Alvøen. Det er ikkje aktuelt å flytte objekta inn i magasin, då dette er ein del av musea sine faste utstillingar.

Publikumstilgjengelege magasin

I samband med planlegginga av nytt fellesmagasin for musea i Hordaland dukka spørsmålet om heile eller deler av dette magasinet bør vere tilgjengeleg for publikum opp. I dag er berre 5–6 prosent av gjenstandane ved musea tilgjengelege for publikum.

Dei resterande finst bak lukka dører i magasin og lager, og er i praksis ikkje opne for samfunnet. I denne store gjenstandsmengda finst mykje kulturell kapital som kan nyttast meir aktivt, dersom ein ønskjer det.

I Glasgow har ein gjort nettopp det. Glasgow Museums Resource Centre er eit stort fellesmagasin på 15 000m² med totalt 1,4 mill. gjenstandar, 123 tilsette og omlag 15 000 besøkande om året. Magasinet er tilrettelagt med formidlingsaktivitetar for ulike gruppe i alle aldrar, frå barnehagebarn til pensjonistar.

I Glasgow har dei valt å ta i bruk den store kapitalen som tidlegare låg passiv og gøymd, og er viljuge til å ta risikoen for at noko kan kome til å ta skade, for å kunne ha magasin tilgjengelege for publikum.

Eit nytt fellesmagasin for musea i Hordaland kan også gjerast tilgjengeleg for publikum. Det kan gjerast på ulike nivå, alt etter kva musea som forvaltar gjenstandane tillèt. Dette er ein moglegheit til å formidle korleis musea tek hand om vår felles materielle kulturarv, og å gjere denne arven meir tilgjengeleg for samfunnet.

Målsetjing innan tilgjengeleggjering

- Syte for at samlingane er tilgjengelege for forskning og formidling ved å ha ryddige magasin og samlingar som er registrerte og digitaliserte.

MAGASIN OG BEVARING

Forebyggende konservering er en viktig del av museets planarbeid og samlingsforvaltning. Enhver museumsmedarbeider har et betydelig ansvar for å opprette og vedlikeholde et beskyttende miljø for samlingene som er i hans eller hennes varetekt, enten disse befinner seg under lagring, på utstilling eller i transitt (ICOMs museumsetiske regelverk).

I samband med Kulturrådet sin ABM-statistikk for 2014 blei musea for fyrste gong bedne om å gje eit oversyn over oppbevaringsforholda i musea i prosent, delt inn i svært gode, tilfredsstillande, ikkje tilfredsstillande og dårlege oppbevaringsforhold. Musea fekk relativt kort frist på å kartleggje tilhøva, men desse overslaga vil kunne gje ein peikepinn på forholda. Oversikta gjeld kunst- og kulturhistoriske gjenstandar som er oppbevarte i lokale som ikkje er tilgjengelege for publikum.

Oppbevaringsforhold for kulturhistoriske gjenstandar i %

Museum	svært gode	tilfredsstillande	ikkje tilfredsstillande	dårlege
Baroniet Rosendal	0	90	10	0
Bergen Sjøfartsmuseum	4	19	77	0
Bymuseet i Bergen	6	34	39	21
Hardanger og Voss museum	1	82	17	0
KODE	0	10	60	30
Museum Vest	5	28	46	21
Museumssenteret i Hordaland	5	54	39	2
Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum	0	50	10	40
Olav H. Hauge-senteret				
Sunnhordland museum	20	40	20	20

Oppbevaringsforhold for kunsthistoriske gjenstandar i %

Museum	svært gode	tilfredsstillande	ikkje tilfredsstillande	dårlege
Baroniet Rosendal	0	50	50	0
Hardanger og Voss museum	0	100	0	0
KODE	0	35	45	20
Museum Vest	0	0	100	0
Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum	0	0	50	50
Sunnhordland museum	50	50		

²⁸ Oversynet er henta frå ABM-statistikk 2014. Rapportering og statistikk – museer.

Desse prosentvise overslaga syner at svært få av gjenstandane har svært gode oppbevaringsforhold. Berre Museumssenteret i Hordaland, Hardanger og Voss museum og Baroniet Rosendal har svart at 50 prosent eller meir av gjenstandane har tilfredstillande oppbevaringsforhold. Medan KODE og Bymuseet, som har dei største samlingane, seier at 50 prosent eller meir av deira kunst og kulturhistoriske samlingar ikkje har tilfredstillande og til dels dårlege oppbevaringsforhold.

Magasinbehov

I samband med denne planen vart musea spurde om kva som er deira behov for nye magasin. Dei svarer at dei stort sett manglar tilfredstillande lokale for inntak av gjenstandar, lager og magasin. Det er eit stort behov for magasin til store gjenstandar som til dømes båtar, jordbruksreiskapar, hestevogner og både store og mindre maskinar. Det er òg meldt inn behov for magasin til måleri og andre mindre gjenstandar, og spesialmagasin til einiskilde material som asbest og PVC.

Baroniet Rosendal

Mesteparten av dei kunst- og kulturhistoriske gjenstandane ved Baroniet i Rosendal er utstilte som interiør i slottet. Det bør vurderast om gjenstandar lagra mellom anna på loftet bør flyttast til eit magasin.

Bergens Sjøfartsmuseum

Museet har magasin i eige hus, men dette har ikkje eit stabilt klima. Museet saknar spesielt eit eigna magasin til samlinga av måleri, arkivsamlinga og marin- arkeologiske funn.

Bymuseet i Bergen

Museet treng hovudsakleg magasin til store gjenstandar som t.d. vogner, båtar og landbruksreiskapar. Bymuseet har eit nytt magasin på 1200 m² med gode bevarings- og sikringsforhold. Innflytting og revisjon av samlingane er i full gang.

Hardanger og Voss museum

Har fulle magasin, og treng betre oversikt over kva dei har og kva tilstand det er i.

Magasinet, Osterøy museum. Museumssenteret i Hordaland, Foto: Randi Andersen

KODE kunstmusea i Bergen

Har akutt behov for magasinplass til den kunst-industrielle samlinga og til biletkunst. Ved komponistheimane vert det fortløpande gjort ei vurdering av kva gjenstandar som tåler å bli formidla i heimane og kva som bør flyttast til magasin. Komponistheimane har ikkje eit eige magasin og er avhengige av å kunne sende desse gjenstandane til Fellesmagasinet.

Museum Vest

Det er behov for både utbetring av eksisterande magasintilhøve, i tillegg til auka magasinkapasitet, spesielt for større gjenstandar.

Museumssenteret i Hordaland

Har behov for magasin til mindre maskinar, som til dømes strikkemaskinar. Dette er gjenstandar som kan plasserast på pall og flyttast med truck.

Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum

Treng magasin til gjenstandar frå kraftverk og kraftkrevjande industri, mellom anna svært store gjenstandar.

Olav H. Hauge-senteret

Har ikkje behov for fellesmagasin. Arbeider aktivt med overvaking av temperatur og luftfuktighet i magasin, og har til no registrert for tørr luft. Innhaldet i magasin skal databaseregistrerast innan november 2015.

Sunnhordland museum

Har behov for ei oppgradering av eksisterande magasin i Sunnhordlandstunet for små gjenstandar, foto og tekstil. Har behov for eit nytt fellesmagasin for større gjenstandar. Har etablert sitt eige magasin for større gjenstandar på Stord. Dette bør profesjonaliserast ytterlegare.

Frå magasinet
Foto: Hardanger Folkemuseum, Hardanger og Voss museum

Fellestenester

Bevaringstenestene er ei avdeling i Museumssenteret i Hordaland, og er ei felles konserveringsteneste for alle dei konsoliderte musea i fylket. Eit Brukarforum, vedteke oppretta 18.03.2014 av KURE, med ein representant frå kvart museum og ein frå Hordaland fylkeskommune gjev innspel til drifta av Bevaringstenestene. Hordaland museums lag, Hordaland fylkeskommune og Museumssenteret i Hordaland har i fellesskap sett opp mandat og retningsliner for Brukarforumet, som er vedteke av styret i Hordaland museums lag.

Målet er at dette organet skal ha reell fagleg samhandling, påverknad og uttalerett i høve større prioriteringar ved Bevaringstenestene og dei store linene i vidare utvikling av fellestenester for musea i fylket.

Bevaringstenestene har den daglege drifta av fellesmagasinet for musea i Hordaland, men bygga er eigd av Hordaland fylkeskommune som òg gjev midlar til drifta. Alle dei konsoliderte musea kan nytte seg av magasinet utan ekstra kostnad. Innflytting i fellesmagasinet starta i 2009.

Lager i Ytre Arna
Museum Vest

Dette er magasin av god kvalitet, og det er difor bestemt at utvalet av gjenstandar skal skje etter eit prinsipp om ERNI, det vil seie gjenstandar med eineståande regional/nasjonalt interesse vurdert ut i frå gjenstanden sin kunst- og /eller kulturhistoriske verdi. Gjenstandane skal minimumsregistrerast i Primus før dei kan flyttast inn i fellesmagasinet.

Det er opp til det einskilde konsoliderte museet å avgjere kva gjenstandar dei ønskjer å flytte inn i magasinet. Fleire av musea seier at det er den praktiske kvardagen som avgjer kva dei sender inn til fellesmagasinet.

Dei prioriterer gjerne å sende store gjenstandar. Eit museum fortel at dei ikkje sender gjenstandar som publikum ønskjer å sjå frå tid til annan. Fleire museum føreslår at musea skal grunngje kvifor gjenstandane er ERNI før dei vert sende til fellesmagasinet. Dette for å bevisstgjere bruken av magasinet og for at andre skal få innsyn i korleis museet tenkte då dei sende gjenstandane til magasinet.

Tabellen under syner kor mange gjenstandar musea har flytta inn i fellesmagasinet i 2014 og kor mange dei har flytta inn totalt.

Museum	2014	Totalt
Baroniet Rosendal		
Bergen Sjøfartsmuseum	220	272
Bymuseet i Bergen	550	3701
Hardanger og Voss museum	19	752
KODE		1839
Museum Vest	241	2391
Museumssenteret i Hordaland	1002	2106
Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum	2	140
Sunnhordland museum	59	715
Sum	2093	11916

Nytt fellesmagasin

Allereie ved opninga av fellesmagasinet for musea i Hordaland i 2009 var ein klar over at areala på i alt 1 300m² var for lite for å dekkje musea sine behov for nye magasin, men det var ein god start for å betre magasintilhøve for mange gjenstandar. Frå starten i 2009 til utgongen av 2014 er det flytta inn 11 916 gjenstandar. Magasinet byrjar no å verte fullt for litt større gjenstandar. I august 2015 var det berre att plass til 8 store og tunge gjenstandar, 166 litt store gjenstandar som kan stå i pallereolar og berre plass til 126 store draktøskjer. Mindre, litt lettare gjenstandar, er det enno god plass til.

I tråd med tiltaka i *Regional plan for museum 2011–2015* om utviding og utvikling av Bevaringstenestene, er ei arbeidsgruppe sett

i gang med å skaffe informasjon om ulike typar fellesmagasin, særleg med tanke på større gjenstandar og kunst, noko musea har sagt at dei har stort behov for.

Arbeidsgruppa er samansett av ein representant frå Bergen kommune, ein representant frå Hordaland fylkeskommune, to representantar frå Hordaland Museumslag, og tre representantar frå Museumssenteret i Hordaland.

Det fyrste møtet vart halde i august 2014, med påfølgjande møte i april 2015. Gruppa skal på ein studietur til Sverige og Danmark i september 2015 for å sjå på ulike typar magasin og få kjennskap til ulike driftsmodellar. Det er viktig å hente kunnskap om lågenergi-modellar og riktig materialbruk for magasinbygg. Sikring av magasin og tankar om evakuering er også viktig å ta med. Det er av interesse å få vite meir om finansieringa av magasin og av drifta av dei. Arbeidet er støtta med 100 000 kroner av midlane til samlingsforvaltning i museumsplanen.

Frå samlingsane Osterøy museum, koffert.
Foto: Randi Andresen, Osterøy museum, Museumssenteret i Hordaland

Etter eit fellesmøte med musea må gruppa lage ein framdriftsplan og raskt få på plass kunnskap om musea sine arealbehov. Bevaringstenestene søkte Kulturrådet om støtte til å kartleggje kva gjenstandar som bør flyttast til eit nytt fellesmagasin, og gjere eit overslag over kva magasinplass dei ulike musea treng i eit nytt fellesmagasin, mellom anna med tanke på større gjenstandar og kunst. Dette er naudsynt informasjon i det vidare planleggingsarbeidet. Ein fekk ikkje midlar til dette prosjektet, og gruppa vil no søkje om støtte hjå Hordaland fylkeskommune. Dette hastar å komme vidare med arbeidet, då det no stort sett berre er att plass til små gjenstandar i fellesmagasinet.

Ønskjeleg utvikling av fellestenester

Det var opphavleg planlagt ein stab på i alt 16 personar ved innflytting i det noverande fellesmagasinet. I 2015 utgjer staben fem personar inkludert administrasjon og driftspersonell, slik at innflytting av gjenstandar i fellesmagasinet har teke lengre tid enn planlagt. Talet på tilsette til å handtere dette arbeidet må aukast.

Ved Bevaringstenestene er det ikkje tilsett ein fotograf, og difor lyt konserveringspersonalet no ta foto som musea får tilsendt på ein DVD. Musea er sjølve ansvarlege for å leggje foto inn i Primus. Det er ønskjeleg å få tilsett ein fotograf for å få høg kvalitet på arbeidet, og som vidare kan følgje opp alt fotoarbeidet og sikre innlegging i Primus.

Musea ønskjer å ha Bevaringstenestene meir tilgjengeleg hos seg ved klargjering av gjenstandar som skal flyttast til Fellesmagasinet. På noverande tidspunkt er det ikkje mykje kapasitet til denne typen arbeid, som er viktig for prioritering, trygg handtering og forsvarleg pakking for transport. I tillegg treng mange av musea, med omsyn til kapasitet, hjelp til å registrere i Primus og leggje informasjon ut på DigitaltMuseum.

Samla sett vil det vere ønskjeleg med eit team frå Bevaringstenestene som arbeider saman med musea i heile prosessen frå klargjering ute i musea, og gjennom flytte- og REVITA-prosessen²⁹. Slik kan ein auke både kvaliteten og kvantiteten på digitalisering og bevaring av samlingane i musea.

Konserveringstenester

Bevaringstenestene skal vere rusta til å yta konserveringstenester mellom anna innan tre, metall og tekstil, og treng styrking på alle områda. Framover bør det prioriterast å utvikla tekstilkonserveringsdelen til å verta eit nasjonalt konserveringssenter for tekstil. Her kan Hordaland ta eit nasjonalt ansvar på eit område som har eit presserande behov for slike tenester. Hordaland fylkeskommune ser det som naturleg at også staten medverkar til realisering av dette tiltaket³⁰.

²⁹ REVITA er bevaring, revitalisering og tilgjengeleggjering av musea sine samlingar.

³⁰ *Musea i samfunnet. Regional plan for museum 2011–2015*, s. 48.

Når det gjeld direkte konservering må musea i dag betale for denne tenesta, fordi det ikkje er kapasitet hos dei fast tilsette konservatorane til meir enn arbeidet med REVITA. Innan tekstilkonservering har Bevaringstenestene det best utstyrte atelieret i landet, og har i dag arealkapasitet til å utføre oppdrag på nasjonalt plan. Atelieret er avhengig av oppdragskonservering for å kunne dekkje løna til tekstilkonservatorane. Det er difor viktig å få stabilitet i drifta ved å sikre faste lønsmidlar til ein tekstilkonservator. Bevaringstenestene har tatt mål av seg å vere leiande innan tekstilkonservering i Norge.

Når det gjeld gjenstandskonservering på oppdrag, er Bevaringstenestene inne i ein prøveperiode for å sjå om dette lèt seg gjennomføre økonomisk. Tilstrøyminga av oppdrag frå musea og andre er meir avgrensa her, og denne tenesta går ei usikker framtid i møte. Dersom innteninga ikkje dekkjer lønsutgiftene, vil korkje musea eller andre få tilbod ved Bevaringstenestene knytt til gjenstandskonservering. Dette er svært uheldig, og det trengst difor òg ein fast gjenstandskonserver knytt til direkte konservering som kan arbeide for musea og andre.

Magasinet ved Olav H. Hauge-senteret.
Foto: Jorrid Lekve Eide, Olav H. Hauge-senteret

For framtida kan ein sjå på moglegheita for utviding av konserveringsområda ved Bevaringstenestene til dømes innan måleri og kunst på papir. Dette kan sjåast i samanheng med planlegginga av et nytt fellesmagasin. For å kunne dekkje musea sine totale behov innan konservering er det ønskjeleg å utvide fagkompetansen ved Bevaringstenestene, særleg no når KODE har lagt ned si konserveringsavdeling. Ein avtale vert no ferdigstilt mellom KODE og MuHo/Bevaringstenestene om årlege kjøp av tenester av den kompetansen som finst ved Bevaringstenestene i dag med storleik på eit årsverk, og om naudsynt kjøp av tenester utover dette årsverket.

Mobilt Thermo Lignum kammer – insektsanering

Då det fyrste Fellesmagasinet vart planlagt, var insektsanering ved frysing den aktuelle metoden. Det vart difor investert i eit frysekammer som har gjort god nytte fram til i dag. Men røynsle har synt at det er ein tidkrevjande metode fordi alle gjenstandane må pakkast i plast før frysing, og pakkast ut at etter frysing. Sjølve fryseprosessen tek heile fem døgn. Det er difor ein kostbar metode sett ut frå bruk av tid og personalkostnader. Dessutan er det avgrensingar med omsyn til kva gjenstandar som kan handsamast med denne metoden. Ved frysing som insektsanering må mange av musea frakte alle sine gjenstandar til BEV, både dei som skal inn i Fellesmagasinet og dei som skal attende til musea.

Med eit mobilt varmehandsamingskammer av typen Thermo Lignum vil ein kunne reise ut til musea og utføre insektsanering på staden av gjenstandar som musea sjølve tek hand om i utstilling og eige magasin. Fordi transport også kan medføre skader på gjenstandar, er det ei føremon å unngå denne påkjenninga.

For gjenstandar som er ute i musea, og for dei som skal inn i Fellesmagasinet, vil arbeidet verte rasjonalisert ved at gjenstandane ikkje treng pakkast i plast, men kan setjast direkte inn i kammeret, og sjølve prosessen tek berre eit døgn. Bruk av Thermo Lignum-kammer er meir skånsamt for gjenstandane, og dei aller fleste organiske materiale kan handsamast ved bruk av metoden.

Museumssenteret i Hordaland har over fleire år søkt staten og fylkeskommunen om finansiering av eit slikt kammer. Hordaland fylkeskommune har til no gjeve tilskot på i alt kr 1 650 000. Musea i Hordaland ventar at staten kjem med tilskot i 2016 som fullfinansierer kammeret.

Beredskapsgruppa

Bevaringstenestene har behov for å kunne auke bemanninga med museal røynsle ved ei eventuell krise som til dømes brann, flaum eller tjuveri. Etter at tre av musea i Hordaland opplevde krisesituasjonar i 2013, kalla Bevaringstenestene inn til eit felles møte for å drøfte opprettinga av ei felles krisegruppe. Det var stor oppslutnad om tiltaket, og Kulturrådet gav i 2014 kr 100 000 i tilskot til etablering og oppbygging av kunnskap for ei felles beredskapsgruppe i Hordaland.

Beredskapsgruppa skal kartleggje tilgjengeleg utstyr, ledige lager og kontaktinformasjon i sitt nærrområde som eventuelt kan nyttast ved ei krise. Det er sett opp ei liste over medlemmer frå kvar deltakande institusjon, til no 14 institusjonar med i alt 56 medlemmar. Kvar institusjon har sin kontaktperson som er ansvarleg for sine eigne kollegaer når det gjeld informasjonsflyt og oppdatering av informasjonen i medlemslista.

Bevaringstenestene drifrar den felles Beredskapsgruppa og sender ut oppdatert

liste jamleg. Det er sett ned eit arbeidsutval der fem av kontaktpersonane deltek. Den øvste leiaren for kvar deltakande institusjon har signert ein gjensidig og forpliktande avtale som seier noko om korleis dette samarbeidet skal fungere.

Det vart halde to seminar i 2014 for medlemmane i gruppa, og arbeidsgruppa vil planleggje eit nytt seminar i 2015. Det er planlagt å halde eit seminar i året for å halde oppe fokuset på beredskap, både samla i Beredskapsgruppa, men òg for deltakarane med tanke på eigen institusjon.

OPPSUMMERING OG VIDARE ARBEID

Denne planen er eit resultat av ei rekke møte og innspel frå dei 10 konsoliderte musea i Hordaland. Nokre av musea arbeidar strukturert og målretta med samlingane sine, medan andre har ein veg å gå.

Det er viktig at dei musea som ikkje har ein samling- og dokumentasjonsplan set av tid og ressursar til dette arbeidet. Dei musea som allereie har ein plan må revidere og utvikle den. Målsetjinga med planen var at *«Tiltaket skal gje ei samla oversikt over samlingane, ein må utvikle system og rutinar for samhandling, og få i stand ei tydeleg arbeidsdeling slik at samlingsforvaltninga vert meir rasjonell.»*

Målsetjingar innan magasin og bevaring

- Ha ei aktiv haldning til fellesmagasinet og nytte det til å gje ERNI-gjenstandar gode oppbevaringsforhold.
- Lage ei ny rutine gjeldande frå 1.1. 2016 der musea grunnjev kvifor ein gjenstand er ERNI.
- Nytt fellesmagasin for alle dei konsoliderte musea i fylket innan 2020.
- Styrke Bevaringstenestene med to nye stillingar slik at dei kan hjelpe musea med å førebu innflyttingsprosessen og førebyggjande arbeid ute i musea.

Fellesmagasinet for musea i Hordaland.
Foto: Bevaringstenestene, Museumssenteret i Hordaland

Dette arbeidet er komen godt i gang, og vil fortsette i dei neste fem åra. No er det viktig at musea arbeider målretta med samlingane sine slik at dei blir i stand til å samhandle med dei andre musea og få til ei tydeleg arbeidsdeling.

Det er initiert ei rekkje mindre prosjekt i planperioden, og dette er også vegen å gå framover for å rasjonalisere samlingane, også med omsyn til temafordeling. I arbeidet med planen har ein ikkje kome langt nok med fordeling av tema. Dette har mellom anna samanheng med at musea manglar den oversikta dei treng over samlingane, og at det kan vere utfordrande å tenkje innsamling over eit større geografisk område. Musea må utfordre seg sjølve til å tenkje meir heilskapleg.

Endringar i samfunnet gir stadig nye utfordringar med omsyn til dokumentasjon og korleis ein kan ta vare på ulike sider av historia. Arbeidet med samlingsplanen har etablert ein møtestad som har vore positiv for musea.

Fellesløysingar vil verte ein større del av dei framtidige museumsløysingane innan ulike område. I den regionale museumspolitikken er satsingar på fellesløysingar prioritert.

Arbeidet med samlingsplanen har også vist at musea har ein del oppgåver som dei må arbeide med som del av den ordinære drifta, medan andre oppfølgingsoppgåver vil det vere naturleg å søkje finansiering til.

Auka samhandling vil ha mykje å seie for tilhøvet til private og kommunale samlingar.

Interiør Fjellskålhuset, Osterøy museum, Museumssenteret i Hordaland.
Foto: Gunnbjörg Austrheim, HFK

TILTAK

For musea i fellesskap

- Etablere eit samlingsråd med representantar frå alle dei ti konsoliderte einingane som tek avgjerder om kven som skal samle inn kva. Dette vert eit langvarig samarbeid sett i lys av fordelinga av tematiske og geografiske ansvarsmuseum. Gruppa skal koordinere innsamlingsplanar/samlingsplanar/prioriteringsplanar. Bymuseet skal kalle inn til fyrste møtet i oktober.
- Eit fellesprosjekt kor musea tilpassar og tek i bruk SPECTRUM-standarden, slik at musea får felles rutinar for mellom anna innsamling, registrering og avhending. Kostnad: 450 000 kroner.
- Samarbeid mellom musea i fylket og på nasjonalt plan om innsamling av masseproduserte gjenstandar.
- Utvikle ein metodikk for dokumentasjon av eit felt som til dømes skulehistoria i fylket. Målet er at metodikken skal kunne brukast for dokumentasjon av andre felt. Dette kan vere eit samarbeidsprosjekt mellom Hardanger og Voss museum og Bymuseet i Bergen. Kostnad: 150 000 kroner.
- Etablere ei eiga gruppe for musea som forvaltar levande samlingar.

For Hordaland fylkeskommune

- Støtte prosjekt som er med på å avklare ei tematisk rollefordeling mellom musea.
- Gje stønad til ein felles innsamlingsplan for musea i Hordaland. Kostnad: 500 000.
- Nytt fellesmagasin for mellom musea i Hordaland. Kostandane ved eit nytt fellesmagasin er ikkje utgreia enno.
- Vere med å støtte utvikling og utviding av tilbodet ved Bevaringstenestene med to årsverk, slik at musea og kan få praktisk hjelp til mellom anna førebuing av innflyttingsprosessen til fellesmagasin og førebyggjande konservering ute i musea.
- Gje stønad til eigne planar for levande samlingar, immateriell kulturarv og arkiv.

For kvart einskild museum

- Utarbeide oppdaterte samlingsplanar med prioriterte felt.
- Få på plass ein inntakskomiteé som vurderer all tilvekst til og avhending/destruksjon frå samlingane.
- Arbeide målretta mot at museet sine samlingar er så godt dokumentert at dei til ei kvar tid veit kva dei har i samlingane, kvar objekta er og kva tilstand dei er i. Dette er ei målsetjing både for dei levande samlingane og for dei kunst- og kulturhistoriske samlingane.
- Arbeide kontinuerleg for å betre bevarings- og sikringsforholda i eksisterande magasin.

Samlingsplan

Ein samlingsplan bør innehalde følgjande punkt:

- Samlingshistorikk: Få oversikt over kva som har styrt innsamlinga i museet til no.
- Føremålsparagrafen: Kva står i museet sin føremålsparagraf? Samsvarer den med det som allereie er samla inn og det ein ønskjer at museet skal vere?
- Ei skildring av (del) samlingane.
- Eit oversyn over eigedomsretten til samlingane.
- Kartlegg om det finst liknande samlingar i fylket eller i resten av landet.
- Kva er museet si kjernesamling? Kva område ønskjer museet å samle inn i frå i framtida og kva manglar finst i samlingane?
- Få på plass gode rutinar for ulike aspekt innan samlingsutvikling.
- Syt for at samlingane og arbeidet med dei er godt dokumentert.

VEDLEGG

- *Oversyn over samlingane til musea i Hordaland*
- *Statusrapport om private samlingar i Nordhordland*
- *Oversikt over samlingar av maritim industrihistorie i Sunnhordland*
- *Notat frå møta for musea med eit regionalt ansvar*
- *Næringsutvikling i Hordaland 1850–1950*

Oversyn over samlingane til musea i Hordaland

Baroniet Rosendal

Føremål

Det overordnede mål for Baroniet Rosendal (BR) blir styrt av Den Weis Rosenkroniske Stiftelse sine statutter §3 og §5 av 1927.

Her heter det bl.a.: «Det må til alle tider på en pietetsfull måte vernes om hovedbygningen på Rosendal med deri værende innbo, kunstgjenstander og bibliotek, den tilhørende park og have... og at det til det tilhørende gårdsbruk knyttes virksomhet som er av betydning... og som fører videre tradisjoner som er forbundet med stedet.»

Museet har, etter §1 i sine vedtekter av 1990, til formål å «vyrdsla, verna og halda ved like bygningane, anlegga og samlingane som høyrer inn under museumsdrifta, og skal ellers legge forholda til rette for formidling, forskning, og kulturverksemd med utgangspunkt i anlegget og samlingane.» Stiftelsen sitt ansvar er også å sørge for vedlikehold og vern av hele det unike bygnings- og kulturmiljøet Baroniet Rosendal med verneverdige bygninger og det nære kulturlandskapet som inkluderer Rosendal Avlsgård, Omshagen samt stiftelsens eiendommer i Hattebergdalen landskapsvernområde og Folgefonna nasjonalpark.

BR har som mål å øke formidlingsinnsatsen ved institusjonen ved å satse vidare på følgende fagområder:

1. Historien til BR i lys av forening- og unionstidens historie med Danmark og Sverige, samt forbindelsen til Shetland, Skottland og Holland.
2. Norsk og europeisk hagehistorie med utgangspunkt i Rosendal Have og det omkringliggende kulturlandskap. Utfra vedtatt Regional plan for museum 2011–2015 for Hordaland, skal BR først og fremst utvikle sitt allerede sterke kulturprogram samtidig som institusjonen skal styrke samarbeidet med Kunstmuseene i Bergen og Hardanger Museum om fremtidig satsing på kunstutstillinger.

Personalressursar

Fem fast ansatte arbeider med stell av landskap, bygninger, park og hage.

Innleid ekspertise utfører alt av prosjektarbeid som restaurering av tapeter, malerier, portaler, malte overflater, restaurering av ovner, kunst på papir, møbler, lysekroner, bøker, beskjæring av trær, busker med mer.

Samlingsforvaltningsplanar

Samlingsforvaltningsplanene inngår i det løpende prosjektplanarbeidet, som har vært en kontinuerlig prosess siden 1985. Vi har et svært langsiktig planarbeid med mottoet alt har sin tid. Når vi så først tar fatt i en oppgave gjør vi dette fullt ut. Samlingsforvaltningen av hage og landskap er en kontinuerlig prosess der det som må gjøres til enhver tid gjøres mens forvaltningen av bygningsvernet inngår i langsiktige planer. Vi har her utført arbeid for 80 mill. over 30 år og er inne i

en planperiode hvor vi investerer 49 mill. kr i bygningene. Prosjekter for ytterligere 28 mill. kr er under planlegging i perioden 2017–2021. Gjenstandsforvaltningen ved museet er kan hende det mest forsømte og vi planlegger en ekstraordinær innsats her frem mot 2020 gjerne med innleid ekspertise som kunne hjulpet oss med å lage en prioriteringsliste à la den Bevaringstenestene v/ Museumssenteret i Hordaland laget på møbelrestaureringen.

Omtale av samlingane

Baroniet Rosendal / Den Weis Rosenkroneske stiftelse eier og forvalter samlinger som familien Weis Rosenkrone i sin helhet donerte til UiO i 1927. Ut fra donasjonsbrevet av 1927 skal Stiftelsen, opprettet av UiO i 1927, aldri kunne selge eller skille samlingen fra Baroniet Rosendal.

Museet skal ikke samle inn gjenstander uten at de har en naturlig tilknytning til stedet, og dermed er med på å belyse stedets historie. Ingen innsamling uten at gjenstandene har tilhørt stedet tidligere eller kan være med på å belyse stedets historie. Her kan som eksempel nevnes planteeksemplarer som har vært nevnt i plantelister fra 1666–1927.

Samlingen består av kultur- og kunsthistoriske gjenstander fra 1600–1927, herunder bl.a. møbler, malerier, kunst på papir, porselen, bruksgjenstander, tekstiler, sølvtøy, prydgjenstander, interiørdekor, venjebåter, vogner, hesteutstyr og en stor boksamling fra 1573–1927.

Park og hage fra 1660–1927: Renaissancehagen, Den romantiske landskapsparken, Den viktorianske hagen og Kjøkken- & Urtehagen.

Levende samlinger bestående av trær, busker, blomster, grønnsaker, bær, urter og kryddervekster, sauer og lam.

Registrering og digitalisering

De kunst- og kulturhistoriske samlingene inkludert bøker er registrert og katalogisert i kartotek i perioden 1940–1965. Deler av de levende samlingene er registrert på 1990-tallet.

Arbeidet med å få digitalisert gjenstandsregistreringen, utført av Stephan Tchudi Madsen og Carsten Hopstock i 1960-årene og kartoteket utført av universitetsbibliotekar Solveig Thunold i 1940-årene, er i full gang og vil etter planen bli gjennomført i løpet av 2017. To av våre ansatte har tatt Primuskurs. Da medlemskap i Primus koster mye pr. måned pr. bruker, har vi funnet ut at vi i stedet for å være kontinuerlig bruker heller ordner arbeidet i faser. Første fase, som vi er inne i nå, er skanning og fotografering av gjenstander. Andre fase vil være å ordne teksten til hver gjenstand mens siste fase vil være å legge alt inn i Primus. I samarbeid med Nasjonalbiblioteket vil deretter alle kartotek kort for bøker/tidsskrifter (10 000) bli innført i biblioteksystemet.

Museet i tal

Kulturhistoriske bygninger : 16

Andre bygninger : 6

Kunsthistoriske gjenstander : ca. 500

Kulturhistoriske gjenstander : 12 200

Fotografier : ca. 500

Park og hager : ca. 100 da

Kulturlandskap under fredning etter §20 , ca. 450 da

Hattebergdalen landskapsvernområde : ca. 1000 da

Eiendommer i Folgefonna Nasjonalpark: ca. 5000 da

Skog: ca. 5000 da

Arkiv

Det meste av Rosendalsarkivet er deponert på Statsarkivet i Bergen og i Nasjonalbiblioteket i Oslo og består av ca. 20 hyllemeter. Store deler av dette arkivet er digitalisert. Rosendalsarkivet består av gamle dokument, brev, kart med mer fra 1660–1927, fra den tiden godset var først var baroni og senere stamhus.

Det resterende arkivmaterialet som befinner seg på selve museet er anslått til ca. 50 hyllemeter. Dette består av gamle kart, skjøter mm fra salget av alle leiglendingsgårdene i perioden 1927–1975, samt Stiftelsens regnskap og arkiv i perioden 1927–2015.

Magasinforhold

Baroniet Rosendal / DWRS er takknemlig for samarbeidet med Statsarkivet i Bergen vedr. deponering av Rosendalarkivet fra 1665–1927. Museet arbeider med å finne frem til en bygningsmessig løsning som kan huse andre deler av arkivet på en trygg og forsvarlig måte.

I og med at storparten av de kunst- og kulturhistoriske gjenstandene er en del av den faste permanente utstillingen, og fordi Baroniet Rosendal ikke er et innsamlingsmuseum, er behovet for eksternt magasin minimalt. Det er en misforståelse at det er så mange gjenstander på loftet. En del bør rett og slett kasseres, mens en del av møblene bør restaureres og inngå i samlingene. Det meste av loftsmaterialet er husgeråd fra perioden 1927–1970 og skal med tiden sorteres og vurderes.

Utfordringer

Den del av samlingsforvaltningen til Baroniet Rosendal / DWRS som omfatter hage, park og landskap vil alltid være en stor utfordring. «De levende samlingene» av dyr og vekster krever selvsagt ekstra store ressurser, ressurser som i dag i alt for stor grad ikke dekkes av det offentlige.

Dersom museet skal kunne holde hage, park og landskap ved like i tråd med antikvariske myndigheters direktiv og ønsker, må offentlige tilskudd til denne del av virksomheten økes betraktelig.

Bergens Sjøfartsmuseum

Føremål

Bergens Sjøfartsmuseum vart stifta i 1921 og flytta inn i egne lokale i 1962. Museet er eit spesialmuseum som skal dokumentere, forvalte og forske innan norsk sjøfartshistorie i eit lokalt, nasjonalt og globalt perspektiv. Denne kunnskapen skal formidlast gjennom utstillingar, føredrag og publikasjonar med meir. Museet er eit kompetansesenter for maritim historie og samlar i tillegg til tradisjonelle museumsgjenstandar inn privatarkiv og maritim litteratur. I samsvar med kulturminnelova har museet eit spesielt forvaltingsansvar for marine kulturminne i vatn i Hordaland, Sogn og Fjordane og på Sunnmøre. Dette skjer på oppdrag frå Miljødepartementet gjennom Riksantikvaren.

Personalressursar

For tida har museet berre ei stilling knytt til samlingsforvaltning.

Samlingsforvaltningsplanar

Samlingsforvaltningsplan 2015–2020 er under utarbeiding og skal styrebehandlast i løpet av året.

Omtale av samlingane

Museets samling bygger opphavleg på ei større samling skipsmaleri, modellar, instrument, kart og fotografi gitt frå Bergens Skipperforening og Bergens Rederiforening. I tillegg har museet fått deponert ein del maritime gjenstandar frå Bergen Museum (Universitetsmuseet i Bergen).

Samlingane til museet omfattar sjøfart, skipsfart og næringar knytt til dette, frå dei eldste tider og fram til i dag. Sjølv om fiske og fangst ikkje er med, har museet ei avdeling knytt til bruksbåtar som òg har vore brukt til fiske. Dei viktigaste temaa er: båtbygging, den eldste sjøfarten, marin arkeologi, skoleskipa, treskipsbygging, dei eldste dampskipa, polarfart, kyst- og fjordabåtar, verdskrigane, spesialskipsfart og offshore shipping.

Gjenstandsmaterialet består i hovudsak av skipsmodellar og skipsmaleri som er med på å illustrere utviklinga av skipsfarten og reiarnæringa. Museet har ei stor samling navigasjonsinstrument og verktøy knytt til maritime næringar, i tillegg til gjenstandar frå livet til sjøfolka om bord og minna dei tok med seg heim.

Samlingane omfattar gjenstandar, fotografi, film, skogstrekningar, privatarkiv og marinarkeologiske funn, og dokumentasjon av maritim kultur. Museets samlingar reflekterer det store mangfaldet, den teknologiske utviklinga og dei gjennomgripande historiske endringane i kystfolket sitt forhold til kyst, hav og vassvegane innanlands frå dei eldste tider, og fram til vår tid. Museets store foto- og filmsamlingar er i første rekkje knytt til den maritime historia i regionen, generell kulturhistorie og Bergen si byhistorie. Men museet har òg eit omfattande foto- og filmmateriale knytt til norsk og internasjonal sjøfartshistorie.

Registrering og digitalisering

Bergens Sjøfartsmuseum sin samling er delvis registrert i Primus. Arbeidet ble utført av sivilarbeidar og fast tilsette på byrjunga av 2000-tallet. Sommaren 2013 ble databasen flytta frå Universitetet i Bergen til KulturIT og tilsette på museet deltok på Primus-kurs. Først då ble arbeidet med å gjennomgå tidlegare innlagde registreringar starta opp igjen. Per dags dato er ca. 50 prosent av samlinga registrert, men alle tidlegare registreringar må gjennomgåast på nytt for å korrigere innlagt informasjon. Av desse gjenstandane er det berre dei gjenstandane som er flytta til Fellesmagasinet som er digitaliserte med bilde i Primus. For tida arbeidast det med å leggje eigne digitale opptak av gjenstandane inn i Primus. Museet har fått på plass eige studioutstyr og skal byrje digitaliseringa av museet si gjenstandssamling. Målsettinga til museet er å vere på DigitaltMuseum i løpet av 2015 med delar av samlinga.

Museet i tal

Museet har i alt katalogisert 6 473 kulturhistoriske gjenstandar i 2013. Men dei enkelte katalognummera kan omfatte fleire gjenstandar, slik at talet på enkeltgjenstandar er mykje høgare. Av foto er det registrert 39 100. Ingen av gjenstandane er definerte som kunsthistoriske. Museet har berre ein bygning.

Arkiv

Museet har i overkant av 1 000 hyllemeter med arkivsaker. Arkivsamlinga omfattar i hovudsak bedriftsarkiv frå Bergen, fordelt på reiarlag, verft og maritime organisasjonar. Av dei mest omfangsrrike arkiva frå Bergen må nemnast Bergens Mekaniske Verksteder, Det Bergenske Dampskibsselskab og Hilmar Reksten sitt reiarlag. I tillegg har museet større arkiv frå nasjonale og nordiske organisasjonar som Nordisk Skipsrederforening og Den norske Krigsforsikring for Skib.

Magasinforhold

Museet har magasin i eige hus men desse er ikkje klimastabile. I Solheimsviken Næringspark har museet utstilt gjenstandar frå Bergens Mekaniske Verkstad, og på Høgskolen i Bergen, avdeling for dykkeopplæring har museet utstilt dykkehistoriske gjenstandar. Museet har ikkje gode nok magasin til samlinga av maleri, arkiv og marinarkeologiske funn.

Utfordringar

Museet sine største utfordringar er knytt til målerisamlinga og arkivsamlinga. Museet har mellom anna fleire maleri med behov for konservering, noko det ikkje finst kapasitet til i Bergen. I tillegg er kapasiteten for oppbevaring av arkivsaker sprengd, og det er heller ikkje tilfredstillande magasinforhold for marinarkeologiske funn. Museet treng og fleire årsmål til arbeidet med samlingsforvaltninga.

Verdivurdering

Gjenstandar som blir levert til Fellesmagasinet vert utvalde med tanke på å vise mangfaldet av museet sine samlingar og at dei i hovudsak skal vere av ERNI-verdi (eineståande regional og nasjonal interesse). For at maleria skal kunne leverast til fellesmagasinet må Thermo-Lignum kammeret vere på plass med tanke på insektsanering. Bergens Sjøfartsmuseum mottek relativt få gåver og har valt å vere restriktive i forhold til kva ein tek imot som gåve. Ved tilbod om gåver som ikkje kjem inn under

museets fagområde har ein prøvd å vidareformidle kontakt til andre museum eller institusjonar som kan ha større interesse for gåva. Museet samarbeider bl.a. med Hyllestad kommune, der ei større samling av kvernsteinar og steinpinnar er deponerte i kultursenteret. Marinarkeologisk materiale frå Rundefunnet/Akerendam er utstilt på Runde Miljøsender på Sunnmøre. Avhending ved destruksjon skjer nesten aldri og vert berre gjort av tilsette med kunnskap innan aktuelt felt.

Bymuseet i Bergen

Føremål

Bymuseet i Bergen vart etablert 1. juli 2005 gjennom ei konsolidering av Gamle Bergen museum, Håkonshallen og Rosenkrantzårnet, Bryggens Museum, Bergen skolemuseum, Lepramuseet St. Jørgens Hospital, Damsgård Hovedgård og Alvøen Hovedbygning. Frå 1. januar 2007 vart også Hordamuseet ein del av Bymuseet. I tillegg forvaltar Bymuseet dei brannhistoriske samlingane.

Bymuseet i Bergen sitt føremål er å spreie kunnskap om historia frå fortid til samtid ved å samle, bevare og arbeide med kulturhistorisk materiale, utføre vitskapleg arbeid og formidle kunnskap gjennom utstillingar, publikasjonar og anna verksemd. Bymuseet skal vere blant landet sine leiande urbanhistoriske institusjonar.

Personalressursar

Samlingsavdelinga i Bymuseet tel 4,9 årsverk per 31.12.2014, fordelt på 4 stillingar i 100 prosent, 2 stillingar i 40 prosent og 1 stilling i 10 prosent.

I tillegg fins det ca. 1,5 årsverk som arbeider aktivt med forvaltning av Bymuseet sine levande samlingar, sjølv om desse stillingane er knytt til andre avdelingar enn samlingsavdelinga.

Samlingsforvaltningsplanar

Bymuseet har ein samlingsforvaltningsplan gjeldande frå 2011 og ut 2014. Planen skal reviderast Innsamlingsplan skal anten inkorporerast i denne eller formulerast i eit eige dokument. Bymuseet har òg ein forvaltningsplan for dei historiske hage- og parkanlegga som skal reviderast.

Omtale av samlingane

Dei kulturhistoriske samlingane Bymuseet forvaltar famnar eit breitt spekter av sosialhistoriske, byhistoriske og institusjonshistoriske felt frå reformasjonen og framover. Samlingane tel meir enn 100 antikvariske bygningar, rundt 100 000 gjenstandar og 90 000 foto. Det er framleis den enkelte eigarstiftinga som eig samlingane.

Alvøen Hovedbygning

Bygninga frå 1790-talet var heimen til familien Fasmer, eigarane av den no nedlagde Alvøen Papirfabrikk. Gjenstandane i samlinga er i all hovudsak knytt til familien sitt private liv og famnar i svært liten grad materiale frå papirfabrikken eller industrien i Alvøen elles. Både sjølvne eigedomen og mykje av innbuet vart gitt til «Stiftelsen Alvøen hovedbygning» i 1955. Dei står som eigarar medan Bymuseet har forvaltningsansvaret. Samlinga inneheld i hovudsak møblar, porselen, fajanse, glas, tekstilar, bøker, sølv, maleri og fotografi. Det er med andre ord ikkje ei ordinær museumssamling der gjenstandar er samla inn frå mange stadar og med mange ulike givarar, men knytt til ein spesifikk familie og ein stad. Samlinga er i all hovudsak avslutta. Til Levande samling reknar ein i Alvøen med den gamle lindealleen, landskapsparken og 1930-årenes hagekonsept, samt hagen til arbeiderboligen.

Bergen Skolemuseum

Museet opna for publikum i si noverande form i 2003 i den ærverdige Latinskolen frå 1706, men samlinga har ei hundreårig historie. Heilt sidan Bergen skulestyre i 1903 vedtok å opprette eit museum for skulehistorie i Bergen har innsamling skjedd ved at engasjerte personer har samla inn gjenstandar frå ulike skular i Bergen. Bergen kommune er eigar av samlinga, medan Bymuseet i Bergen har ansvaret for drift, forvaltning og formidling av den.

Samlinga inneheld hovudsakleg inventar, læremidlar, trykk og bilete og har eit sterkt fokus på perioden frå 1920 til 1960. Ved innsamling av nytt materiale vil gjenstandar frå både før 1920 og frå vår nære fortid vere av spesiell interesse.

Brannhistorisk samling

Det er i all hovudsak tilsette i brannvesenet opp gjennom tidene som har tatt vare på gjenstandar dei meinte ville vere av museal interesse. Dette har ført til ei unik samling, som mellom anna inneheld brannbilar, pumper, diverse sløkkjeutstyr, uniformer, verne- og redningsutstyr. Ein har ikkje ein offisiell visningsstad for samlinga og den er no oppbevart i fleire ulike lokale. Bergen Brandkorps sitt historielag er aktivt med i forvaltninga av materialet. Det er per 31.12.2014 Bergen Brannhistoriske Stiftelse som eig gjenstandane.

Bryggens Museum

Samlingane er eigd og vert forvalta av Universitetsmuseet i Bergen, medan Bymuseet har formidlingsansvaret. Samlingane inkluderer gjenstandar som gir eit levande innblikk i handel, skipsfart, handverk og kvardagsliv i mellomalderen.

Damsgård Hovedgård

Damsgård Hovedgård vart bygd som lyststad av stiftsamtskrivar Svanenhjelm tidleg på 1700-talet, og fekk sin noverande utsjånad mot slutten av hundreåret, etter at Joachim C. G. Gyldenkrantz kjøpte eigedommen. Ved hundreårsskiftet overtok Herman Janson Damsgård og den var i familien Jansons eige (som heilårsbustad frå rundt 1870) fram til den siste private eigaren selde eigedommen til staten i 1983. De neste 10 åra gjekk Damsgård gjennom ein omfattande restaureringsprosess før opninga som museum i 1993.

Tema for samlinga på Damsgård hovedgård er sterkt knytt til innbu og lausøyre som høvde seg i ein overklasseheim i Bergen by på 17- og 1800-talet. Mange av gjenstandane som er stilt ut kjem opphavleg frå Damsgård, men er i eige av eigarstiftinga Vestlandske kunstindustrimuseum (VK). Supplerande gjenstandar er lånt inn frå Vestlandske kunstindustrimuseum, Universitetsmuseet i Bergen og frå Gamle Bergen Museum.

Hageanlegget på Damsgård hovedgård utgjer ein viktig del av dei levande samlingane Bymuseet forvaltar.

Gamle Bergen museum

Foreningen Gamle Bergen vart grunnlagd i 1934, med det føremål å etablere eit friluftsmuseum som skulle vise den borgarlege bygningskulturen i Bergen. Frå andre halvdel av 1930-tallet begynte dei første gåvene å komme inn til museet, både i form av bygningar og gjenstandar. Dei første husa vart opna for publikum i 1949 og stadig fleire hus kom til dei neste tiåra.

Innsamlinga av gjenstandar handla i første rekkje om å fylle husa med tidsriktig inventar, men etter kvart har samlinga vokse seg stor og variert. Det er i hovudsak snakk om møblar og innbu, tekstilar, tapetar, oppmålingsteikningar, bygningsdetaljar og gjenstandar frå ulike handverk. I tillegg har Gamle Bergen Museum ei stor fotosamling, inkludert det som truleg er den største samlinga av daguerreotypi, som er den eldste forma for fotografi, i landet. I Gamle Bergen er det levande samlingar knytt til hagen og landskapsparken ved lyststaden Elsesro.

Håkonshallen og Rosenkrantzårnet

I musea Håkonshallen og Rosenkrantzårnet er bygningane med det som er av historisk interiør dei mest sentrale museale gjenstandane. Kulturdepartementet eig bygga, men dei vert drifta og formidla av Bymuseet. Statsbygg har forvaltningsansvaret for bygningane, medan Bymuseet har ansvaret for samlingane. Gjenstandssamlinga er i hovudsak suvenirar knytt til Håkonshallen, Rosenkrantzårnet eller Bergenhus. I tillegg er det ein del bygningsdetaljar og tekstilar.

Hordamuseet

På 1930-tallet byrja agronomen Johannes Revheim å samle gjenstandar til eit folkemuseum i Hordaland, og i 1945 blei Hordaland Landbruksmuseum grunnlagt. Namnet vart etter kvart endra til Hordamuseet. Føremålet er å bevare historia om jordbruk, fiske, handverk, husflid og daglegliv i Nord- og Midthordland. Tematisk kjem dette til syne i samlingane av jordbruksreiskapar og -maskiner, båtar og fiskereiskapar, verktøy, maskiner og reiskapar for ymse handverk. Historia om husflid, husstell og daglegliv kjem fram i tekstilsamlinga og samlinga av husgeråd av ulike slag. Viktig for heilskapen i museet si formidling av fortida er både bygningsavdelinga og stølsavdelinga. Samlinga av vogner fortel om samband med til dømes byen og det nære omlandet. Hovudvekta av gjenstandane er frå midten av 1800-talet til midten av 1900-talet.

Lepramuseet St. Jørgens Hospital

Lepramuseet opna i 1970 og vart lagt til det gamle leprahospitalet St. Jørgen hospital. Føremålet var å gi ålmenta eit innblikk i eit historisk viktig helseproblem. Samlinga tel rundt 3 500 gjenstandar og er registrert med signaturen MHSB (De medisinsk-historiske samlingar i Bergen). Eigedomforholda for samlingane er noko komplekst, då MHSB i dag ikkje har eit eige styre, og heller ikkje er registrert i Stiftelsesregisteret. Bygningane er i eige av Stiftelsen St. Jørgen Hospital og det har vore snakk om å overføre eigarskapet for samlinga til denne stiftinga. Gjenstandssamlinga har i hovudsak vore forvalta av Lepramuseet St. Jørgens Hospital frå 1999 etter eigen samarbeidsavtale. Nyinnsamling skjer svært sjeldan og difor er også nye gjenstandar registrerte med signaturen MHSB.

Samlingane famnar i første rekkje inventar, medisinsk utstyr, bøker og fotografi frå leprahistoria. Delar av det autentiske interiøret frå hospitalstida er bevart og utstilt ved museet. I tillegg har ein i perioden ca. 1960–1990 samla inn gjenstandar av meir generell medisinsk-historisk art, og på 1990-talet tok ein imot ein del gjenstandar frå tuberkulosesanatoriet Harastølen/Luster sanatorium. Armauer Hansens minnerom vart grunnlagt i 1962 og ligg i eit lokale i 2. etasje på «Pleiestiftelsen» (no eigd av Entra eigedom, men i bruk av Universitetet i Bergen). Der er det også stilt ut ein del historisk materiale knytt til lepraforskning. Planane om å etablere eit separat medisinsk-historisk museum i Bergen har ikkje vorte realisert og det er ein del uavklart innsamla materiale på Haukeland. Bymuseet har forvaltningsansvar for det medisinhistoriske materialet knytt til historia rundt sjukdomane lepra og tuberkulose.

Planar for vidare innsamling

Bymuseet arbeider med ein innsamlingsplan. I korte hovudtrekk kan ein seie at tanken er å spisse innsamlinga til dei eksisterande samlingane noko meir, samt fokusere på innsamling av materiale/tidsperiodar som er dårleg representerte frå før. I tillegg vil det vere fokus på vår nære fortid.

Registrering og digitalisering

Det varierer i kva grad samlingane Bymuseet forvaltar er registrerte i Primus. Enkelte av dei mindre samlingane er ikkje påbyrja i det heile, medan andre har ein kome eit godt stykke med. Sett under eit er i overkant av 30 prosent av gjenstandssamlingane registrert i Primus. Av dette er 2/3 registrert med bilete. Berre ein svært liten del av fotosamlingane er lagt inn i Primus. Ein del materiale er i tillegg digitalisert og lagt ut på nettsidene til Bymuseet .

Arkiv

Bymuseet forvaltar ein del teikningar/kart, eit nokså omfattande tapetarkiv og mindre mengder historisk arkivmateriale. Ingenting av dette er meldt til Norsk Kulturråd som arkivmateriale.

Magasinforhold

Magasinforholda for delar av samlingane Bymuseet forvaltar har i lang tid vore svært kritikkverdige. Inntil 2013 vurderte ein det slik at ein kunne ha håp om å få plass til maksimalt 10 prosent i det eksisterande Fellesmagasinet for musea i Hordaland, 20–30 prosent av samlingane var vurdert å ha akseptable magasin, medan dei resterande 60–70 prosent av gjenstandssamlingane var vurdert til å ha ikkje tilfredstillande eller uakseptable magasinforhold.

Bymuseet inngjekk i 2012 avtale om langtidsleige av eit lokale på 1200 m² magasin med opsjon på kjøp i løpet av dei første fem åra. Intensjonen er at kjøp vil verte gjennomført i løpet av hausten 2015. Etter ein del utbetringar tilfredsstillar lokalet krav til eit godt magasin. Vi er no i ferd med å gradvis flytte frå dei dårlegaste magasinane og har i løpet av perioden frå 2013 til 2015 flytta frå ueigna areal på rundt 800 m². Det er mogleg å sjå føre seg ei framtidig utviding av areala på eigedommen vi no disponerer ved å byggje i høgda.

Vi vil presisere at Bymuseet no har reine leigegifter på det nye magasinet på rundt kr. 900 000,- per år. Dette er ei intern prioritering og det er ikkje knytt friske tildelingar til dette, men valet blei gjort etter at ein følte ein ikkje kunne vente lenger på framgang i vidare arbeid med å auke arealet for felles magasin for alle musea i fylket.

Behovet for ytterlegare magasin er i første rekkje knytt til store gjenstandar, t.d. vogner, båtar og landsbruksreiskapar.

Utfordringar

Bymuseet sine største utfordringar i forhold til forvaltning av samlingane kan delast inn i fleire punkt:

- manglande magasinplass for større gjenstandar
- stort etterslep på registrering
- dels nokså tilfeldig samansette samlingar
- manglande ansvarsfordeling museum i mellom

Ein del av dei større gjenstandane våre har svært dårlege magasinforhold per i dag. Det er spesielt vogner (mellom anna svært spesielle likvogner), bygningsdetaljar og jordbruksreiskapar som har dårlege forhold. Det vert tatt inn ein del nye gjenstandar, noko vi føler vi har plikt til å gjere. Sett i samanheng med dei store flytteprosessane vi vil gjennomføre dei komande åra, fører dette til at etterslepet faktisk aukar. Det er behov for ei kraftig auke i talet på tilsette som arbeider med dette feltet for å få bukt med etterslepet og for å kunne gjennomføre ei vurdering av samlingane i forhold til kva vi skal ta vare på og kva som ikkje bør brukast ressursar på vidare. Det ville vere ei stor hjelp om musea i regionen fekk eit tydelegare ansvarsfordeling seg i mellom.

Hardanger og Voss museum

Føremål

Stiftinga Hardanger og Voss museum skal ivareta museumsfunksjonar for dei institusjonane som har særskilde avtaler med stiftinga. Museet skal driva innsamling, bevaring, forskning og formidling tufta på kulturuttrykk frå fortid og samtid. Gjennom dokumentasjon av variasjon og fellestrekk skal museet vera med å synleggjera Hardanger og Voss lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Med utgangspunkt i rolla som samfunnsminne skal museet vera ein open møtestad der publikum kan studera, oppleva og finna utfordringar. Hardanger og Voss museum skal arbeida for ei samordning av arkiv, bibliotek- og museumstenestene i regionen. Hardanger og Voss museum skal driva eit nasjonalt senter for fartøyvern. Hardanger og Voss museum har ansvar for drifta av kunsthuset Kabuso, som skal formidla musikk, kunst og kulturimpulsar på høgt kvalitativt nivå, der kunsten mellom anna kan fungera som ein dialog mellom Noreg og verda.

Museet skal yta fagleg hjelp i museums- og kulturminnevernspørsmål til kommunane Eidfjord, Granvin, Jondal, Kvam, Odda, Ullensvang, Ulvik og Voss.

Personalressursar

Den einaste som arbeider berre med samlingsforvaltning er knytt til avdelinga på Utne, og arbeider i halv stilling. Andre tilsette ved både denne og andre avdelingar jobbar litt med samlingane, men har dette som ei av mange oppgåver. Kor mykje den enkelte får gjort varierer, det er både stillings- og sesongavhengig.

Samlingsforvaltningsplanar

Museet er i gang med å laga ein samlingsforvaltningsplan for heile Hardanger og Voss museum.

Omtale av samlingane

Hardanger og Voss museum har åtte avdelingar – Agatunet, Granvin bygdemuseum, Hardanger Fartøyvernssenter, Hardanger Folkemuseum, Ingebrigt Vik museum, Kabuso, Kvam bygdemuseum og Voss folkemuseum. Hardanger Fartøyvernssenter har ei samling på rundt 500 gjenstandar frå maritime miljø. Ingebrigt Vik museum har ei samling verk av Ingebrigt Vik; Kabuso har ikkje eigne samlingar. Dei fem andre avdelingane har relativt typiske folkemuseumssamlingar. Dei største samlingane er ved Hardanger Folkemuseum og Voss folkemuseum.

Det er altså vanskeleg å sjå nokon samla profil for heile museet, me arbeider med for mange ulike fagfelt til at det er råd. Viss ein går ut frå talet på gjenstandar har me ein folkemuseums-profil, men det er altså ikkje råd å bruka eit slikt uttrykk om heile Hardanger og Voss museum.

Ved Hardanger Folkemuseum (HFU) er samlinga variert. Museet vart skipa i 1911, og lenge tok ein mot det meste frå det gamle bondesamfunnet. I dag er innsamlingspolitikken langt meir restriktiv, og dei sentrale arbeidsområda er tekstil, folkemusikk og bygningsvern. Det viser òg att i samlingane der, i alle fall det som er samla inn den siste tida. Avdelinga tek alltid mot folkemusikkinstrument (særleg eldre hardingfeler) og materiale til folkemusikkarkivet, hardangersaum og bunader/folkedrakter knytt til Hardanger, arbeid etter sentrale lokale kunstnarar, som Lars Kinsarvik eller Gunnar A.

Aarekol, eldre fotosamlingar, og gjenstandar knytte til Agatunet. Det området som kanskje burde vore betre dokumentert er fruktneringa.

Situasjonen ved Voss folkemuseum (VfV) er omtrent den same. Samlinga er i hovudsak sett saman av gjenstandar frå det gamle bondesamfunnet, og også her tek ein mot heller få nye gjenstandar. Det som kjem inn no er oftast knytt til sentrale personar eller verksemder i bygda, som då avdelinga i 2013 fekk ei rekkje gjenstandar frå Norsk Kunsthåndverksskule, eller året etter, då avdelinga kjøpte heile fotoarkivet til Herheim Foto. Begge desse tilvekstane er med på å fylla hol i samlinga – der burde vore meir frå lokalhistoria på 1900-talet.

Registrering og digitalisering

Me arbeider vidare for å få samlinga registrert i Primus, og formidla via DigitaltMuseum. Me har prioritert tekstregistrering i Primus, dels av di me raskt må få betre oversikt over samlingane våre, og har difor skrive av eldre registreringsskjema. Fotografering av gjenstandane vert gjort seinare. Nokre gjenstandar er registrerte med foto, og nokre av desse igjen er publiserte på DigitaltMuseum.

Medrekna alle gjenstandskategoriar, har me i alt 146 662 gjenstandar. Av desse er 49 484, altså om lag 33,7 prosent, tilfredsstillande registrert. 33 236 gjenstandar, altså rundt 22,6 prosent, er registrerte med digitalt foto. 19 369 gjenstandar, 13,2 prosent, er publisert på DigitaltMuseum.

Museet i tal

Gjenstandar

	Totalt	Tilfredsst. registrert	Registrert med digitalt foto	DigitaltMuseum
Kulturhistoriske	47 368	30 672	15 662	2 969
Kunsthistoriske	2 614	210	160	0
Fotografi	94 604	18 601	17 413	16 400

Bygningar

Kulturhistoriske bygningar	130
Oppmålte	71
Andre bygningar	19
Bygg som er tilfredsstillande elektronisk registrerte	30
Registrert med digitalt foto	0
Tilgjengeleg med foto på Internett	0

Arkiv

HVM har om lag 30 hyllemeter arkiv. Det er stort sett privatarkiv – altså arkiv knytt til ulike lag og organisasjonar. Rundt 90 prosent av arkiva er ordna og katalogiserte.

Magasinforhold

Fulle magasin er ei utfordring i det vidare innsamlingsarbeidet, og museet har difor ein restriktiv innsamlingspolitikk. Museet nyttar Fellesmagasinet ved Bevaringstenestene, og sender gjerne det som tek stor plass og som er dårleg lagra.

Utfordringar

Det er som hjå mange andre. Samlingane våre har altfor stor overvekt av gjenstandar frå før 1900-talet, men så lenge magasin er tilnærma fulle kan me ikkje aktivt samla inn gjenstandar frå denne perioden.

Me har heller ikkje full oversikt over samlingane. Skal me ta til med prioritering, kan me ikkje gjera det før me er sikre på kva me har, og kva tilstand gjenstandane er i.

Vidare er det ei utfordring at samlingsforvaltninga ikkje vert prioritert høgare i museet. Det har i mange år vore satsa mykje meir på formidling, som sjølvstøtt og er ei viktig side ved museumsdrifta. I 2014 vedtok styret ein strategisk plan for dei neste åra, og der er samlingsforvaltning øyremerka som eit satsingsområde.

KODE

Føremål

KODE består av Edvard Grieg Museum Troidhaugen, Harald Sæverud Museum Siljustøl, Ole Bull Museum Lysøen og de gamle institusjonene Bergen Kunstmuseum og Permanenten Vestlandske Kunstindustrimuseum. Disse fem museene ble slått sammen til en konsolidert enhet i 2006 og etablert som en egen stiftelse fra januar 2007. Komponisthjemmene er en del av KODE, men har alle sine egne navn.

Direktør er Karin Hindsbo. Styreleder er Torger Ødegaard.

I KODEs strategidokument blir det under museets samfunnsrolle trukket frem at KODE skal være en synlig og tydelig kulturaktør, og påvirke samfunnsutviklingen. Som dannelsesinstitusjon skal vi gi publikum innsikt og stimulere til refleksjon i møte med kunst og musikk. Museet skal produsere og formidle kunnskap, skape opplevelse og være inkluderende.

Museet har satt seg som mål å være aktivt og ledende innen sine fagområder. KODE skal dessuten bidra til faglig diskusjon og fornyelse, utfordre sin egen rolle, måles mot de beste museene i Europa og utnytte sin kombinasjon av kunstmuseer og kunstnerhjem.

KODEs løfter og verdier er knyttet rundt 4 F-er: forbløffe, forføre, forstyrre, forandre - og det skal gjøres fremragende.¹

Personalressursar

3 personer (1 heltid), 3 fra drift ved behov, og kuratorene arbeider sporadisk med samlingsforvaltning

Samlingsforvaltningsplanar

Kunstindustri: Gammel strategiplan (ikke oppdatert/evaluert etter konsolidering)

Billedkunst: Nei, under arbeid.

Omtale av samlingane

Komponisthjemmene

Samlingenes styrke

Både Troidhaugen, Lysøen og Siljustøl har unike samlinger med i stor grad sikker proveniens, og de dokumenterer både det kunstneriske og det profesjonelle livet til tre av Norges aller største musikere og komponister. Samlet representerer de en materiell kultur skapt av tre generasjoner komponister og deres familier, i hjem og omgivelser som spiller både kunstneriske strømninger og livshistorier fra midten av 1800-tallet til sent 1900-tall. De tre samlingene – i hovedsak historiske interiører med stor grad av autentisitet – representerer sjeldne og interessante museumssamlinger fra en norsk og internasjonal musikkhistorie.

Planer om å styrke deler av samlingen?

---

¹ <http://kodebergen.no/om-kode>

Museet tar imot gjenstander med konkret tilknytning til Bulls, Griegs og Sæveruds liv, eller til resepsjons- og virkningshistorien av deres musikk. Av nyervervelser har vi særlig brev, konsertprogrammer, publikasjoner, og i mindre grad gjenstander med proveniens fra Troidhaugen, Lysøen eller Siljustøl.

Planer om å flytte gjenstander til Salhus?

Behovet er beskjedent, men vi gjennomgår samlingene fortløpende med tanke på både sikring og preventive konserveringstiltak. I noen tilfeller vil en konkludere med at enkeltgjenstander ikke lenger tåler å formidles som en del av interiørene, og må magasineres/konserveres. Da har en få andre alternativer til Fellesmagasinet i Salhus.

Ellers, om arkiv

Grieg-samlingen ved Bergen offentlige bibliotek forvalter den store dokumentarven etter Grieg, og også materiale etter Ole Bull og Harald Sæverud. Også større fotosamlinger finnes her. Troidhaugen har i alle år løst sine arkivbehov – i all hovedsak – gjennom dette samarbeidet, og hele samlingen er tilgjengelig for museet som for offentligheten forøvrig.

Billedkunst

Historisk sett har kunstsamlingen hatt en ambisjon om å ha et viktig nasjonalt og et regionalt tyngdepunkt. Samlingen er hovedsakelig forøket gjennom donasjoner, men også ved offentlige innkjøp. Etter år 2000 har museet også fått deponert viktige verk til samlingen. Museet har søkt å styrke sin posisjon som formidler av Norges kunsthistorie ved å «fylle ut hull» i samlingen, og den vestlandske er tilsvarende søkt ivaretatt ved innkjøp/gaver. Bare i mindre grad har museet fått innlemmet internasjonal kunst i samlingen, og da hovedsakelig som donasjoner. Det har vært et ønske om å supplere samlingen med internasjonale verk, og da referanseverk som kan støtte opp om de norske verk/kunstnere i samlingen. Det internasjonale prisnivået gjør dette vanskelig – om ikke umulig – ved bruk av egne midler.

Innkjøp til samlingene har før 2000 i hovedsak vært knyttet til de kunstnere/kunstverk som har vært vist på utstillinger i Bergen. Dette har i hovedsak vært styrt av offentlig oppnevnte innkjøpsutvalg i samråd med museets direktør. I de senere år har innkjøpene fått en mer nasjonal dreining, samt at nye medier har gitt et fokus på fotografi og videobasert kunst. I denne perioden har innkjøpene vært styrt av en intern innkjøpskomite.

Det er ikke kommet signaler om en endret tilvekstpolitikk for billedkunst. Denne har hittil (etter år 2000) vært avgjort gjennom diskusjon og vurdering i et internt innkjøpsutvalg (3 konservatorer + direktør). Museet har ingen nye klart definerte satsningsområder for innkjøp/tilvekst, men betoner nødvendigheten av en oppmerksomhet mot det regionale kunstmiljøet.

Museet har tre samlinger:

1.1 Den kommunale kunstsamlingen

Etablert i 1878. Har en samling som spenner fra 1400-tallet til i dag.

Kode Kunstmuseene i Bergen, avd. billedkunst:

Forvalter 10 314 kunstverk og andre gjenstander, hvorav 2 345 malerier, 7 504 papirbaserte kunstverk, 315 skulpturer/video/installasjoner/objekter og 150 møbler og andre gjenstander.

Kode Kunstmuseene i Bergen, avd. kunstindustri / kunsthåndverk / design:

Forvalter ca. 38 000 gjenstander, fordelt på møbler, keramiske arbeider, tekstiler, sølv-gjenstander / metallgjenstander, samt foto.

Tyngdepunkter (ca. 10 verk eller flere):

Gamle mestere: 170 maleri (særlig italienske, tyske, nederlandske).

Internasjonal grafikk (Thesens donasjon, til sammen over 1 300 verk):

Jean-Francois Millet:	9 trykk
Albrecht Dürer:	20 trykk
Rembrandt:	28 trykk
Picasso:	14 trykk
Paul Gauguin:	11 trykk
Raoul Dufy	19 trykk
Max Klinger:	23 trykk
Edouard Manet:	8 trykk
Goya:	22 trykk + 1 tegning

J.C. Dahl: 69 maleri + over 900 papirverk (+ RMS 81 maleri)

Dahl-elever:

Hans L. Reusch:	137 verk (hovedsakelig papirbasert)
Peder Balke:	3 maleri + papirverk
Knud Baade:	10 maleri + papirverk
Jacob Calmeyer:	5 maleri
Siegwald Dahl:	4 maleri
Thomas Fearnley:	8 maleri + 33 papirverk (3 etsninger og 30 tegninger)
Joachim Frich:	6 maleri
Franz Schiertz:	3 maleri

Düsseldorfere

Hans Gude:	7 maleri
Adolph Tidemand:	5 maleri + 12 kartonger/studier
Lars Hertervig:	9 maleri + papirverk
Anders Askevold:	43 verk (maleri og papirbasert)
Erik Bodom:	3 maleri
Frederik Collett:	8 maleri

Fredrik Kolstø:	13 maleri
Morten Müller:	4 maleri
Georg Anton Rasmussen:	7 maleri
Hans Dahl:	1 maleri + 51 skisser/skissebøker

Naturalister

Harriet Backer:	6 maleri
Christian Krohg:	10 maleri
Gerhard Munthe	10 maleri
Eilif Peterssen:	5 verk + 3 RMS
Olav Rusti:	7 verk + 13 papir RMS
Christian Skredsvig:	3 maleri + 2 RMS
Frits Thaulow:	7 maleri + 8 RMS
Nikolai Ulfsten:	8 maleri
Erik Werenskiold:	14 maleri + 29 papirverk + 9 maleri RMS + 68 papir RMS
Edvard Munch:	4 maleri + 27 papirverk + RMS (137 verk, 32 av dem maleri)

Matisse-elever

Jean Heiberg:	7 maleri + 2 RMS
Axel Revold:	7 maleri + 2 RMS
Henrik Sørensen:	3 maleri + 26 grafikk + 9 maleri RMS

Vestlandsmalere (før 1950)

Nikolai Astrup:	3 maleri – 17 grafikk (+ RMS + deponi)
Bernt Tunold:	15 maleri
Gerda Knutsen:	7 maleri
Aagot Kramer:	3 maleri
Nils Krantz:	14 maleri
Hjørdis Landmark:	4 maleri
Ansgar Larsen:	4 maleri

Vestlandskunstnere (etter 1950)

Fredrik Schjøtt	4 maleri
Ole Gabriel Dahl:	46 verk
Knut Rumohr	5 maleri + 19 grafikk + 130 grafikkdonasjon
Eilif Amundsen	9 maleri
Svein Rønning	6 maleri + 40 grafikk
Sigurd Winge	10 grafikk + 3 maleri
Jacob Weidemann	15 maleri/akvarell (11 av dem i SS)

Norsk samtid

Marianne Bratteli	11 verk
Bård Breivik	12 skulptur + 1 deponert skulptur
Jon Gundersen	21 verk (skulptur, assemblage...)
Bjørn Ransve	31 verk (3 maleri, resten grafikk) + 10 deponi (5 maleri)

Hilmar Fredriksen

Japanske tresnitt

Forskjellige kunstnere:	31 hefter med trykk
Hiroshige:	29 tresnitt
Hokusai:	12 tresnitt
Forskjellige kunstnere	54 tresnitt

Fotografi:

Tilvekst etter 1994 (1 verk i 1987: Man Ray):

Per Barclay	2 verk
Rune Johansen	3 verk
Per Maning	6 verk
Tom Sandberg	7 verk
Øystein Klakegg	
Eskö Mannikö	6 verk
Mikkel McAlinden	6 verk
Knut Aasdam	8 verk (deponert)
Per Berntsen	7 verk
Axel Hütte	
Mette Tronvoll	4 verk
Torbjørn Rødland	
Kjartan Slettemark	
Eline Mugaas	
Else Marie Hagen	
Werner Zellien	6 verk
Hreinn Fridfinnsson	7 verk (serie)
Marianne Heske	30 verk (serie)
Vegard Moen	2 verk
Elsebeth Rahlff	18 verk
Olav Herman Hansen	2 verk

Video:

Lotte Konow Lund
Linda Saveholt
Trine Lise Nedreaas
Kurt Johannessen
Hilmar Fredriksen
Kjetil Kausland
Cecilie Kilvær Eilertsen
Gisle Frøysland
Rune Elias Helgesen
Eva Ljosvoll
Marit Følstad
Fiona Tan

1.2 Rasmus Meyers Samlinger

Donasjon av 1916. Avsluttet samling. Antall verk / gjenstander: 962.

Tyngdepunkter (over 10 maleri):

J. C. Dahl:	81 maleri
Hans Gude:	22 maleri
Christian Krohg:	15 maleri
Harriet Backer:	11 verk
Gerhard Munthe:	22 maleri + 162 papirverk
Erik Werenskiold:	15 maleri + 68 papirverk
Oluf Wold-Torne:	18 maleri
Edvard Munch:	32 maleri + 105 papirverk
Nikolai Astrup:	12 maleri + 11 papirverk
Henrik Sørensen:	9 maleri

Kunstnere som hovedsakelig er representert med særlig mange papirverk:

Halvdan Egedius:	55 verk
Theodor Kittelsen:	94 verk
Ernst Josephson:	29 verk + 1 maleri

1.3 Stenersens Samling

Donasjon av 1973. Forøkes sporadisk. Hovedsakelig moderne europeisk og norsk modernisme.
Antall verk: 251 + Erro

Tyngdepunkter:

Edvard Munch:	10 verk (8 maleri)
COBRA:	9 verk (Alechinsky, Appel, Corneille, Jorn) + 2 Jorn BB
Paul Klee:	36 verk (5 maleri)
Pablo Picasso:	15 verk (9 maleri, hvorav 2 tvilsomme) + 1 BB

Pariserskolen er et tyngdepunkt i samlingen. Verk av kunstnere knyttet til flere epoker i det avantgardistiske miljøet i Paris, og verk av norske (nordiske) kunstnere som hentet inspirasjon derfra.

Deponier

Gjennom deponiavtaler med eierne har museet også større samlinger som er med på å profilere museet:

Astrup-samlingen / Dextra Arte.

Canica-samlingen

Nikolai Tangens samling

1. Kunsthåndverk og design

Vestlandske kunstindustrimuseum har ca. 40 000 gjenstander i sin samling. Dette fordeler seg på disse hovedkategoriene:

- Møbler
- Metallarbeider
- Keramikk
- Tekstiler

Tilvekst: sporadiske gaver og innkjøp gjennom offentlig innkjøpsordning for landets 3 kunstindustrielle samlinger (Trondheim, Bergen og Oslo).

Spesielt viktige samlinger:

Singersamlingen

Hovedsakelig møbler og maleri – ca. 450 gjenstander

Kinasamlingen (Munthe-samlingen)

2 550 gjenstander: 780 maleri, herunder 270 albumblad, bøker, vifter, solskjermer

Ca. 100 skulpturer (kalkstein, marmor) + noen få i tre, i bronse og leire.

1 670 objekter i metall (bronse, sølv, gull), emaljer, porselen, lakkarbeider og tekstiler

Bergenssølv / Sølvskatten

VKs samling og Bergenssølvets samling, til sammen ca. 700 gjenstander

2. Bibliotek og arkiv

Kunstsamlingen:

Bibliotek: ca. 100 hyllemeter

Arkiv: ca. 60 hyllemeter

Den kunstindustrielle samlingen:

Bibliotek: ca. 360 hyllemeter

Arkiv: ca. 60 hyllemeter

3. Magasin

Kunstsamlingen:

I Kode 2 (Rasmus Meyers Alle 3) har museet 2 store magasiner (ca. 200 kvm x 2) for maleri og 1 magasin for papirbasert kunst (ca. 100 kvm).

I Kode 3 (Rasmus Meyers Alle 5) er det et kjellerlokale som fungerer som magasin (ca. 200 kvm.)

I Kode 3 er det 2 magasiner (1 midlertidig, opprinnelig tilfluktsrom, ca. 100 kvm) og et magasin for skulptur/gjenstander (ca. 100 kvm)

Museet har behov for tilleggskapasitet for magasinering av billedkunst.

Den kunstindustrielle samlingen:

I Kode 1 (Johannes Bruns gate 3) har museet gjenstandssamlingen spredt i magasiner i kjeller (420 kvm) og i 4. etasje (330 kvm). Til sammen 750 kvm. I tillegg er utvalgte verk fra denne samlingen plassert hos Bevaringstenestene i Salhus.

Museet har akutt behov for magasinkapasitet.

Registrering og digitalisering

Mesteparten av de kunstindustrielle gjenstandene

Ca. 25 prosent av billedkunsten

Museet i tal

Arkiv

Kunstindustri: ca. 360 hyllemeter bibliotek og arkiv

Magasinforhold

Museet har totalt sprengte magasiner i egne bygg

Det klargjøres p.t. to nye magasiner for billedkunst og transportkasser i Kode 4/Lysverkskomplekset

Utfordringar

Generelt:

Større og bedre lokaler for magasinering

Større innkjøpsbudsjett

Museum Vest

Føremål

Stiftelsen Museum Vest består av Norges Fiskerimuseum, Det Hanseatiske museum og Schøtstuene, Kystmuseet i Øygarden, Herdla Museum, Nordsjøfartsmuseet og Fjell festning. Museet ble etablert som resultat av den statlig initierte museumsreformen og ble formelt stiftet i 2005.

Museum Vest skal tjene samfunnet og dets utvikling og skal være åpent for publikum. Museet skal samle inn, forske i, formidle og stille ut materielle vitnesbyrd om mennesket og dets omgivelser i studie- og utdanningsøyemed og følge ICOMs museumsetiske regelverk.

Stiftelsen skal arbeide for at de tilsluttede museene får et godt faglig og vitenskapelig fundament, gode bevaringsforhold for samlingene og en tilrettelegging som sikrer et bredt publikum tilgang til dem. Museet skal yte faglig bistand til de aktuelle mindre museene i kommunene Bergen, Askøy, Austevoll, Sund, Fjell og Øygarden som ikke inngår i stiftelsen.

Kystmuseet og Nordsjøfartsmuseet skal bidra til og delta i utvikling av nasjonale museumsnettverk.

Personalressursar

Ved Museum Vest er det 8 personer som til tider jobber med samlingsforvaltning. Disse utgjør til sammen kun 2,2 årsverk. Brorparten har derfor dette som en liten del av sine totale arbeidsoppgaver.

Samlingsforvaltningsplanar

Samlingsforvaltningsplan ble utarbeidet og vedtatt av styret i 2013.

Omtale av samlingane

Museum Vest har et tredelt fokus bygget på Norges forhold til kysten og havet. Museet har samlinger knyttet til for det første fiskeri og havbruk, foredling og eksport, for det andre, samlinger knyttet til andre verdenskrig i Norge, den tyske okkupasjonen av Norge, og for det tredje, samlinger knyttet til kystkultur med vekt på lokalsamfunnets tilpasning til skiftende næringsforhold og levekår og på energiproduksjon.

Flere av museene som i dag utgjør Museum Vest har arbeidet med innsamling, dokumentasjon og bevaring siden 1870-årene. Tusenvis av kulturhistoriske gjenstander, fotografier og arkivmateriale er bevart.

De fleste samlingene gjenspeiler først og fremst den lokale og regionale kulturhistorien der museene ligger. Ett unntak er Norges Fiskerimuseums tidlige samlinger, som hadde et nasjonalt nedslagsfelt, og samlet inn redskaper eller modeller av slike fra andre lands fiskerinæringer.

Registrering og digitalisering

Over halvparten, 8 787 gjenstander, er registrert. Av disse er 4 353 digitalisert, altså registrert i Primus med gjenstandsbilde.

7 018 fotografier er registrert. Av disse er 4 995 digitalisert.

Museet i tal

Museum Vest disponerer totalt 45 kulturhistoriske bygninger, hvorav 24 er tilfredsstillende oppmålte. Eierskapet til disse bygningene varierer: eid av stiftelser, kommunalt eide og privateide bygninger. Forvaltningsansvaret for disse bygningene varierer tilsvarende.

Per 31.12.2014 består gjenstandssamlingen av totalt 13 922 gjenstander:

13 825 kulturhistoriske gjenstander, 25 arkeologiske gjenstander, 50 kunsthistoriske gjenstander, og 97 naturhistoriske gjenstander.

Fotografisamlingen utgjør 24 097 fotografier.

Arkiv

Museum Vest forvalter flere større arkiver fra privatpersoner, private organisasjoner, bedrifter og offentlige instanser.

Magasinforhold

Standard på magasinforholdene i Museum Vest varierer fra uegnede lokaler, som bør planlegges utflytting fra innen relativt kort tid, til klimaregulerte lokaler med tilsvarende gode sikringstiltak mot både brann og tyveri.

Samlet gir dette en ikke tilfredsstillende situasjon for Museum Vests samlingsforvaltning.

Det er behov for både utbedring av eksisterende magasinforhold, i tillegg til økt magasinkapasitet, spesielt for større gjenstander.

Utfordringer

Museum Vest har gjennom flere år arbeidet med systematisering av foto- og gjenstandssamling og har nå en hovedoversikt over samlingene.

Brorparten av samlingene er derfor godt dokumentert, men likevel langt fra tilfredsstillende registrert.

Det store etterslepet i tilfredsstillende registrering av samlingene blir en av hovedutfordringene i driftsårene fremover.

Sammen med at mengde og volum på potensielle bevaringsverdige gjenstander er økende, gir dette en situasjon der museets ressurser, vidt definert, ikke står i forhold til interne ambisjoner og eksterne forventninger.

Det er derfor vesentlig at museet utarbeider en strategi for å komme à jour med etterslep, og en strategi til å forholde seg til dagens innsamlingsvirksomhet. Det er behov for en kraftig økning i antall

ansatte som skal jobbe med dette feltet for å få bukt med det store etterslepet og for å kunne vurdere samlingene i forhold til hva vi skal ta vare på og hva som ikke bør brukes ressurser på videre.

Det er behov for både utbedring av eksisterende magasinforhold, i tillegg til økt magasinkapasitet, spesielt for større gjenstander.

Museumssenteret i Hordaland

Føremål

Museumssenteret i Hordaland (MuHo) er ein kultur- og naturhistorisk museumsorganisasjon som har til føremål å drive bevaring, forskning, undervisning og formidling om kultur- og naturhistorie frå fortid til samtid, knytt til naturlandskapa, busettings- og bygningshistorie, nærings- og industriutvikling, sosialhistorie og samferdsel. Museumssenteret i Hordaland skal utføre tenester innan samlingsforvaltning for musea i Hordaland.

Museet har sju avdelingar – Bevaringstenestene, Havråtunet, Kulturverntenestene i Nordhordland, Lyngheisenteret, Norsk Trikotasjemuseum, Osterøy museum og Vestnorsk Utvandringssenter.

Bevaringstenestene har ikkje egne samlingar men driftar Fellesmagasinet for musea i Hordaland. Det utførast REVITA-arbeid (insektsanering, tilstandsvurdering, fotografering, pakking) for musea i Hordaland som del av det felles samlingsforvaltningsarbeidet. Utover dette konserverer avdelinga gjenstandar for musea på oppdrag.

Havråtunet er eit klyngetun på garden Havrå på øya Osterøy. Tunet er eit av dei aller siste og det best bevarte klyngetun på Vestlandet. Bygningane og 2 000 mål kulturlandskap er freda. Målet for Havrå er å forvalte denne kulturarven som kulturminne etter §20 i Kulturminnelova.

Kulturverntenestene i Nordhordland er ei rådgjevande teneste innan bygningsvern- og museumsspørsmål, retta mot kommunal forvaltning, frivillige organisasjonar og privatpersonar i Nordhordlandskommunane.

Lyngheisenteret på Lygra i Nordhordland formidlar og forvaltar 1 500 mål med kystlyngheier. Lyngheisenteret er eit kompetanse- og formidlingssenter for kystlandskapet og kystlyngheiene. Lyngheiane er Europa sitt kulturlandskap mot Atlanterhavet, frå Portugal i sør til Lofoten i nord. I dag er denne særmerkte naturtypen truga, og ein reknar med at 90 prosent av Europas lyngheier er borte grunna oppdyrking, forureining og attgroing.

På Lygra er lyngheiene verna gjennom aktiv gardsdrift på tradisjonelt vis med beite av gamalnorske utegangarar (villsau), lyngbrenning og slått. Senteret har eit nært samarbeid med Universitetet i Bergen, som driv forskning og undervisning på Lygra.

Hovudoppgåva til Norsk Trikotasjemuseum er å verne eit representativt industriminne i norsk industrihistorie: gjennom museal drift verne maskiner, anlegg og miljø ved Salhus Tricotagefabrik i Salhus, Bergen. Museet tek vare på gjenstandar, utstyr, arkivalia og tradisjonsstoff knytt til trikotasjeindustrien i Noreg, og formidlar kunnskap om trikotasjebransjen i ei vid kulturhistorisk ramme. Framveksten av trikotasje- og tekstilindustrien i Bergensområdet og Hordaland har hatt mykje å seie for utviklinga i næringslivet i regionen, og dette er eit spesielt prioritert område for museet å dokumentere denne næringa.

Osterøy museum er eit kulturhistorisk museum med eit breitt arbeidsfelt: tradisjonelt folkemuseum, kunnskapsinstitusjon med forskingsarkiv (foto, privatarkiv, dokumentasjonsprosjekt) og med mål å halde kjennskapen om folks levkår i fjordbygdene i Indre Nordhordland ved like ved å sikre eit breitt og representativt kulturhistorisk kjeldemateriale bygd på kontinuerleg debatt, arbeide for at

kjennskapen til tradisjonelle arbeidsmetodar vert haldne levande gjennom kurs og aktivitetar, skaffe fram ny kunnskap med grunnlag i samlingane, syte for at skiftande haldningar og tolkingar av fortida vert stilt opp mot samtid og framtid i alt formidlingsarbeid, ta del i samfunnsdebatten ved å setje dagsorden når det gjeld vegval som vedkjem folk flest, byggje ut ei god skuleteneste og gje turistane det beste av lokale tradisjonar.

Hovudoppgåva til Vestnorsk Utvandringssenter er migrasjon- og kulturmøteproblematikk i fortid og notid. Senteret har seks emigranthistoriske hus, derav ei kyrkje, som alle vart bygde opp av norske emigrantar i Amerika og seinare demontert og flytta til Sletta på Radøy.

Personalressursar

Bevaringstenestene har som si oppgåve å tene alle dei ti konsoliderte musea i Hordaland, og skal berre nytte 1/10 av tida si til oppgåver for Museumssenteret i Hordaland.

Norsk Trikotasjemuseum har til saman eitt årsverk knytt til samlingsforvaltning, og eitt årsverk til reparasjon av maskinparken.

Osterøy museum har 1,5 til 2 årsverk knytt til samlingsforvaltning, medrekna arkiv og dokumentasjon.

Delar av dei to stillingane ved Kulturverntenesta i Nordhordland arbeider med rådgjeving og planlegging av samlingsforvaltning (også bygningsvern internt i MuHo). Omfanget varierer frå år til år.

Samlingsforvaltningsplanar

MuHo har ein felles samlingsplan frå 2011, som i skrivande stund er i ferd med å bli revidert. Norsk Trikotasjemuseum har ein eigen innsamlingsplan frå 2009 som bør reviderast. Osterøy Museum har ein plan frå 1992 med satsingsområde for innsamling og dokumentasjon.

Omtale av samlingane

Samlingane på Havrå omfattar bygningar, reiskapar, handlingsboren kunnskap og levande kulturarv i form av kulturplanter og husdyr, i tillegg til det rike artsmangfaldet ein finn i faunaen generelt. Her er òg raudlisteartar og kulturavhengige naturtypar med nasjonale handlingsplanar. I tillegg er det karakteristiske kulturlandskapselement som til dømes bakkemurar, styvingstre, steingardar og rydningsrøyser. Avdelinga har 95 gjenstandar som alle er registrert i Primus.

Lyngheisenteret sine samlingar består av lyngheiene og kunnskapen om og drifta av dette landskapet. Lyngheisenteret har no overtatt det eine gardsbruket på Lygra med våningshus, løe, gardsflor, naust, moldhus, torvhus og husdyr. Med bruket fylgjer det nokre gjenstandar og ein del foto .

Norsk Trikotasjemuseum har ei stor maskinsamling til ulike prosessar i produksjonen av garn og strikka tekstilar, inkludert 170 strikkemaskiner og 250 symaskiner. Samlinga rommar maskinparken til Salhus Tricotagefabrik og representative maskiner frå den norske tekstilindustrien, med vekt på trikotasje og verksemder i Bergensområdet. Produksjonslinja er komplett frå ull til ferdig produkt. Samlinga rommar òg eit omfattande delelager og anna verktøy og utstyr til drifta av ein tekstilfabrikk, inkludert ulike verkstadar, eiga smie og beredskapslager.

Museet tek òg vare på fabrikkproduserte tekstilar, hovudsakleg klede frå Salhus Tricotagefabrik og norskprodusert trikotasje, i tillegg til ei stor broderisamling frå firmaet Gunnar Pedersen AS. Museet har ei mindre samling historiske foto relatert til Salhus og tekstilindustri, og mykje dokumentasjonsmateriale frå denne industrien i form av foto og arbeidslivsintervju. I tillegg kjem eit stort bibliotek med tekstilfagleg litteratur.

Samlingane på Osterøy Museum skriv seg frå 1920 og rommar: to anlegg med opphavleg innbu (Gjerstad Låsefabrikk og Mjedlasmia), nokre større gjenstandssamlingar, eit omfattande lokalthistorisk arkiv, ei stor samling historiske bilde og dokumentasjonsmateriale (intervju, video, m.m.). Avdelinga har 17 antikvariske bygg.

Gjenstandssamlingane dekkjer det tradisjonelle strilejordbruket med tydeleg vekt på kvardagsliv. Det same gjeld rikhaldige samlingar knytt til handverk og småindustri . Både tømrrar og smed er godt representert. Museet har ei stor tekstilsamling, mykje frå etterkrigstida. Hovudtyngda av samlingane ligg truleg på 1900-talet. Plan for fullstendig tilvekstføring er overkommeleg. Me vil finne ein fornuftig balanse mellom det me har, og har kontroll med, og det me skal ta vare på av anna kjeldemateriale.

Samlingane til Vestnorsk utvandringscenter består av ei mindre gjenstandssamling og ei boksamling.

Registrering og digitalisering

Havråtunet har ei lita gjenstandssamling som er registrert i Primus. Avdelinga har delteke i eit prosjekt i regi av Kulturrådet for å sjå på moglegheita for å registrera levande samlingar i Primus.

På Osterøy museum er kring $\frac{3}{4}$ av gjenstandsamlinga registrert, 1/10 av foto, og kring halvparten av arkiva er Asta-katalogisert. Ein del materiale som ikkje er registrert ligg tilgjengeleg digitalt gjennom utstillingar m.m. Registrerte gjenstandar: 12 790. Registrerte foto: 4 229.

Ved Norsk Trikotasjemuseum er 3428 gjenstandar registrert, storparten med foto og er tilgjengelege på DigitaltMuseum. 576 foto av rundt 1500 er registrerte og digitaliserte. Av gjenstandsmaterialet er mesteparten av tekstilsamlinga og delar av maskinsamlinga prioritert registrert i Primus, og avdelinga arbeider med å katalogisere meir av fotomaterialet. Heile maskinparken er registrert i Excel.

Arkiv

Lynghesenteret har 0,5 hyllemeter lokalthistorisk arkivmateriale.

Norsk Trikotasjemuseum forvaltar arkivet etter Salhus Tricotagefabrik og den Oslobaserte broderibedrifta Gunnar Pedersen AS, til saman ca. 150 hyllemeter. Desse er ordna og deponerte på Bergen byarkiv.

Osterøy Museum har 567 hyllemeter med arkivmateriale. 324 arkiv har privat proveniens. Vi er òg arkivdepot for Osterøy kommune.

Magasinforhold

Norsk Trikotasjemuseum har eit eige tekstilmagasin, og fleire lagerrom på museumsområdet til mindre gjenstandar, maskiner og liknande. I tillegg leiger museet ekstern lagerplass til større maskiner og gjenstandar som ikkje får plass i fabrikklokala.

Osterøy museum har kring 800 m² tilfredsstillande magasin, medrekna arkiv. I tillegg kjem faste utstillingar i bygningane (berre tekstilane vert tekne inn om hausten) og eit leigelager for det som tåler meir.

Utfordringar

Norsk Trikotasjemuseum treng meir eigna magasinplass, sikre kunnskap om og vedlikehald av maskinparken, betre rutinar innan t.d. klimakontroll.

Osterøy museum treng meir magasinplass, meir satsing på registrering av foto, og for gode, søkbare tilvekstlister som grunnlag for bestandsanalyse.

Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum

Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum (NVIM) er ei sjølvstendig privat stifting etablert i 1988. Museet starta som forprosjektet Odda Industristadmuseum og arkiv i 1985. Stiftarane er representantar frå kraftbransjen og prosessindustrien i Norge, fagrørsla, kommunar i regionen og ei rekkje lokale aktørar.

Føremål

«Museet skal samla inn og dokumentera, sikra, driva forskning og formidla historie knytt til elvar og vatn, vasskraftproduksjon, elektrisitet, kraftkrevjande industri og industristaden.

Det er eit overordna mål å syna mennesket i høve til heim, arbeidsplass, samfunn og natur. Museet skal vekke interesse for og samla materiale om vasskraftproduksjon og kraftkrevjande industri sine verknader på samfunnet: Teknisk, økonomisk, sosialt, politisk, kulturelt og miljømessig, gjennom formidling og undervisning, mellom anna knytt til museumsanlegget i Folgefonngata.

Museet har som mål å bli eit nasjonalt senter for kunnskap og rådgjeving om norsk vasskrafthistorie, og historie knytt til kraftkrevjande industri og samfunnet ikring. Museet har og som mål å bevare, forvalta og formidla kunnskap om det nasjonale kulturminnet Tyssedal Kraftanlegg (Tysso I).»

Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum (NVIM) har konsentrert verksemda si rundt forvaltning av industriarven i Odda og i Tyssedal. Museet har nasjonale oppgåver gjennom å vera ein hovudsamarbeidspart i NVE si museumsordning. Museet er lokalhistorisk arkiv for Odda kommune.

Personalressursar

Dokumentasjonsavdelinga har 3,5 årsverk fordelt på 5 personar knytt til arbeidet med gjenstandar, arkiv, foto og lydarkiv.

Samlingsforvaltningsplanar

Med unntak av vedlikehald av bygningsmassen i Tysso I kraftanlegg, har NVIM ikkje ferdige samlingsforvaltningsplanar.

Omtale av samlingane

Samlingane ved NVIM er avgrensa i tid til det 19. og 20. hundreåret. Samlingane er bygde opp rundt tema som industristaden, bygningshistorie, heim, samfunn, miljøforhold, organisasjonsliv og næringsliv, det siste med vekt på vasskraftverk og smelteverksindustri – jamfør føremålsparagrafen.

NVIM forvaltar 32 bygningar og eig 6 av desse. Det største anlegget vi forvaltar er Tyssedal kraftanlegg (Tysso I) med 15 freda bygg eigd av AS Tyssefaldene. Kraftanlegget er fullrestaurert og blir vedlikehalde etter plan og med eiga finansiering via NVE. I Odda sentrum forvaltar vi tre arbeidarbustadar med uthus og eig ein av desse. Laboratoriet etter Odda Smelteverk er drifta som Odda vitensenter. Bygg 26 med smie/verkstad/lager på Odda Smelteverk er freda og drifta som aktiv smie og elles som lager. Per 2015 er det oppretta smedline i regi av vidaregåande opplæring og bygget blir forvalta i forhold til dette.

Gjenstands-innsamlinga starta i 1987 med vekt på inventar, utstyr og klede. Innsamlinga skjedde i samband med oppbygging av utstillingar i restaurerte arbeidarbustadar i Odda sentrum. Mange av gjenstandane er utstilt permanent, andre er lagra. Faner og gjenstandar frå ulike organisasjonar og institusjonar på industristaden er samla sidan 1995. Sidan 1995 og 2003 har kraftproduksjon og smelteverksindustri vore viktige tema. Mange gjenstandar i Tyssedal kraftstasjon og på Odda Smelteverk er tatt vare på in situ eller lagra. Museet omfattar to smier med utstyr.

Foto og film er samla frå 1986 og omfattar private historiske enkeltfoto og samlingar og lokale bedriftshistoriske samlingar. NVIM gjennomførte videodokumentasjon av heile produksjonslina ved Odda Smelteverk i 1988/99 og har mykje fotodokumentasjon.

Arkiv etter organisasjonar og hjørnesteinsbedrifter lokalt er samla sidan 1987. Senter for industriarkiv (SINDARK) er under oppbygging i samarbeid med Odda kommune. SINDARK er lokalisert i den gamle trafostasjonen på smelteverkstomta. Bygget er rehabilitert til arkivformål.

Intervju er samla sidan 1987 og omfattar fleire hundre livslaupsintervju og tematiske intervju om kvinner, arbeid, vasskraftanlegg, industriproduksjon, arbeidsmiljø og smier.

Bok/mediesamlinga inneheld 6000-7000 bind + store artikkelsamlingar. Spissa samling i forhold til formålsparagrafen.

Registrering og digitalisering

NVIM registrerer foto og gjenstandar i Primus. Vi er kome lengst med fotosamlinga og har publisert dei fleste Primus-registrerte foto gjennom DigitaltMuseum. Langt fleire foto enn dei som er registrerte i Primus er digitaliserte og sikra, jamfør museet i tal. Registrering av foto i Primus skjer kontinuerleg og vi arbeider for tida med å retta opp opplysingar i personbasen.

Eit mindretal av NVIM sine gjenstandar er registrerte i Primus. Dei fleste er registrerte på interne lister og/eller i skjembasert gjenstandskatalog. Manglar foto

Ingen bygningar er registrerte i Primus.

Arkivsamlingane skal registrerast i ASTA. Dei fleste arkiva i samlinga er gjennomgått og grovordna. Dels er listene i Excel, dels i Word eller på papir.

Lydsamlinga ved NVIM er ført på (digitale) lister og er ikkje søkbar på stikkord for innhald. Mange av intervjua er skrivne ut. Eldre opptak er dels overført frå band til digitale filer.

Bok/mediesamlinga er registrert i Mikromarc. Samlinga er ferdig registrert. Ein del private boksamlinger, også frå bedrifter, er listeført, pakka og sikra.

Museet i tal

Papirbasert arkiv, hyllemeter total bestand = privatarkiv bestand: 1 110 m. Derav ordna og katalogisert: 416 m. Tal på papirbaserte arkiv: 258. Kart- og teikningsmateriale: 50 kart. 565 teikn. Alt registrert i Excel (Tal meldt ABM-statistikk 2013).

NVIM er lokalhistorisk arkiv for lag og organisasjoner, inkludert fagforeninger og parti i Odda kommune. Vi forvaltar arkiva til AS Tyssefaldene, Odda Smelteverk AS og føregående bedrifter, og DNN Aluminium AS. Frå Tyssefaldene og Odda Smelteverk har vi registrert og forvaltar eldre kart- og teikningsmateriale. Eldre del av Bolidens arkiv (Norzink) er ordna i samråd med oss og er tenkt deponert til NVIM.

NVIM har konsentrert seg om lokale bedrifter. Senter for industriarkiv (SINDARK) vil byggja på desse samlingane, men skal ikkje ha geografisk avgrensing for inntak. SINDARK er førebels i prosjektfasen. sjå: <http://www.nvim.no/sindark/category967.html>

Magasinforhold

NVIM har aldri hatt tilfredsstillande lokale for inntak av gjenstandar og oppbevaringa er spreidd over fleire stader. Delar av samlingane er flytta mange gonger, og vi har i periodar hatt tilnærma inntaksstopp. Dette har vore svært uheldig og har gått sterkt ut over kvaliteten i samlinga. Per 2015 er vårt eige bygg 26 på smelteverket planlagt ombygd til permanent mottaks-, arbeids- og lagringslokale. Betre lokale vil leggja nye premisser for oppfølging av gjenstandssamlingane, men plassen er avgrensa og det er ikkje fast eller eige personale stasjonert i bygget. Mange gjenstandar i arbeidarbustadar, kraftanlegg, smie og laboratorium er lagra in situ. Vi har måtta takka nei til mange større gjenstandar frå vasskraft- og industrifeltet. NVIM vil arbeida for magasin til gjenstandar frå kraftverk og kraftkrevjande industri.

NVIM har tilfredsstillande magasin for organisasjonsarkiv og svært gode magasin med mykje ledig plass i Senter for industriarkiv.

Lagerlokalet for foto er trangt og utilfredsstillande. Lydarkivet er lite plasskrevjande og har OK oppbevaringsforhold.

Utfordringar

NVIM har størst utfordringar med omsyn til:

- manglande lokale for mottak, registrering av gjenstandar, store som små
- manglande gjenstandsmagasin
- stort etterslep på dokumentasjon og registrering av gjenstandar
- manglande stillingar/personale med tid til registrering/dokumentasjon generelt
- manglande økonomi til sikring/vedlikehald av bygningar og konservering av gjenstandar

Behovet for tilfredsstillande registrering og dokumentasjon av industrisamlingane er svært stort. Lause gjenstandar frå industrien og andre område taper stor verdi når historie/dokumentasjon ikkje blir knytt til. Det hastar med å få gjort dette arbeidet.

Den økonomiske situasjonen har dels styrt oss over på betalte dokumentasjonsoppdrag utanfor eigen institusjon. For å få den økonomiske situasjonen til å gå rundt, må NVIM ha to dokumentasjonsoppdrag i året og utføra formidlingsprosjekt på vegne av NVE. NVIM har gjennomført foto/videodokumentasjonsprosjekt frå smelteverksindustri og vasskraftanlegg i Odda, Tysedal, Ålvik, Dale og Glomfjord. Det gjev verdifull kompetanse og inntekt, men tek tid frå interne

oppgåver. Det er òg ei stor utfordring at same personalet må spreie seg på eit altfor breitt fagfelt. Det går ut over kvalitet og kontinuitet.

Fotosamlinga inneheld svært relevante foto og er mykje etterspurt. Mange foto er mangelfullt registrerte og verdifulle foto er ikkje tilgjengelege via katalog.

Ordnings- og registreringsarbeidet i lokalhistorisk arkiv har nesten ikkje hatt utvikling på ti år, med unntak av mindre, eksternt finansierte prosjekt. Arbeidet med bedriftsarkiv og med SINDARK er òg prosjektbasert. Arkivfeltet treng både fast og prosjektbasert personale for å ha utvikling.

Olav H. Hauge-senteret

Føremål

Olav H. Hauge-senteret blei etablert 1. januar 2011 som ei eiga driftsavdeling under Nynorsk kultursentrum. Stiftinga Nynorsk kultursentrum er ei ideell stifting med hovudføremål å arbeide for nynorsk skriftkultur. Stiftinga skal kunne eige og drive språklege og litterære dokumentasjons- og opplevingssenter, festivalar, digitale tenester og forretningstiltak som er med på å oppfylle dette føremålet.

Hauge-senteret sitt føremål er å skape eit dokumentasjons- og formidlingscenter om Olav H. Hauge og lyrikk i mange former på tvers av språkgrenser.

Personalressursar

Hauge-senteret har ei full stilling som dokumentasjonsansvarleg, stillinga inkluderer arbeidsoppgåver knytt til samlingsforvaltning.

Samlingsforvaltningsplanar

Samlings- og dokumentasjonsplan nr. 4 gjeld for perioden 2015–2018.

Omtale av samlingane

Samlinga er knytt til Olav H. Huges liv og verk, og inneheld materiale som brev, notatbøker, foto, og ikkje minst boksamlinga til Hauge som tel 6 237 skrifter. Boksamlinga inneheld mellom anna lyrikk, romanar, litteraturteori, filosofi, psykoanalyse, og religiøse skrifter. Boksamlinga, som er eigd av Olav H. Hauge-stiftinga, er ein del av museet på Hauge-senteret. Det er inngått deponiavtale for perioden 2013–2024.

Registrering og digitalisering

Boksamlinga på Hauge-senteret er registrert i Mikromarc. Primus er førebels ikkje brukt, men kan bli aktuelt med arbeidet og formidlinga av innhaldet i gjenstandsmagasina.

Museet i tal

Boksamlinga etter Hauge tel over 6 237 skrifter. Det er i tillegg registrert 307 punkt i oversikta over gjenstandar på gjenstandsmagasinet ved Hauge-senteret. Talet vil auke mykje når gjenstandane bak desse tala skal gjennomgåast. Til dømes finst det mapper med fleire lause ark, avisutklipp, og foto, men som er registrerte som ein gjenstand. Museet har ein bygning.

Arkiv

Bokskapa i basisutstillinga rommar over halve boksamlinga etter Hauge på om lag 59 hyllemeter. Skapa er låste og sikra med UV-filter.

Magasinplassen avgrensar seg til to små rom: eit rom i 1. etasje med om lag 24,6 hm og eitt i andre etasje med om lag 28,4 hm. Det er òg sett av 7,5 hm til bruksbøker (lyrikkbøker, tidsskrift osv.) i Lyrikkbiblioteket i 2. etasje.

Magasinforhold

Per i dag er tørr luft det mest utfordrande i gjenstandsmagasina på Hauge-senteret.

Utfordringar

Førebels er utfordringa med bevaringa av papir det mest utfordrande. Det kjem også problemstillingar knytt til aktiv bruk av t.d. boksamlinga som akademisk kjelde, og meir generelt til det å få nytta materialet til å tena det allmenne publikum.

Sunnhordland Museum

Føremål

Sunnhordland Museum (SM) har bakgrunn i Sunnhordland Folkemuseum og Sogelag som opphavleg vart skipa som Bygdemusé og sogelaget for Sunnhordland i 1913. Vedtektene definerte museet/sogelaget sin profil ved at ein skulle samla inn «leivningar av gamal norsk kultur i Sunnhordlandsbygdene som hus- og klædebunad; arbeidsreiskap; gamle brev; folketradisjonar; bygdesagn osv.» Det var altså tale om både materiell og immateriell kultur som dekkja det «totale Sunnhordland».

Personalressursar

1,3 årsverk fordelt på 10 personar.

Samlingsforvaltningsplanar

SM arbeider med ein samlingsforvaltningsplan som skal vere ferdig våren 2015.

Omtale av samlingane

Oversyn tun/bygningar:

Namn	Etabl. som museum	Ligg kor	Bygn./funksjon	Uteanlegg	Eigar
Gjerdetunet	1960	Mauranger I Kvinnherad	3 bygningar i gardstun		SM
Haugahuset	1959	Omvikedal i Kvinnherad	1 lemstove: forfattaren Jens Tvedt sin barndomsheim	Hage og steingard	SM
Nistovetunet	1959	Omvikedal i Kvinnherad	3 bygningar i gardstun		SM
Klostertunet	1955	Halsnøy Kvinnherad	4 bygningar, av dei er 2 frå Klostertida. Elles ml.ald. ruinar	Hage, sjoarveg, brygge.	SM
Sæbøtunet	1938	Sæbø, Etne	8 bygningar i tun	Tunanlegg	SM
Nerheimstunet	1968	Ølen i Vindafjord	5 bygningar i tun	Tunanlegg	SM
Seløystova	1968	Onarheim på Tysnes	1 røykstove		SM
Sunnhordlands- tunet	1928	Vidsteens- Parken, Stord	11 bygningar i tun- anlegg. 1 samlingsbygg	Parkområde	SM
Møllebuo	1987	Frugarden	1 kombinert lager og	Hage, brygge	Privat

		Stord	bustad for møller		eigar
Vikabekken	1961	Leirvik, Stord	2 vassdrivne innretningar	Dammar, slåk	SM
Gruvemuseet	1984	Litlabø, Stord	3 bygningar frå Litlabø gruver	Gruveanlegget	Stord komm.
Anna		Stord	2 bygning, kvern, transformator	Dam, slåk.	Privat og SM
Stord Maritime Museum		Leirvik, Stord	1 utstillingslokale		Eiga stifting
Årskog bygdetun	2011	Fitjar	6 bygning i tun	Gardsanlegg,	Fitjar komm.

Samlingsbygget i Sunnhordlandstunet: utstillingar, kontor, undervisningslokale, bibliotek, verkstad og magasin.

I leigd lokale på Litlabø: fjernmagasin

Årskog bygdetun: magasin i eige bygg.

Stord Maritime Museum: utstillingar, kafé, møtelokale.

Tekstilar: drakt, vevnader, undertøy, daglegklede frå ulike periodar: uniformer (militær, helsestell, post, politikar), gjenstandar til produksjon og vedlikehald av tekstilar.

Handverksreiskapar: skomakar, treskomakar, blekkslagar, bøkkar, syerske/skreddar, snekkar, dreiar, smed, båt- og skipsbygging.

Landbruksreiskapar: reiskapar til korndyrking/-handsaming, handsaming og oppbevaring av mjølk, jordhandsaming, høy, poteter, hestedrivne reiskapar og køyrety, skogsreiskapar, brensel (torv, ved).

Fiske, fangst: Ulike snøre, garn, stenger, anna utstyr til fiske, fiskekister, teiner, feller, utstyr til kval- og brugdefangst.

Interiørgjenstandar: hushaldsreiskapar frå ulike periodar, oppbevaringsgjenstandar i tre og keramikk, lys-gjenstandar, møblar, pyntegjenstandar, julepynt, bakereiskap, mål og vekt.

Maritim industri og bruk: båtar, utstyr i båtar og skip, båt- og skipsmodellar, motorar, elektronisk peile- og meldingsutstyr i skip og fiskebåtar, hermetikkindustri og sildesalting.

Gruvedrift: gjenstandar frå ulik drift i gruver.

Våpen: stikk- og hoggvåpen, jakt- og militære våpen.

Siste verdskrigen: våpen, krisevarer, rasjoneringskort og -skriv, oppslag.

Tur- og friluftsliv, sport, reise: telt, sovepose, ulikt turutstyr, skøyter, ski, ulike reisegjenstandar (koffertar, sekkar, kister).

Leiker og spel: dokker, dokkestell, vogner, leiker frå ulike periodar, spel.

Helsestell: ulike gjenstandar frå bygdedoktorar, eldre distriktslegar, nyare helsestell og odontologi.

Musikkinstrument: ulike strenge- og tangentinstrument.

Litteratur: religiøs-, historisk-, fag-, skjønn- og undervisningslitteratur.

Skule: interiør -og undervisningsmateriale frå ulike periodar.

Kunst: ulik bildande kunst frå private heimar, skulptursamling etter kunstnaren Torleiv Agdestein – ca. 50 nr.

Foto: om lag 30.000 nr, film og glasplater. Fleire samlingar frå profesjonelle fotografar.

Kunst: ulik bildande kunst frå private heimar, skulptursamling etter kunstnaren Torleiv Agdestein – ca. 50 nr.

Foto: Glasplater og film frå profesjonelle fotografar, slides, film frå amatørar, museet sine egne foto, totalt om lag 25–30 000 foto. Det meste ordna med kort og opplysningar, men ikkje registrert i søkeprogram. Tidsperiode: frå slutten av 1800-talet og fram til notida.

Bygningar: 8 bygdetun og einiskildbygningar i alt 50 bygningar, dei fleste på autentisk stad og knytt til eldre gardsdrift. Nokre frå industrielle miljø.

Periode: frå mellomalderen til 1920-åra.

Satsing dei komande åra:

1. Arbeide vidare med den maritime industrihistoria i Sunnhordland gjennom Stord Maritime Museum.
2. Arbeide for å bli Hordaland fylke (Vestlandet: Noreg) sitt satsingsområde for psykiatrimuseum og formidling av psykiatrihistorie for ulike aldersgrupper: gjennom Valen institusjonsmuseum.
3. Halsnøy Kloster: mellomalder- og herregardshistorie.
4. Gruve- og geologihistorie/samling/formidling. Med bakgrunn i Gruvemuseet, dokumentera og formidla geologi-/ gruve-/steinbrotshistorie frå Sunnhordland.
5. Arbeide med nynorsk litteratur og forteljartradisjon: med bakgrunn i barndomsheimen til Jens Tvedt og i samarbeid med Falturiltu-festivalen.

Primus

Av museet sine totalt ca. 15 000 gjenstandar, er vel ein tredjedel, 5 620, registrert i Primus. 4 366 foto er digitalisert, men ikkje lagt inn i søkeprogram.

Museet i tal

Arkiv

Sunnhordland Museum har ei monaleg samling av lags- og forretningsarkiv og eit ordna og søkbart klypparkiv frå lokalavisene frå perioden frå 1970–2014. Totalt er det tale om ca. 30 kvm.

Eit nyare dokumentasjonsprosjekt er gjennomgang og ordning av to kvinnelagsarkiv: Stord Husmorlag og Stord Kvinnelag. Dette vart presentert i Sunnhordland Årbok 2012: «Kvinner i Sunnhordland» som syner kvinneleg engasjement innan arbeidsliv, skule, politikk, kunst, organisasjonsliv osv.

Magasinforhold

Sunnhordland Museum rommar 10 einingar utanom hovudmuseet, som er her på Stord. I alle einingane – dei fleste er bygdetun – er samlingane berre delvis registrerte. I somme har dei lokale styra teke i mot alt folk har kome med, så me ser føre oss ein større kassasjonsprosess. Det me har av reine magasin er grunnhøgda i hovudbygget her, pluss loftet. Det siste bør eigentleg tømmast, men så langt er me ikkje komne. Me har òg eit fjernmagasin for større gjenstandar. Me går no systematisk gjennom dei ulike bygdetuna, tek gjenstandar det er alt for mange av, t.d. ulike landbruksreiskapar, opp til Litlabø (fjernmagasinet) sorterer ut det me vil ta vare på og kastar resten.

Sidan me har kunna flytta ein god del opp til Salhus; har me fått noko betre plass i magasinet. Har litt utfordringar med at undervisningsfolket har putta diverse kulissar og remediar som dei nyttar ned i magasinet. No er det løyst ved at dei har fått ein eigen del til sine gjeremål. Magasinet er eit stort rom med ein seksjon midt i. Den består av to arkivrom, pluss heissjakt utan heis – så ho vert nytta til tekstilmagasin. Eit arkivrom er til museet sitt driftsarkiv, det andre er til fotoplater og ulike arkivalia. Dette er nokså fullt (overfylt). Det trengst ei skikkeleg opprydding i heile magasinet. Det vil koma. Personalangel har alltid vore eit problem. No har me fått ein ny stilling, så det kjennest betre. Også betre at så mykje kan sendast til Salhus. Det er ei god ordning. Men skal me ta skikkeleg vare på alt me har kringom, er det mangel både på personale og plass.

Utfordringar

Utfordringane framover ligg på tre plan.

1. Fysisk magasinplass: Sjølv om fleire hundre gjenstandar er flytta til Fellesmagasinet på Salhus, er behovet stort for eit lokalt og godt fungerande magasin. Ein god del av samlingane våre ligg i uthusbygningar på ulike bygdetun med dårlege lagringstilhøve. Foto, plater og film, har spesielle krav til lagring. Det same gjeld papirarkiv.
2. Ordning av magasin: Me har som mål at magasinet skal ha optimale lagringstilhøve og vera godt oversiktleg. Det skal vera organisert og styrt av konservatorar med kvite hanskar (god museal skikk), ikkje vera eit vekkstuingslokale for vaktmeistrar (dårleg museal skikk).
3. Samlingane skal gjerast tilgjengelege for publikum på ulike medium, t.d. DigitaltMuseum og eiga nettside. Foto og arkiv skal digitaliserast og leggjast inn i gode søkeprogram.

Sunnhordland Museum har store utfordringar på alle desse felta.

STATUSRAPPORT

Om private samlinger i Nordhordland

Dette er ein kortversjon av rapport frå kartlegging og tilstandsvurdering av private samlingar i Nordhordland hausten 2014.

Målet med prosjektet var å definere magasinbehov knytt til samlingane og skape grunnlag for arbeidet med ein dokumentasjonsplan for regionen.

Kulturverntensta i Nordhordland
1.9..2015

STATUSRAPPORT OM PRIVATE SAMLINGAR I NORDHORDLAND

Bakgrunn for prosjektet

Det har gjennom fleire år vore peika på behovet Nordhordlandsregionen har for ei betre sikring av kulturhistorisk gjenstandsmateriale. Private eigarar manglar ein offentleg museumsinstans med ressursar til å ta vare på slikt materiale.

Museumssenteret i Hordaland ser dette behovet som todelt. Første prioritet må vera å sikre det materialet som alt er samla. Så må det drøftast kva «nytt» kulturhistorisk materiale som er viktig å sikre frå regionen framover. Ny innsamling som skal sikrast i eit offentleg drive magasin må vera basert på gjennomtenkte innsamlingsplanar.

Mål

Kartlegging og tilstandsvurdering vart gjort for å

- **Avklare magasinbehov knytt til eksisterande samlingar**
- **Vurdere noverande lokale og evt. førebyggjande konservering**

Arbeidet har også hatt som mål å få oversikt over innhald i samlingane og skape grunnlag for å drøfte løysingar for å gjera dei betre tilgjengelege, samt skape grunnlag for vidare arbeide med innsamlings- og dokumentasjonsplanar.

Vurdering av magasinbehov knytt til eksisterande samlingar

Det vart gjennomført kartlegging i kommunane Austrheim, Fedje, Masfjorden, Meland, Lindås, Modalen, Vaksdal, Osterøy, Radøy og synfaringar og tilstandsvurdering i dei kommunane som hadde samlingar. Med samlingar har vi her meint gjenstandssamlingar som er etablert med det målet å syne dei fram for publikum. Vi har teke utg pkt i samlingar/kulturminne som kommuane har med i sine oversikter. Konservator Alison Foster vart leigd inn og utførte om lag 1 månadsverk med førebuing, synfaringar i alle kommunar og rapportering i etterkant. Kulturverntensta sine tilsette Arild Sætre og Solveig Jordal har vore med på synfaringane. Den fullstendige rapporten vart skriven på engelsk og i ettertid omsett av Hanne Dahle. Opplysningane som kjem fram om den enkelte samlinga vert ikkje offentlege, difor denne kortversjonen. Arbeidet har vore finansiert gjennom tilskot frå museumsplanmidlar HFK.

Til saman femten samlingar vart vurdert i prosjektet. Frå tidlegare (2011) var det gjort vurdering av to samlingar i Masfjorden.

Det er ei privateigd samling (Trodalsamlinga) og to skulesamlingar (Masfjorden og Modalen) som ikkje har vore vurdert i prosjektet.

Sjølv om denne rapporten først og fremst hadde som føremål å seie noko om behovet for magasin, så inneheld den også ei første vurdering av, og forslag til tiltak innan førebyggjande konservering. Dette vil vera eit første steg mot å sikre at samlingane kan takast betre vare på der dei er. Men konservator peikar på at problemstillingane er samansette og tilrådingane ikkje dekkar alt, eller gjev umiddelbare løysingar. Føresett at det er nokon som fylgjer opp arbeidet ville den beste løysinga vore å gå grundigare inn med analyse og handlingsplanar for kvar enkelt samling. Konservator peikar på at det ikkje er tilrådd direkte, fysisk konservering utan at det samstundes vert gjort endringar for oppbevaring og stell av samlingane.

Samlingane

Kommune	Samling	Eigar	Kort om samlingane
Austrheim	Sjøbruksamling i Aaråsbua	Kommunen	Sjøbruksgjenstandar, båtar. Kommunen tek i 2015 initiativ til arbeidet med ein formidlingsplan. Ikkje samlingar utover det som skal stillast ut
	Skulesamling	Kommunen	Skulemateriale er pakka ned for takast vare på i arkivet (Ikkje tilstandsvurdert)
Masfjorden	Kvamsdal Fargeriet	Privat eige, kommunen leigar	Inventar frå fargeriet. Litt tekstilar med tilknytning til Fargeriet er lagra i arkiv. Faste opningstider i sommarsesongen. Kommunen ansvarleg for drift. Tiltak for førebyggjande konservering er utført etter vurdering i 2011. Vert fylgt opp.
	Nothuset, Sandnes	Kommunen	Sjøbruksgjenstandar, båtar. <i>Det er kartlagt verneverdige båtar o.a. sjøbruksmateriale, som det ikkje er plass til å oppbevare.</i> Faste opningstider i sommarsesongen. Kommunen ansvarleg for drift.

	Bjørn West	Stifting	Gjenstandar og arkiv knytt til Bjørn West historia. Det meste er stilt ut. Noko gjenstandar, samt arkiv oppbevart i magasin/lager. Faste opningstider i sommarsesongen. Kommunen ansvarleg for drift. I konsolideringsforhandlingar med Museum Vest.
Meland	Holmestova	Kommunen	Noko husgeråd stilt ut. Huset brukt til kunstutstillingar. Ope v arrangement o.l. sogelaget ansvarleg
	Sjøbu, Holmeknappen	Sogelag	Sjøbruksgjenstandar stilt ut i sjøbu. Ope v arrangement o.l..Sogelaget ansvarleg
	Skulesamling Gaustad		Skulemateriale. Samlingane og bygget overteke og brukt av grendelag.
	Samlingar Meland sogelag	Sogelag	<i>Reiskapar, husgeråd oppbevart i leigd lager. Treng magasin.</i>
Lindås	Lindås sogelag samlingar	Sogelag	Tekstilar, arkiv, husgeråd, reiskapar, båtar. Utstillingsmonter på Knarvik senter, elles er samlinga oppbevart i fleire ulike lager/magasin. Arbeider med planar for utstillingsbygg på Seim.
	Skulemuseum	Kommunen	Skulemateriale, stilt ut i skulehus på Vassel. Ope etter avtale med kommunen.
	Roparshaugen	Kommunen	Husgeråd, reiskapar, feler, tekstilar. Stilt ut i lemstove. Ope etter avtale med kommunen.
Radøy	Nordanger gardsmuseum	Privat	Gjenstandar stilt ut i eldre skulehus. Husgeråd, tekstilar, skulemateriale, reiskapar o.l. Ope v arrangement og avtale med eigar.
	Bogatunet	Sogelag	Gjenstandar stilt ut i tunet som inventar i husa. Sogelag ansvarleg for undervisningsaktiviteter
	Hella skule	Privat	Større landbruksreiskapar stilt ut i eige lokale.
	Kulturtunet Kvalheim	Privat	Smie, naust med inventar til bruk i kulturformidling
Vaksdal	Dyviks samlingar	Kommunen	Inventar i bu, mindre reiskapar, utstyr stilt ut. Ikkje ope

	Skulesamlingar	Kommunen	Skulemateriale, samling med tekstilar, klede, gamle våpen stilt ut. Stilt ut i eldre skulehus. Ikkje ope

Drift og økonomi

Tre av samlingane er eigd av privatpersonar, elles er dei kommunale eller eigde av sogelag. Fleire av kommunane gir enkelt-tilskot til driftsoppgåver, men berre Masfjorden har engasjert folk som har fast ansvar for publikumsaktiviteter, elles er samlingane drivne av frivillig arbeide. Ingen mottok tilskot frå fylke, eller stat.

Lindås sogelag har den største gjenstandssamlinga i regionen. Denne omfattar reiskapar, husgeråd og tekstilar, samt båtar og sjøbruksgjenstandar. Innsamling prioriterer gjenstandar frå siste halvdel av 1900-talet. Sogelaget har pr. i dag ingen utstillingsstad.

Deler av samlinga (tekstilar og mindre gjenstandar) har tilfredsstillande magasin og sogelaget arbeider med å realisere eigne planar for permanente magasin/utstillingslokale. Deira magasinbehov er difor ikkje drøfta i denne samanhengen.

Rapporten inneheld ei oversikt over noverande situasjon for dei ulike samlingane, råd til eigarane m.o.t. betring av oppbevaringstilhøva og førebyggjande konservering. Rapporten drøftar også korleis Muho kan bidra med tiltak. Dette vert teke opp i dei enkelte kommunane, og bør t.d. drøftast i samheng med kommunale kulturminneplanar.

Det er også utarbeidd praktiske råd og lenker til meir informasjon om reingjering, lys og klimakontroll m.m. slik at samlingane betre kan ivaretakast og sikrast på noverande stad.

Behov for magasin knytt til samlingane

Dei fleste av samlingane inngår i ein heilskap med bygningen dei står i og har først og fremst ein lokal verdi. For formidlingsverdien bør dei difor bevarast slik dei står.

Berre unntaksvis utgjør bygningane ein trussel for bevaring av samlingane og **det umiddelbare behovet for magasinlokaler er svært lite i areal**. Behovet for nye lager/magasin må søkjast løyst lokalt der dette er akutt. På sikt bør ein finne ei løysing i samarbeide med Museumssenteret i Hordaland.

Utfordringane knytt til desse samlingane er heller mangel på personar som har ansvar for samlingane og som har ressursar (tid, pengar og kunnskap) tilgjengeleg for å sikre tilfredsstillande oppbevaringsforhold.

Det vil vera eit viktigare tiltak å gjere kvar eigar i stand til å ta best mogeleg vare på samlingane i deira noverande miljø, samstundes som dei blir gjort betre tilgjengelege.

Frivillig innsats er oftast knytt til formidlingstiltak, vi ser likevel at det er mange av samlingane som er lite tilgjengelege. Det er også tilfeldig kor vidt dei er registrert. Elektronisk registrering ville vera eit viktig tiltak både som sikrings- og formidlingstiltak. Det manglar også, i dei fleste tilfelle, definerte mål og planar for samlingane. Vi vil tilrå at kommunane drøftar dette i samband med kulturminneplanane sine. Ein regional innsamlingsplan er planlagt som oppfølging av denne kartlegginga. Det ligg naturleg nok eit magasinbehov knytt til vidare innsamling og det er rimeleg at Muho får eit ansvar for forvaltning og formidling av ei slik regional samling. Ein føresetnad er at ei slik utviding av Muho sitt ansvarsfelt er finansiert gjennom nye midlar.

Oppfølging av rapporten:

- Rapportane vil bli presentert på kontaktmøter med kommunane og samlingseigarane og bør drøftast i samband med kulturminneplanar i kommunane. Tiltak knytt til samlingane bør definerast i desse planane.
- Kurs for frivillige i regi av Muho: førebyggjande konservering m.m.
- På sikt prioritering av regionalt viktige samlingar som må få ressursar til forvaltning på eit fagleg forsvarleg nivå. Dette må sjåast i samheng med vidare dokumentasjon i regionen. Muho tek initiativ til planarbeide
- Ny organisering av ressursane i KIN slik at tenesta kan ta på seg praktiske oppgåver knytt til forvaltning/formidling av samlingane. Grunnlag for dette må vera ein prioritert plan. Det vil vera ynskjeleg å starte med tekstilar i samlingane. Dette er ei særleg sårbar gjenstandsgruppe og vil dessutan vera eit innsatsområde i Muho dei næraste åra.

Foto
Øystein Kyvik

Oversikt over samlingar av maritim industrihistorie i Sunnhordland

I Sunnhordland har sjøen, båtane og fiske alltid vore viktig for folk. Sjøen var transportveg og sjøen gav levebrød. Den fyrste industriutviklinga i Sunnhordland er difor naturleg nok knytt til båtar og fiske.

Overgangen frå handverk til industri er kjenneteikna ved at råvarer vert omskapt til ferdige produkt. Produksjonen foregår i stor skala og er standardisert. Innsatsfaktorane arbeidskraft og maskinar er utbyttable og det er naudsynt med større førehandsinvesteringar. I mange høve kan det vera vanskeleg å klart definera når handverk går over til å verta industri. Men i etterkant kan me sjå at retninga førte til ei omfattande industrialisering.

I denne oversikten er ulike samlingar og miljø i Sunnhordland som viser maritim industri i perioden frå tidleg industrialisering fram til i dag presentert. Informasjonen som er nytta for å laga denne framstillinga er oppgitt av kommunane, laga og privatpersonane bak samlingane. Dette gjer at graden av nøyaktighet varierer. Oversikten gir likevel eit innblikk i kva Sunnhordland har å tilby av samlingar knytt til maritim industrihistorie. Oversikten er ikkje fullendt, men skal vonaleg kunna supplerast med fleire samlingar og fleire detaljar.

Ein slik oversikt vil kunna vera nyttig for mange, deriblant for eigarane av dei ulike samlingane. Kanskje gevinsten på sikt kan bli at fleire miljøer finn saman og jobbar mot felles mål.

Hermetikk, sildolje og bøkkarindustri

Hermetikkindustrien var i ein periode på om lag 100 år ein av dei viktigaste næringane i Sunnhordland. Hermetikkfabrikkane representerte ofte den fyrste industrialisering av bygdene. Hermetikkindustrien var arbeidskrevjande og mange hadde sitt virke på hermetikkfabrikkane, også kvinner og barn.

Det var Haktor Thorsen på Sunde som i 1866 starta opp den fyrste hermetikkfabrikken i Sunnhordland, muligens også den fyrste på Vestlandet. Snart blei det starta opp fabrikkar i Uskedalen, Brandasund og i Skånevik. Det var pionerarbeid det desse fyrste initiativtakarane

dreiv med. Dei foredla lokalt råstoff og fekk det solgt på verdsmarknaden, skaffa elektrisk kraft og erstatta handkraft med maskinar. Åra mellom 1900 og 1915 var gode tider for hermetikkbransjen i heile Noreg og det blei starta mange nye fabrikkar. Her i distriktet fekk me nye fabrikkar på Toftevåg, Sæbøvik, Skånevik, Herøysundet, Leirvik og Dimmelsvik. I Sunnhordland kjenner me til totalt 29 fabrikkar. På det meste var 15 fabrikkar i drift samstundes. Produksjonen var heile tida retta mot eksport. Hovudmarknaden var USA og England, men hermetikk blei eksportert over store delar av verda. Krigar, internasjonal politikk og økonomiske krisetider fekk sjølvsagt mykje å seie for ein bransje heilt avhengig av eksport, noko som gav både opp- og nedturar. Råvaretilgangen gav også ofte utfordringar i denne bransjen. Etter den siste verdskrigen var det igjen gode tider i hermetikkbransjen og på 50 talet blei mange av dei gamle fabrikkane utbedra og fleire nye kom til. I distriktet blei det starta opp nye fabrikkar på Moster, Bjoa, Førde, Fitjar og Uggdalseidet. På 1960- talet gjorde svikt i råstoffgrunlaget at mange av fabrikkane la ned, og resultatet var ferre og større anlegg. Frå 1970 talet gjekk det jamt og trutt nedover med hermetikkindustrien i Sunnhordland. Dalande eksportmarknad og auka produksjonskostnadar gjorde at fabrikkane blei nedlagt ein etter ein. Den siste fabrikk i Sunnhordland, Norway Foods i Skånevik, blei nedlagt i 2007.

Sunnhordland museum har ei lita samling med gjenstandar knytt til hermetikkindustrien som i dag er utstilt i Stord maritime museum på Leirvik Dette er ein leggebenk fra Sunde hermetikkfabrikk og ein del etikettar som kjem frå ulike fabrikkar i heile Sunnhordland. Sunnhordland museum har også nyleg takka ja til ein kuttemaskin for fisk som har vært nytta på ein hermetikkfabrikk i Brandasund. Etikettane museet eig er gåver gitt frå private samlare. Samlinga er ikkje knytt spesielt til Stord, men til fleire stader i området. Sunnhordland museum har også enkelte gjenstandar samt ein del etikettar i magasinet. Stord maritime museum ligg i dag på tomte der hermetikkfabrikken Bøschen Sardine Co ein gong låg. Derifrå har ein utsikt over vika mot Thiisafabrikken som framleis står, der det i om lag 50 år blei produsert hermetikk.

Norsk motormuseum i Skånevik ligg ca 100 meter frå den gamle hermetikkfabrikken i Skånevik. Museet har ei eiga utstilling som omhandlar den nesten 100 år lange historia til Chr. Bjelland og Norway Foods i Skånevik. Museet har laga ein mindre kopi av fabrikk der produksjonsmaskinar er sett inn. Museet fekk i 2007, då Norway Foods blei lagt ned, overta falsemaskin, tremaskin og røykeovn. I tillegg overtok dei både etikettar, reklamemateriell, bilete, arkiv og filmopptak. Filmopptaka syner produksjonen på fabrikk like før fabrikk

blei lagt ned. Det er desse gjenstandane som har danna grunnlaget for utstillinga og samlinga har difor ei klar lokal tilknytning. Hermetikkindustrien var rimeleg standardisert og samlinga gir difor eit godt bilete av korleis produksjonen også gjekk føre seg på dei andre fabrikkane i Sunnhordland.

Sunde kyst- og litteratursenter, som held til i det gamle båtbyggeriet til Andor Tveit i Bergslagen, opplyser at dei så snart lokalene er ferdige vil driva aktiv innsamling av gjenstandar knytt til hermetikkindustrien på Sunde. Båtbyggeriet blei i si tid bygd på branntomta der det tidlegare hadde vore sildolje og formiljøfabrikk. Fabrikken blei på folkemunne kalla «Bergslagen».

Stiftinga Halsnøy Historie Senter opplyser at dei har ein del etikettar, apparat for å tre brisling på tein og rammer for røyking som skriv seg frå hermetikkindustrien på øya. I tillegg har dei filmene "Kampen om havet" - "Through Generations" - "Norway Food 1 og 2 frå Hermetikkfabrikken i Skånevik" som dokumenterer hermetikkindustrien. Stiftinga eig og en god del verktøy til bøkking. Gjenstandane ønskjer Halsnøy Historie Senter å stilla ut når dei har fått realisert planane sine om eit historiesenter.

På Rød i Kvinnherad har ein att ein bøkkerverkstad. Denne er privat eigd, men blir disponert av Kvinnherad kommune. I denne verkstaden har ein tatt vare på verktøy for tilverking av tønner. I tillegg inneheld verkstaden ein del gamle færingar.

På Kværner Stord industrimuseum har dei ei samlig knytt til sildoljefabrikken som starta på Kjøtteinen i 1919 og som var i drift heilt til 1961. Industrimuseet held til på Eldøyo i Kværners administrasjonsbygg. Den delen av samlinga deira som omfattar sildoljefabrikken inneheld arkiv, foto og ein del laboratoriumsutstyr.

På trass av at hermetikk som næring har vore avgjerande for industrialiseringa av vår region har me lite innsamla materiale som dokumenterer dette. Maskinar til produksjon er representert i samlingane, men dei er få. Dei iøyefallande etikettane ser det ut til å vera litt meir av, men dette materiale er ikkje systematisert. Utstyr som syner bøkkerindustrien finnes det meir av både som ein heil bøkkarverkstad på Rød og som enkeltgjenstandar i fleire av samlingane. Sjølv om det har vore fleire sildolje- og formelfabrikkar i området er det kun Kværner industrimuseum som har ei lita samling som gir innsikt i denne historia.

Motor og motorproduksjon

I åra før og under andre verdskrigen gjekk den norske fiskeflåten gjennom ei rask modernisering der innføringa av motoren var sentral. Bortimot 15.000 nye båtmotorar kom i bruk langs heile kysten i løpet av relativt få år.

Ein vesentleg del av motorane blei importert frå Danmark og Sverige, der det var etablert ein betydeleg motorindustri. Litt etter litt kom Noreg etter og det vaks fram motorfabrikkar også her. Men i motsetnad til våre naboland var industrien desentralisert og einingane var mindre.

Framveksten av båtmotorindustrien i Sunnhordland må sjåast i samanheng med utviklinga av fiskeria. Denne næringa gjekk gjennom ein omfattande modernisering i slutten av 1800-talet. Tidlegare hadde fiskarane drive sesongfiske, hovudsakleg etter sild og torsk, i nære kystfarvatn. Fiskarane, eller fiskebøndene, hadde enkle hjelpemiddel som ro- og seglbåtar med snøre, line, garn og landnot, og var ofte sjølv eigarar av fiskefartøyet.

I løpet av nokre tiår kring byrjinga av 1900-talet skjedde grunnleggjande endringar i den norske fiskenæringa. Det vaks no fram ein flåte av overbygde seglfartøy, og dampdrivne fiskefartøy, og på reiskapssida blei drivgarn og snurpenot teke i bruk. I åra fram mot 1920 byrja også fiskeflåten å få motor. Ei utvikling som nærast kan kallast ein revolusjon.

Etter kvart som motoren etablerte seg som viktig framdriftsmiddel i den norske marknaden etter 1905, steig etterspurnaden. I Noreg vaks motorindustrien fram parallelt i byen og i fiskeridistrikta. Samstundes som det i Kristiania, Molde og Trondheim, der ein allereie hadde ein etablert verkstadindustri, fekk ein ei utvikling på mindre stader langs kysten.

Utgangspunktet var ofte lokale smedar, som ved sida av ordinært arbeid, dreiv med småproduksjon av ein eller fleire motorar. Etter kvart som fiskarane skaffa seg motorar fekk denne handverksgruppa erfaring med motorar gjennom reperasjonar. Fleire etablerte små verkstader og når det var lite å gjera der, byrja mange å eksperimentera med motorproduksjon.

Startskotet for produksjon av båtmotorar i Sunnhordland gjekk i 1903 då Haldor Haldorsen på Rubbestadneset klarte å setja saman ein liten totakts glødehovudmotor til bruk i sin eigen båt. Ein motor som skulle bli starten på eit langvarig motoreventyr i Sunnhordland.

I åra etterpå skulle det veksa fram ei omfattande produksjon av motorar langs heile kysten. I Sunnhordland finn me Karl Gulliksen frå Stavanger, som i 1909 etablerte ein motorfabrikk i Teinevikjo på Skotaberget på Stord, og brørne Helle og Alfred Dahl som starta motorverkstad i Eldøy i 1912, der dei også produserte eit fåtals motorar. Etter kvart fekk ein nokre stader også i Noreg tilløp til meir omfattande fabrikkproduksjon, som ein ser hos M. Haldorsen og Søn Motorfabrikk, som seinare blei Wichmann, på Rubbestadneset.

Me har fleire både små og store motorsamlingar i Sunnhordland.

Veteranlaget Wichmann-Wärtsila har ei motorsamling på Bømlo som er knytt til deira eigen produksjon, medan dei fleste andre samlingane har motorar frå eit større område. Veteranlaget har ei samling på åtte Wichmann motorar der fleire av dei virkar. Nett no driv venelaget å jobbar med ein 900 hk motor, ein 6ACAT som har vore berebjelken i Wichmann sin produksjon frå 1948 til 1979. Denne motoren skal verta eit utstillingsobjekt i tilknytning til resten av samlinga. Til dagleg held dei til i leigde lokale eit steinkast frå der fabrikk held til. I tillegg har dei ei gamal smie som skriv seg tilbake til før oppstarten av motorfabrikken. I denne smia har dei samla noko frå den fyrste tida med motorproduksjon på Rubbestadneset, tre komplette smi-esser som kan startas opp, verktøy til bruk for fri-smiing, ein fallhammar brukt til smiing av mellom anna svinghjulsuttrar og til senkesmiing av ulike smådelar og ein lufthammar. I tillegg har veteranlaget ansvar for Wichmannarkivet som inneheld eit omfattande biletmateriale, tekniske teikningar av dei fleste motortypene og merkantilt arkivmateriale frå perioden 1903 til 2003. Veteranlaget Wichmann-Wartsila har og eit samarbeid med fartøyvernsenteret i Hardanger. Samarbeidet går ut på å oppgradera ein eldre Wichmann dieselmotor som skal nyttast i den freda bilferga Folgefonn II, som er under restaurering i Norheimsund. Samarbeidet er i fyrste rekkje forankra i denne avtalen med Hardanger og Voss museum og Riksantikvaren gjennom Hardanger Fartøyvernsenter. Avtalen er omfattande og femner både fysisk vøling av motoren og dokumentasjon av metodar for produksjon og stell av motoren.

Veteranlaget Wichmann-Wärtsila

På Bømlo har ein også Eidesvik motormuseum som er eigd av fleire Eidesvikfamiliar knytt til rederiet Eidesvik. Eidesvik starta med ein garnbåt for om lag 100 år sidan og er i dag eit moderne offshorerederi. I samlinga på Eidesvik Motormuseum har dei seks ulike Wichmann motorar, to Sabb motorar, to Marna motorar og ein Alda motor. Alle desse motorane er arrangert med kjølevatn, eksosanlegg og drivstoff. Dei er alle oppattmåla og er klare til å starta. I tillegg har museet ein del eldre radarar, ekkolodd, sonarer og kommunikasjonsutstyr. Samlinga til Eidesvik motormuseum har motorar frå fleire stader i landet og har ikkje reindyrka den lokale tilknytninga.

Stord maritime museum har ei samling av i overkant 100 båtmotorar. Dei klart fleste av desse motorane er norske og bortimot 15 av motorane er lokalprodusert på Stord og på Bømlo. Dei fleste av motorane er donert Siftinga Stord maritime museum av brødrene Oma som har samla inn desse motorane. Brødrene har eigd og drive Oma Baatbyggeri AS som starta opp i 1909 og som framleis er i drift. Mange av motorane er gitt full overhaling og kan i dag startast. Stiftinga Stord Maritime museum er stifta av familien Oma, Stord kommune og Sunnhordland museum.

Stord maritime museum

Norsk motormuseum i Skånevik har ei samling på mellom 170 og 180 motorar. Museet har i særleg grad konsentrert samlinga si om småmotorar. Dei fleste av motorane er norske. Museet er organisert som ei stifting og har drive siden 1986. Det var to private motorsamlingar som danna grunnlaget for oppstarten av museet. Museet har eigne avdelingar for Bauer-Nilsen smøreapparat, Møllegegen mekaniske verkstad, Sabb Diesel og for påhengsmotorar. I tillegg har dei sett opp Malvin Pedersens Motorverkstad med den originale maskinparken som fylgde med. Malvin Pedersens Motorfabrikk virka på Leirvik i perioden 1916-1958.

Norsk motormuseum i Skånevik

Tysnes kystlag som held til på den gamle handelstaden Årbakka har samla inn 15 båtmotorar. Omlag halvparten av desse er norske. Dei har fleire Wichmannmodellar. Målet for kystlaget er at motorane skal setjast i stand slik at dei kan startast.

Helge Sønstebø som bur på Bømlo eig ca 20 båtmotorar. Alle motorane er norske og fleire av dei kjem frå Wichmann. Sønstebø eig mellom anna ein Wichmann på 25 hestekrefter frå 1934, som opprinneleg var i ein båt som gjekk over Veitastrondsvatnet i Luster. Sønstebø har motorane heima, men syner fram motorane sine på kanaldagar og liknande.

Halsnøy Historie Senter har ca. 200 motorar i samlinga si. Av desse er ca. 30 norsk og både Wichmann og Stord-motoren er representert i samlinga.

Sveio Kystlag er organisert i forbundet kysten og har klubbhus i gamle Eikeland skule. Dei har overteke skulehuset med vedhus av Sveio kommune. Der har dei i tillegg sett opp to nye bygningar, eit lager/redskapsbygg og eit grindabygg som brukes i samband med kursverksemd og er innretta som ei gamal sjøbu. Vedhuset er gjort om til motorverkstad der ei aktiv motorgruppe har restaurert ei rekke motorar, dei fleste eldre båtmotorar til mindre båtar. Laget disponerer 31 motorar og av desse er om lag 20 norske.

Oppsangervågen kystlag har 10 ulike motorar, alle norske, men ikkje frå Sunnhordland. Målet er at alle desse skal setjast i stand.

Det fins mange samlingar med båtmotorar i Sunnhordland. Ulikskapen syner seg når det gjeld både tal, utval og korleis dei vert synt fram for publikum. Samlingane til Stord maritime museum og Norsk motormuseum i Skånevik er store samlingar samansatt av motorar frå både Norge og utlandet. Begge desse musea har også laga utstillingar som er tilgjengelege for publikum til faste tider. Wichmannutstillinga er den einaste samlinga som kun viser motorar frå eigen produksjon, og som ligg plassert om lag der motorane tidlegare er blitt produsert. Utanom desse har me som nemnt fleire samlingar knytt til kystlag og privatpersonar av ulik storleik. Dei fleste av desse samlingane viser motorar frå heile landet, men har ofte flest lokale motorar, og då flest Wichmannmotorar. Desse samlingane er ikkje synt fram som faste utstillingar, men blir synt fram i samband med kystsogedagar, kanaldagar, marknader m.m.

Båtbygging og petroliumsindustri

Fortsatt er kyst og havnæringane svært viktige for norsk økonomi og storparten av norsk eksport er henta frå havet.

På 1800- talet var vervane gjerne midlertidige og dei hadde få innstallasjonar. Så seint som på slutten av 1800 talet blei dei fleste prosessane på vervane utført med handmakt. Det nærma seg fyrste verdskrig før ein fekk motorar og elektrisitet på vervane som kunne driva patentslippar, sager og anna utstyr. Gravdal på Sunde, Ottesen i Sagvåg og Skaaluren i Rosendal var alle store anerkjende vervar på denne tida. Båtane som blir bygd endrar seg også på denne tida og går frå mindre jakter til større båtar som skøyter og kutterar.

I 1950 blir framleis dei fleste båtane bygd i tre, med unntak av Stord AS og Leirvik Sveis som har starta med å byggja i stål. Nokre år seinare har fleire kome etter.

Industriutviklinga i Sunnhordland i den maritime næringa har vært prega av stor evne til tilpassning. Store endringar på verdsmarknaden har utløytt krisar, men industrien har i løpet av kort tid makta å omstilla seg og skapt nye aktiviteter.

Utviklinga i Sunnhordland har hengt nøye saman med utviklinga på Stord Verft. På 1960 talet var det stort sett oljetankare som blei produsert. Då oljekrisa kom på 1970 talet fekk denne typen industri ei merkbar nedgang, men samstundes med at skipsbygginga minka var oljenæringa i emning.

Den første plattformen som vart bygd på verftet var Statfjord A og fleire plattformer fylgde. På midten av 1990- talet starta dei også opp ei næring i å demontera og resirkulera utrangsjerte plattformer. Dei siste store prosjekta til Aker Stord har vore bygging av dei største boreriggane i verda, Aker spitsbergen og Aker Barents samt bygging av Gjøa-plattformen.

Kvinnherad kommune eig eit museum kalla Skaalurensamlinga som syner verksemda til Skaaluren Skibsbyggeri og andre vervar i Rosendalområdet.

Samlinga inneheld teikneutstyr, tømmermannsreiskap, smedutstyr og anna som høyrde til på verftet. Eit biletspel gjev informasjon om treskipsbygging og arbeidsmiljøet på verven gjennom 100 år. Museet held til i gamle sjøhus frå 1890.

Stord Maritime museum og Sunnhordland museum har i samlingane si store mengder med utstyr knytta til båtbygging. Samlinga inneheld alt frå ei mengd ulike høvlar, stemjern, jamdragar, måkert, tømmermerkjar, borvinde, bøkkarøks til davitblokk for snurpedoryar, livbøyer, froskemansutstyr av den tidlegaste typen og radioutsyr. I tillegg inneheld samlingane ein god del halvmodellar, kurvelinjalar og anna utstyr knytt til konstruksjon av båtar.

Opsangervågen kystlag har overteke etter notbruket DS „Utrøst“, den siste kolfyrte dampsnurparen i Noreg, to motordoryar. Begge er på 32 fot og er bygd i 1946 og 1947. Den eine er delvis ombygd til turbåt, men begge har utrustning til snurping. I tillegg har dei overteke ein rodory på 30 fot frå 1946 med komplett utrustning som snurpebåt. Alle tre doryane er bygde og utrusta ved Martin Kjøpstad & Brødres Baatbyggeri i Romsdal. Dei har og ein loddebåt på 19 fot bygd ved Henrik J. Askviks Sønner Båtbyggeri i Hagavik i 1953. Denne skal vera den fyrste loddebåten Askvik bygde i aluminium. I tillegg har dei samla ei rekke gjenstandar knytta til doryane som til dømes ei snurpenot for sild i bomull frå før 1950, ein sildehåv frå same periode, fire davitar med blokker til å hiva doryane opp med og ein motorrbåt på 18 fot bygd på Løfallstrand i 1942.

I tillegg har dei to medlemsbåtar som er i privat eige: MS Vårsol og MB Vågen. MS Vårsol er bygd ved Skååluren Skipsbyggeri i 1920, mens MB Vågen på 30 fot er bygd på Djuve-garden i Åkrafjorden i 1951.

DS Utrøst med kast

Sveio kystlag eig ei kvalkanon og mast med kvaltønne. Dei eig og ein del eldre båtar, m.a. ein 32-fot stor Lyngholmsbåt bygd i 1946 ved båtbyggjeriet på Lyngholmen i Sveio. Båten er på det næraste ferdigrestaurert.

På Jensaneset i Sagvåg dreiv familien Ottesen skipsbyggeri i om lag 190 år. Både bygningar og maskinarer har dei seinare åra blitt restaurert og syner Jensaneset som skipsbyggeri og handelsstad. Her har dei ei smie som skriv seg fra då det vart drive skipsverft på Jensaneset. Denne smia har dei to avlar, damphammar, amboltar og tener og diverse anna utstyr som smeden har brukt. I tillegg har dei ein motorvekstad frå Ottesen si tid med utstyr til reperasjonar m.a. utstyr til metalldreing. Ottesen Skipsbyggeri har og eit stort utval eldre verktøy og utstyr til bygging og vedlikehald av trebåtar. Ottesen eig og eit stort arkiv som i desse dagar vert digitalisert hos fylkesarkivet i Hordaland. Samlingane er i dag eigd av Ottesenfamilien og blir vist fram i samband med vervadagar og liknande.

Sagvågen kystlag som held til i Sauebua (ei krambu) i Sagvåg har teke over ansvaret for ei større samling litteratur som omhandlar Ottesen skipsbyggeri og anna båtbygging i Sagvåg. I tillegg eig dei nokre småbåtar som dei har liggjande på Jensaneset.

I Fitjar ligg Smedholmen kyst og naturlivskule som vart drive av Einar Matre og Terje Skorpen. Dei har samla både båtar og reiskap knytt til sildefiske. Dei eig åtta færingar, ein seksæring, fira notbåtar, ein gavlabåt og sildseglaren Seladon som er på 60 fot. Seladon blei bygd i starten på forrige århundre og hadde fra starten av både motor og segl. Seladon segla sild og brisling men var også på dorgefiske i Nordsjøen. I tillegg til båtane har dei samla gamle nøter til sildefiske samt ein del reiskapar.

Halsnøy Historie Senter som planlegg eit museum på Halsnøy, på tomte der det tradisjonsrike Gravdal skipsbyggeri heldt til tidlegare, har også mange båtar i sitt eige som til dømes notbåtar, gavlabåta og færingar. I tillegg har dei ei samling maritimt radio- og fiskeleitings utstyr, båtmodellar, verktøy for skipsbygging, ei stor samling av bøker om sjøfart, båtbygging fiskeri, gamle redningskransar og livbelte og mykje meir. Sjølv om dei ikkje har noko fast utstillingsplass enno har dei bygd fleire utstillingar både i inn og utland.

Kværner Stord industrimuseum har i samlinga si ein god del verktøy, teiknekontor, arkiver og kontorutstyr knytt til verftet si produksjon av båtar og plattformar. I tillegg har dei fleire

modellar som syner produksjonen deira. Dei er for tida i gang med å rigga ei utstilling rundt ein ny stor modell av Statford A plattformen, som var den fyrste som blei bygd på verftet.

På Dåfjorden slipp i Fitjar har dei att ei verkstadbu som inneheld gamalt utstyr for mellom anna klinking av skrog. Dåfjorden Slipp har drive i om lag 100 år og er eit av svært få verft som framleis driv med klinking av skipsskrog. Verftet blir i dag mykje brukt av miljøer som er opptekne av fartøyvern.

Samlingane knytt til båtbygging er mange og det er fleire aktørar som både samlar på båtar og som samlar på utstyr knytt til båtbygging. Her finnes og både arkiver og fotomateriale. Det som i grove trekk ser ut til å mangla i samlingane er gjenstandane frå perioden etter at dei oljebaserte næringane overtok.

Litteraturliste:

Båtbruk og båtbygging i Sunnhordland gjennom 200 år – Sunnhordland museum 2014

Stord frå steinader til oljealder III – Yngve Skjæveland 2006

Tidleg motorproduksjon i Sunnhordland – Jane Jünger 2015

Sild i boks – Ivar Waage 1992

Skjematisk oversikt over samlinger i Sunnhordland

H = Hermetikk, Sildolje, Bøkkerindustri

M = Motor, Motorproduksjon

B = Båtbygging

P = Petroleumindustri

Kommune	Namn	Samlinger			
		H	M	B	P
Bømlo	Wichmann		X		
	Eidesvik		X		
	Helge Sønstebø		X		
Etne	Norsk motormuseum	X	X		
Fitjar	Dåfjorden slipp			X	
	Smedholmen			X	
Kvinnherad	Sunde kyst og litteratursenter			X	
	Halsnøy Historie Senter		X	X	
	Opsangervågen kystlag			X	
	Bøkkerverkstaden på Rød			X	
	Skaalurensamlinga			X	
Stord	Ottesen skipsbyggeri			X	
	Stord maritime museum		X	X	
	Sunnhordland museum	X		X	
	Kværner Stord industrimuseum	X		X	X
	Sagvågen kystlag			X	
Sveio	Sveio kystlag		X	X	
Tysnes	Tysnes kystlag		X		

Foto Øystein Kyvik

Sunnhordland museum

Notat frå møta for musea med eit regionalt ansvar

Eirik Helleve (Hardanger og Voss museum), Solveig Jordal (Museumssenteret i Hordaland), Anne Bjørke (Bymuseet i Bergen), Jane Jünger (Sunnhordland museum), Elisabeth Bjørsvik (Hordaland fylkeskommune) og Torunn Kojan Bøe (prosjektleder, Bevaringstenestene) har hatt fire møte i prosjektperioden.

Deltakarane representerer museum som har ansvar for å samle gjenstandar og anna kulturhistorisk materiale frå ein heil region. Målsettinga med desse møta er å etablere eit fagleg forum for å drøfte innsamlingsspørsmål på tvers av musea, og byrje diskusjonen om ei tematisk ansvarsfordeling.

Dei musea som har vore med i diskusjonen så langt forvaltar samlingar der ein tematisk sett finn relativt mykje likt. Det har vore eit poeng med regional innsamling innan overlappende felt i og med at det har vore dels store regionale forskjellar. Industrialisering og globalisering gjer at det gradvis har vorte stadig fleire av gjenstandane vi brukar som vert produsert utanfor vår region. Gjenstandane er ofte heilt likt utforma enten dei er å finne i Granvin eller Fana. Dei regionale forskjellane på materielle vitnesbyrd har i all hovudsak vorte gradvis mindre. Omfanget av gjenstandar vi omgir oss med har òg auka signifikant dei seinare tiåra. Kombinert med det faktum at magasinplass med akseptabelt bevarings- og sikringsnivå er ein dyrebar ressurs, er det meiningfullt å arbeide for å få i stand ei ansvarsfordeling musea i mellom i forhold til ein del tema.

Gruppa har drøfta tematiske felt desse musea har til felles, og har laga forslag til vidare ansvarsfordeling for nokre av dei. Til slutt i notatet er det forslag til tema for vidare diskusjon.

Gruppa føreslår at dei musea som får eit spesifikt tematisk ansvar i fylket, òg vil få prioritet for å levere gjenstandar frå dette feltet til fellesmagasinet. Om eit museum får tilbod eller vert kjent med materiale frå eit felt som eit anna museum har hovudansvaret for, kan ein handtere det på ulike måtar: ein kan kontakte museet som har hovudansvar og be dei vurdere innlemming i samlingane, eller ein kan velje å ta det inn i eiga samling som døme/til eiga formidling.

Kvart museum prioriterer sjølv innanfor sine eksisterande samlingar. Det er nyinnsamling det er snakk om her. Det vil altså seie at det ikkje er diskutert overføring av gjenstandar musea i mellom.

Forslag til ansvarsfordeling på enkelte felt

Tekstilar

Alle musea har drakt og tekstil som tema i sine samlingar. Spesielt har dei teke vare på folkedraktmateriale/bunader og heimelaga tekstilar. Ein har i liten grad samla inn masseproduserte tekstilar. Gruppa har diskutert om musea bør samle inn tekstilar som har ein viktig symbolverdi for ei bygd, men som ikkje er produserte lokalt. Eit døme på dette er om Voss folkemuseum skal samle inn tekstilar som er designa lokalt, men produserte ein annan stad, som Kari Traa og Vossatassar. MuHo, Norsk Trikotasjemuseum samlar inn norskproduserte tekstilar som er strikka (trikotasje), og har planar om ei meir aktiv innsamling av produkt og reklamemateriell frå aktive tekstilprodusentar i Hordaland, som Janus, Oleana, Norlender og Dale of Norway. Nettverk for teknologi og industrihistorie skal lage ein mal for industridokumentasjon. Ein del av denne diskusjonen vert

vidareført i prosjektet «Nasjonal innsamlingsplan for Norsk Tekstilindustri», der Norsk Trikotasjemuseum er prosjektleiar.

Gruppa føreslår at MuHo får hovudansvaret for vidare innsamling innan feltet industriell tekstilframstilling i Hordaland. Dette bør også gjelde tekstilar som er designa i Hordaland, men framstilte andre stadar.

Industrihistorie

Det er særers varierende i kva grad musea har samla inn frå industriproduksjon i fylket.

Norsk Trikotasjemuseum, MuHo, har allereie eit særskilt ansvar for tekstilproduksjon.

Sunnhordland museum har fokus på innsamling knytt til frå gruveindustrien, samt frå skips- og petroleumsindustrien.

Gruppa foreslår at Sunnhordland museum får hovudansvar for innsamling innan felte gruvedrift, skips- og petroleumsverksemd i fylket.

Vidare ansvarsfordeling og definering/avgrensing i forhold til industrihistorie kan diskuterast vidare i samlingsforum.

Småindustri

Osterøy og Nordhordlandsregionen generelt er av områda som både har vore og dels fortsatt er prega av småindustri. Osterøy museum har dokumentert fleire mindre bedrifter.

Gruppa foreslår at Museumssenteret i Hordaland får eit hovudansvar for vidare innsamling innan dette feltet i Hordaland.

Landbruksreiskapar

Alle regionmusea har gjenstandar knytt til jordbruk i sine samlingar. Havrå tek vare på den immaterielle kunnskapen knytt til før-industrielt jordbruk.

Gruppa føreslår at Hardanger og Voss museum får hovudansvaret for vidare innsamling av materielle vitnesbyrd knytt til moderne jordbruk. Voss er den største jordbruksbygda i Hordaland og ein var her tidleg ute med industrielt jordbruk. Museet tek kontakt med andre museum utanfor fylket.

Skulehistorie

Under alle musea med eit regionalt ansvar finst det gamle skulestover som no er museum, i tillegg til interiør og undervisningsmateriale frå ulike periodar. I Sunnhordland har dei fått skulane til å lage

sine egne skulemuseum og til å verte flinkare til å ta vare på si eiga historie. Bymuseet i Bergen har et eige skulemuseum: Bergen skulemuseum i den gamle Latinskolen i Lille Øvregate.

Grappa føreslår at Bymuseet i Bergen får hovudansvar for å forvalte og formidle skulehistorie på grunnskulenivå (inkludert privatskular) frå 1950-60-talet og framover. Innsamling/dokumentasjon frå høgare utdanningsinstitusjonar vil det enkelte museum sjølv vurdere i kvart tilfelle.

Tur- og friluftsliv, sport, reise

Ved enkelte museum har ein samla inn gjenstandar knytt til dette temaet.

Grappa føreslår at Hardanger og Voss museum får eit ekstra ansvar for innsamling av gjenstandar knytt til sport og friluftsliv.

Leiketøy

Fleire museum har leiketøy i sine samlingar.

Grappa foreslår at Bymuseet får eit ekstra ansvar for innsamling av døme på moderne leiketøy som born i Hordaland har leika/leikar med. Produksjon av leiker i Hordland går inn under feltet småindustri.

Folkemusikk

Fleire av musea har noko materiale knytt til musikk.

Grappa føreslår at HVM får eit regionalt ansvar i forhold til vidare innsamling knytt til folkemusikk. Feltet er alt eit prioritert område ved Hardanger folkemuseum, og dei samarbeider med Ole Bull Akademiet om hardingfela.no (ei brei satsing på å styrka og vidareføra tradisjonar knytt til hardingfela).

Helse

Mange av musea har samla inn gjenstandar relatert til helsefeltet. Mellom anna er Sunnhordland museum i ferd med å dokumentere psykiatrihistoria ved Valen sjukehus. Dei har og samla gjenstandar frå bygdedoktorane, eldre distriktslegar, nyare helsestell og odontologi.

Bymuseet har ei rekkje gjenstandar frå Svaneapoteket, som var Noregs første apotek. Museet har òg samlingar knytt til lepra- og tuberkulosehistorie.

Grappa foreslår at Bymuseet i Bergen får eit regionalt ansvar for vidare innsamling i forhold til farmasi-, lepra- og tuberkulosehistorie og at Sunnhordland museum får eit regionalt ansvar i forhold til psykiatrihistorie.

Forslag til vidare diskusjon

Gruppa føreslår at vidare diskusjon skjer i eit regionalt samlingsforum der alle musea vert invitert. Bymuseet inviterer til det første møtet i løpet av oktober 2015. Arbeidsnotat frå diskusjonane i denne gruppa kan brukast som utgangspunkt.

I eit regionalt samlingsforum kan ein diskutere ei rekkje ulike felt. Ut frå arbeidet som er gjort så langt er det naturleg å nemne nokre punkt:

Innsamlingsstrategi og vidare ansvarsfordeling regionalt.

Knyte kontakt med forskingsmiljø på universitets- og høgskulenivå

Handverksreiskapar

Musea har samla inn handverksreiskapar frå skomakarar, treskomakarar, blekkslagarar, bøkkarar, syersker/skreddarar, snikkarverkstadar, dreiarar, smedar, båt- og skipsbyggjarar. Vidare innsamling bør diskuterast vidare.

Kjøkkenreiskapar og interiør

Mange av musea vil ha ein del inventar knytt til kvardagsliv i samlingane sine. Vidare innsamling er eit tema vi kan diskutere.

Utlån/ innlån

Ein av intensjonane med fellesmagasin og betre oversikt over samlingane er at musea i større grad kan låne frå kvarandre sine samlingar. Korleis vil ei framtidig ansvarsfordeling påverke behovet for innlån frå kvarandre?

Innsamlingsstrategiar

Drøfting av fordelar og ulemper med passiv og aktiv innsamling. Innsamling av færre gjenstandar med god dokumentasjon kontra fokus på mengde der ein ikkje får like god dokumentasjon.

Dokumentasjon

Kan vi søkje midlar til eit prosjekt der målet er å lage ei dreiebok for korleis ein kan dokumentere? Ein kan utarbeide ein mal for dokumentasjon av t.d. vidaregåande skular som skal leggjast ned, og ha som mål at ein enkelt kan overføre metode og verktøy til andre dokumentasjonsområde (t.d. bedrifter). I eit slikt prosjektet bør ein samarbeide med arkivverket for å sikre flest mogeleg kjelder.

Korleis skal det digitale materialet sikrast for framtida? Korleis byggje kompetanse innan dette feltet?

Immateriell kulturarv

Korleis skal musea ta vare på kunnskapen om bruken av gjenstandane?

Næringsutviklingen i Hordaland 1850-1950

av Elisabeth Bjørsvik

Innledning

Hvorfor skal vi se på næringsutviklingen i Hordaland i hundreårsperioden 1850-1950 i en plan som omhandler museene i Hordaland sin samlingsforvaltning? Oversikten vil være nyttig av flere grunner. Den kan være til hjelp med hensyn til prioriteringer i den regionale samlingsforvaltingsplanen. Hvilke næringer var viktige og er disse representert på en god måte i samlingene? Undersøkelsen kan også avdekke hvilke geografiske område som var tidligst ute innen en bestemt næring, eller som merket seg særlig ut. Dette kan være til hjelp i den tematiske fordelingen mellom museene.

Det blir for omfattende å gi en detaljert fremstilling av alle næringer. Et mål er derfor å øke bevisstheten om enkelte særtrekk i Hordaland sin historie, som kanskje ikke har hatt så mye fokus i museene. Det betyr at kjente, store næringer som jordbruk, fiske, skipsfart, elektrokjemisk industri og tekstil ikke blir behandlet her i særlig grad. Disse næringene er allerede godt representert i de konsoliderte museene.

Oversikten behandler også kommunikasjon og samferdsel og utbygging av helse-, sosial og undervisningstjenester, nettopp for å vise de endringene som fant sted. I løpet av 1800-tallet tok staten et større ansvar for slike grunnlagsinvesteringer, og utviklingen i offentlig sektor var dels en forutsetning for, dels et resultat av endringsprosessene på 1800-tallet og fremover.¹

Utgangspunktet for oversikten er nasjonal statistikk og næringsbeskrivelser sammen med samlebeskrivelser fra fylket. Amtmennene sine innberetninger fra årene 1829 til 1915 er en viktig kilde om de økonomiske forholdene i amtene. De inneholder også en del statistisk informasjon.² For perioden 1930 til 1950 har jeg blant annet benyttet *Vår industris geografiske fordeling* som ble utgitt i 1939 og 1952, i tillegg til *fylkesleksikon for*

---

¹ Hodne, Fritz, Stortingssalen som markedsplass, statens grunnlagsinvesteringer 1840-1914, Universitetsforlaget AS 1984, Bjørsvik, Elisabeth, Offentlige tjenester i Norge 1830-1865 innenfor rammen av historiske nasjonalregnskaper, avhandling for graden dr. oecon, NHH 2004.

² Amtmennenes beretninger er digitalisert og tilgjengelig på ssb.no.

Hordaland.³ Samlet gir disse beskrivelsene god oversikt over næringsutviklingen, med muligheter for å få fram særtrekk i de enkelte delene av Hordaland.

Fra det førindustrielle til det industrielle samfunn

I løpet av hundreårsperioden fra 1850 til 1950 opplevde dagens Hordaland overgangen fra det førindustrielle samfunn til det industrielle samfunn. Dette var en utvikling som også kjennetegnet landet under ett. Landet opplevde en stor befolkningsvekst i dette århundret, fra 883 000 i 1801 til 2,2 millioner i 1900.⁴ Mens nær 60 prosent var sysselsatt i primærnæringen i 1865, var tilsvarende tall rundt 41 prosent i 1900. Av landets verdiskaping stod primærnæringene for litt over 45 prosent i 1865, mens tallet i 1900 var 25 prosent. I samme periode økte sekundærnæringenes andel av verdiskapingen fra nær 18 prosent til 28 prosent.⁵ Industri ble arbeidsplass for stadig flere mennesker og den utgjorde en større del av landets bruttonasjonalprodukt. Disse endringene innebar også en overgang fra at hovedtyngden av befolkningen bodde i landdistriktene og levde av egen produksjon, til at stadig flere bosatte seg i tettbygde strøk og byer med lønnet arbeid. Mens 11 prosent av befolkningen bodde i tettbygde strøk i 1835, gjaldt dette 36 prosent i 1900.⁶ I løpet av 1800-tallet fikk flere steder bystatus. I årene 1838 til 1865 økte tallet på byer fra 37 til 57. Årsakene er sammensatte, men ut fra prinsippene om likebehandling og forutsigbarhet var det vanskelig å finne argumenter for at ett sted fikk byrettigheter og ett annet ikke, dersom kriterier som befolkningsvekst og betydning for omlandet ellers var oppfylt.

Økt bruk av penger som betalingsmiddel var en synlig del av moderniseringen sammen med liberalisering av handels- og næringsvirksomhet. Den overordnede institusjonelle ramme som Grunnloven representerte sees som en forutsetning for de økonomiske fremskrittene på 1800-tallet.⁷ Viktige statlige institusjoner som Norges Bank,

---

³ Bjerke, Asbjørn G, *Vår industris geografiske fordeling 1939*, Aas & Wahls Boktrykkeri, Oslo 1939, *Vår industris geografiske fordeling 1952*, AS Johns Griegs boktrykkeri, 1952, Sætherskar, Johs. (red), *Det norske næringsliv, Hordaland Fylkesleksikon, Det norske næringsliv forlag, Bergen 1952*.

⁴ Hodne og Ola H. Grytten, *Norsk økonomi i det 19. århundre*, Fagbokforlaget 2000, s. 117.

⁵ Hodne og Grytten 2000, s. 189.

⁶ Hodne og Grytten 2000, s. 189.

⁷ Hodne og Grytten 2000, s. 137-138.

Universitetet og Rikshospitalet ble etablert. I første halvdel av 1800-tallet ble næringsprivilegier og hindringer for å drive handel gradvis fjernet i lovverket. Viktig var blant annet handelsloven av 1842. Den åpnet opp for at landhandlere kunne drive handel med visse nødvendighetsvarer i en avstand av tre mil fra nærmeste by. Import og eksport var fremdeles forbeholdt handelsborgerne i byene. Grensen for landhandlernes virksomhet ble stadig utvidet, og med handelsloven av 1907 ble by og land likestilt. Fremveksten av landhandleri var således et resultat av en mer liberal handelspolitikk. Mens tallet på landhandlere var 502 i 1850, økte dette til 1124 i 1875 og hele 5800 i årene 1896/1900.⁸ Liberalisering av handel innenlands skjedde samtidig med liberalisering av handelen mellom land. Storbritannia arbeidet for internasjonal frihandel og flere lovendringer fikk betydning for norsk utenrikshandel og handelspolitikk.⁹

Det offentlige - stat, amt og kommune - tok stadig større oppgaver innen helse og sosial, undervisning, rettsvesen, infrastruktur, samferdsel og kommunikasjon. Oppgaver og utgifter ble fordelt mellom de ulike forvaltningsnivåene. Et hovedtrekk var at staten tok på seg oppgaver ved markedssvikt, det vil si oppgaver som var for store for enkeltpersoner eller enkeltkommuner å løse, og som kom større deler av samfunnet til gode.¹⁰ Et eksempel er distriktslegeordningen. Dette var et statlig lønnet embete, og antallet økte fra 29 i 1825 via 126 i 1875 til 152 i 1900.¹¹

En milepæl var Formannskapslovene av 1837. Formannskapslovene for by og land kan på den ene siden sees som et ønske fra embetsmennene, altså staten, om å forplikte lokalsamfunnet, men også lokalsamfunnet sitt ønske om større innflytelse over egen utvikling. Kommunene kunne fatte selvstendige vedtak, sette i verk tiltak av felles interesse, kreve inn nødvendige midler, og skulle også sette i verk tiltak fra statens side.¹² Fra 1850/1860-tallet ble tjenester i byene profesjonalisert. Landkommunene

---

⁸ Hodne, Fritz, God handel, Norges handelsstands forbund gjennom 100 år, Oslo 1989, s. 12.

⁹ Hodne og Grytten 2000, s. 139-141.

¹⁰ Hodne 1984, s. 18-19.

¹¹ Hodne 1984, s. 255.

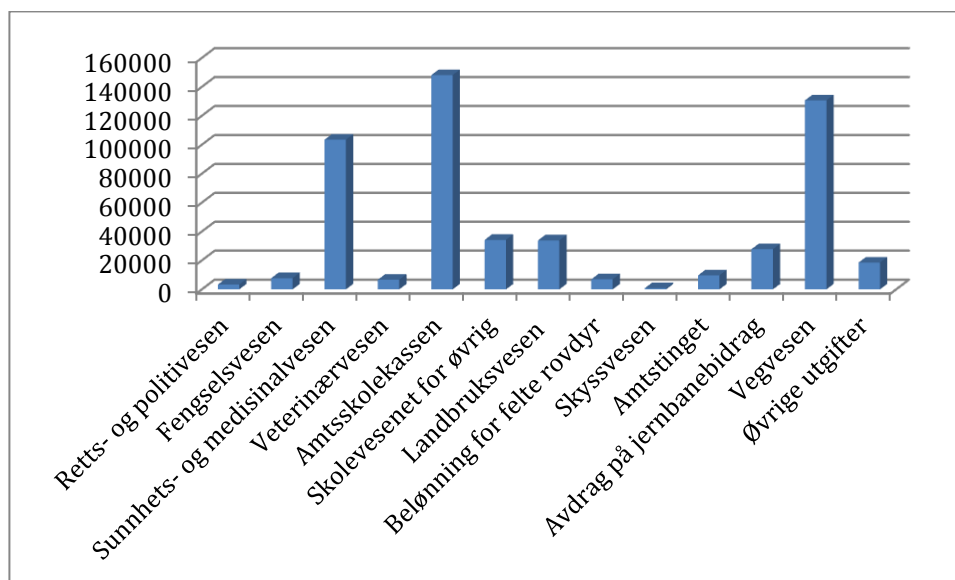
¹² Næss, Hans Eyvind, Edgar Hovland, Tore Grønlie, Harald Baldersheim, Rolf Danielsen, Folkestyre i by og bygd. Norske kommuner gjennom 150 år, Universitetsforlaget 1987, s. 31-47.

viste også større vilje til økt engasjement.¹³ Eksempler på tjenester som ble profesjonalisert var brann- og politivesen. De største byene, Christiania og Bergen, hadde tidlig flest politimenn. Tjenesten ble dels finansiert over statskassen, dels over kommunekassen. De samme byene var også tidlig ute når det gjaldt et profesjonelt brannvesen. I 1859 ble det satt ned en komité som skulle se på vakt- og brannvesenet i Bergen. Vedtak om et fastlønnet brannkorps kom så i 1862.¹⁴

Amtet tok på seg oppgaver som var for store for den enkelte kommune.¹⁵ Figuren under viser fordeling av amtsutgiftene i Søndre Bergenhus i 1905. Den største utgiftsposten var amtsskolekassen, fulgt av vegvesen og sunnhets- og medisinalvesen.

Fig. 1. Fordeling av amtsutgiftene i Søndre Bergenhus i 1905, i kr.

Kilde: NOS V.93 Beretning om amternes økonomiske tilstand 1901-1905, hefte 2, Kristiania 1911, s. 88

Forretnings- og sparebanker

En viktig indikator på overgangen fra agrarøkonomi til pengeøkonomi var etableringen og veksten i antall sparebanker, forretningsbanker og forsikringsselskaper. Bergen og områdene rundt fikk tidlig spare- og forretningsbanker. Allerede i 1695 ble de første dansk-norske pengesedler trykket i byen. Dette gjenspeilet betydningen Bergen hadde

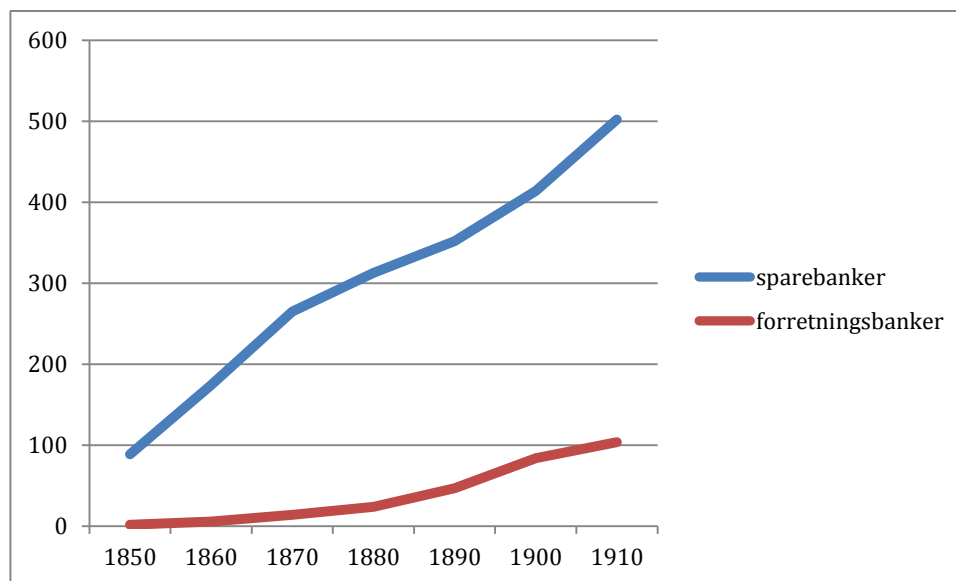
¹³ Steen, Sverre, Lokalt selvstyre i Norges bygder, J. W. Cappelens forlag AS, Oslo 1968, s. 164, Bjørsvik 2004, s. 282-283.

¹⁴ Bjørsvik 2004, s. 152-159.

¹⁵ Næss, Hovland, Grønlie, Baldersheim, Danielsen 1987, s. 38.

som handelssentrum. Bergens Sparebank ble opprettet i 1823, året etter landets første sparebank i Christiania. Sparebankene skulle forvalte innskytternes sparepenger, men vi ser at sparebankene også baserte virksomheten på utlån, blant annet til byens forretningsdrivende.¹⁶ Figur 2 viser at antall sparebanker på landsbasis økte fra 89 i 1850 til 502 i 1910. Tilsvarende tall for forretningsbankene var fra 2 til 104.¹⁷

Fig. 2 Antall forretningsbanker og sparebanker i landet 1850-1910

Kilde: Eitrheim, Øyvind, Jan. T. Klovland and Jan F. Qvigstad (eds), Historical Monetary Statistics for Norway – part II, Occasional paper, 38/2007, s. 122-123, s. 173-174.

Landets tredje forretningsbank kom i Bergen i 1855 med Bergens Privatbank. Forretningsbankene var svar på næringslivets behov for driftskreditt og de tilbød rentebærende plassering av overskuddslikviditet.¹⁸ Byens kredittbehov var tidligere løst gjennom handelshus i Hamburg, København og London. Initiativet kom fra ledende næringsmenn i byen og var resultat av betydelig etterspørsel fra næringslivet. Bak etableringen av forretningsbanken stod Carl Konow Angell, Thomas Angell, Jørgen Breder Faye, Hendrich Mathias Giertsen, Joachim Arnt Krüger, Herman von Tangen, Christian Gerhard Ameln Sundt og Gottlieb Thomsen. Bergens Privatbank skilte seg fra

¹⁶ Lekve, Jørn, Anders Bjarne Fossen og Jo Gjerstad (red), Vestlandsreise, Sparebank 1 Vest, Bergen 1998, s. 47-70.

¹⁷ Eitrheim, Øyvind, Jan. T. Klovland and Jan F. Qvigstad (eds), Historical Monetary Statistics for Norway – part II, Occasional paper, 38/2007, s. 122-123, s. 173-174.

¹⁸ Grytten, Ola Honningdal, Elisabeth Bjørsvik og Yngve Nilsen, Banken i samfunnet, Bergens Privatbank/Bergen Bank 1855-1990, Bodoni Forlag, Bergen 2013, s. 10.

landets to første forretningsbanker - Christiania Bank- og Kredittkasse og Drammens Privatbank - ved at den ikke hadde innskuddsbegrensning og at den ga lån mot pant i fast eiendom.¹⁹ At banken dekket et behov, blir understreket av at den 100 år seinere var landets største forretningsbank, målt i forvaltningskapital. Med utbygging av kraftkrevende industri i Odda fra 1906, startet utviklingen med at banken etablerte filialer og kontorer rundt om i landet.²⁰ Filialen i Odda ble etablert i 1912. I 1859 etablerte Christiania Bank- og Kredittkasse et avdelingskontor i byen. I 1876 ble kontoret omdannet til Bergens Kreditbank. I 1975 fusjonerte Bergens Kreditbank og Bergens Privatbank - Bergen Bank ble en realitet.

Sparebankene fikk en rask utbredelse i amtet. Tabell 1 viser etableringen av sparebanker i Søndre Bergenhus amt frem til 1865. Vi ser at Eid sparebank i Kvinnherad var den første bygdesparebanken i 1842. I nasjonal sammenheng var dette tidlig. Den første sparebanken i landdistriktene ble etablert i 1833 i Norderhov, deretter kom neste på Ringerike i 1835.²¹ Ved årsskiftet 1845/1846 fantes det 30 sparebanker i byer og 29 i landdistriktene.²² Den store etableringsfasen for sparebanker i landdistriktene kom imidlertid først på 1850-tallet.

Tabell 1. Oversikt over sparebanker i Søndre Bergenhus amt fram til 1865

Sparebanker i Søndre Bergenhus amt	Etableringsår
Eid	1842
Voss	1843
Kinsarvik	1846
Strandebarm	1853
Kvinnherad	1858
Fusa	1858
Vikør	1860
Etne	1860
Stord	1862
Tysnes	1863
Skånevik	1863
Fitjar	1865
Lindås	1865

Kilde: C.No.2 Beretning om Rigets oeconomiske tilstand Aarene 1861-1865, første hefte, Christiania 1867 & 1868, M. Søndre Bergenhus Amt, Christiania, s.47.

¹⁹ Grytten, Bjørsvik, Nilsen 2013, s. 25.

²⁰ Grytten, Bjørsvik, Nilsen 2013, s. 237-240.

²¹ D.No.2. Tabeller vedkommende Norges Sparebanker i Aarene 1870, 1871 og 1872, Det steenske Bogtrykkeri, Christiania 1876.

²² Studier i sparing og sparebankvesen i Norge 1822-1972, Gyldendal norsk forlag, 1972, s. 29-31.

Søndre Bergenhus amt fikk landets første bygdebank på forretningsmessig vilkår i 1862: *Østensø Laaneindretning*, fra 1882 Kvam Privatbank. Seinere kom Strandvik Privatbank i 1869 og Ullensvang Privatbank i 1870. I 1882 var Strandvik Privatbank blitt en avdeling av Fusa Sparebank.²³

Utbredelsen av forretningsbanker og sparebanker i landdistriktene viste at det var stort behov for banktjenester, herunder lån, til næringslivet i dette området av Hordaland. De mange banketableringene viste også viktigheten av lokal forankring. Det var for eksempel ingen i Øystese som tegnet seg da en samlet inn til grunnfondet for Vikør sparebank (Norheimsund) i 1860.²⁴ Da Østensø Laaneindretning ble etablert, fantes det i tillegg til Norheimsund, også sparebanker i Kinsarvik og Strandebarm.

I tillegg til banker kom forsikringsselskaper knyttet til skipsvirksomhet, brannforsikringsselskaper og etterhvert også livsforsikringsselskaper. Med etableringen av Vesta i 1880, hadde Bergen fire private brannforsikringsselskaper: Gamle Bergen etablert i 1838, Phønix etablert i 1856 og Nye Bergen etablert i 1866.²⁵

Livsforsikringsselskapet Hygea ble etablert i 1884. Hygea hadde felles direksjon og adm.dir. med Vesta. Etter loven var det forbudt for skadeforsikringsselskaper å oppta livsforsikringsvirksomhet i eget navn. Kontorene til Vesta var først i Småstrandgaten 2 i årene 1880-1890, deretter i Småstrandgaten 13 frem til 1913. Etter bybrannen i 1916 holdt forsikringsselskapet til i midlertidige lokaler på Raadstueplass 10. Fra 1927 var hovedkontoret i Olav Kyrresgate 1. I landdistriktene fantes følgende brannforsikringsinnretninger/brannforsikringsforeninger i 1885: Lindås (1856), Haus (1862), Voss (1864), Ullensvang (1866). Av andre forsikringsinnretninger i 1885 var: Jondal skipsassuranseforening (1869), Indre Hardanger gjensidige skipsassuranseforening (1872), Ullensvang kreaturassuranseforening (1875), Stordøen kreaturforsikringsforening (1876), Varaldsø Skipsassuranseforening (1877), Sæim Sogns kreaturassuranseforening i Alversund (1877) og Ullensvang hesteassuranse

---

²³ NOS III 102, Beretninger om Amternes økonomiske tilstand i femaaret 1881-1885, Andet bind, Kristiania 1890, s. 30.

²⁴ Kolltveit, Olav, Banken og bygda. Kvam privatbank 1862-1962, Øystese 1962, s. 41-56.

²⁵ Forsikrings-aktieselskapet Vesta gjennom 50 aar, 1880-1930, AS John Griegs boktrykkeri, Bergen.

(1882).²⁶ Gjennom disse etableringene fikk befolkningen sikret investeringene/eiendelene sine mot brann og andre uforutsette hendelser.

Offentlige oppgaver og institusjoner

Skoler over grunnskolenivå

Karakteristisk for amtskommunens engasjement inne skoleverket var at satsingene bar preg av distriktenes næringsgrunnlag. Amtskommunen sitt engasjement var særlig innen jordbruk, hagestell, husstell, husflid, håndverk og industri.²⁷

Innen jordbruk fikk Søndre Bergenhus amt sin første jordbruksskole i Sandvik i Kvinnherad i 1849. Denne ble seinere lagt ned, og ny amtsjordbruksskole ble etablert på Stend i 1866.²⁸ Styrking av jordbruksfaget kom også gjennom amtet sitt bidrag til agronomassistent fra 1856 og i 1859 tilsetting av en amtsgartner.²⁹ Rapporter fra amtsagronomen og amtsgartner sine befaringer er trykt i amtsformannskapsforhandlingene. De gir en god innsikt i jordbruk og hagestell de enkelte stedene i Hordaland. I 1860 vurderte amtsagronomen blant annet hvordan standarden på bruk av jordbruksredskaper var.³⁰

Av amtsskoler i siste halvdel av 1870-tallet og framover var Hardanger & Voss amtsskole på Utne med tilbud til gutter og jenter, praktisk jenteskole på Gjerstad, Tysnes fra 1877, amtsskole i Sunnhordland, på Halsnøy kloster (1877-1878) og seinere i Skånevik for gutter. Amtsskolen i Nordhordland, på garden Mjelde var et tilbud til gutter og jenter. I 1880-1881 blir det nevnt en praktisk jenteskole på Onarheim i Sunnhordland. På begynnelsen av 1890-tallet finner vi også opplysninger om en

---

²⁶ No III 102, Beretninger om Amternes økonomiske tilstand i femaaret 1881-1885, andet bind, Kristiania 1890, No XII s. 30.

²⁷ Om en revisjon av den kommunale inndeling m.v. Prinsipielle retningslinjer. Innstilling II for kommuneinndelingskomiteen, Oslo 1952, s. 137.

²⁸ Sjurseth, Karl, Hordaland fylke 1837-1937, J. D. Beyer Boktrykkeri, Bergen 1937, s. 352-353.

²⁹ Sjurseth 1937, s. 370-371.

³⁰ Søndre Bergenhuus Amtsformandskabs Forhandlinger i Aaret 1860, Bergen.

jenteskole i Strandebarm.³¹ Amtsskoler var tilbud ut over grunnskole. Amtskommunen sitt engasjement innen praktisk utdanning for jenter gikk tilbake til midten av 1870-tallet, og på 1950-tallet var dette engasjementet synlig gjennom husmorskolen. Da fantes det 67 husmorskoler i landet med statsstøtte. Hovedtyngden var fylkeskommunale eller kommunale. I Hordaland fantes følgende fylkeskommunale husmorskoler: Strandebarm husmorskole, Fløksand husmorskule og Fitjar husmorskule. Av de kommunale var Bergen kommunale husmorskole og Voss kommunale husmorskole.³²

I 1950 fantes det 18 husflidskoler i landet. To av disse var statsskoler - Statens husflidskole i Blaker/Asker og Statens Husindustriskole i Haus. Voss Kunsthandverkskule ga kurs på 20 måneder. Magnus Dagestad var en pådriver for skolen som på mange måter var en videreføring av snekker- og treskjæringskolen som var i gang på Voss i årene 1905-1912.³³ I 1920 kom skolen i gang etter at søknad fra Hordaland ungdomslag var behandlet av universitets- og fagskulenemndi. Staten forutsatte bidrag fra kommune og/eller fylke, slik at det statlige bidraget ikke ble mer enn 60 prosent.³⁴ Det var på samme tid fem statsdrevne hagebruksskoler i landet. En av disse var Hjeltnes, Ulvik. Husmorskolen og husflidskolene er viktige eksempler på kvinnehistorie i landdistriktene. Det var særlig mange husmorskoler i bygdene (43 mot 24 i byene).³⁵

Landsgymnaset på Voss var landets første av sitt slag og ble opprettet i 1916. Det var et tilbud til ungdom i landdistriktene for å oppnå artium og dermed muligheter for universitetsstudier.³⁶ Høyere allmennskoler i Hordaland i årene 1953-1954 var: Voss off. landsgymnas, Voss kommunale høgre allmennskole, Øystese statsrealskole, Bruvik

---

³¹ Opplysninger er funnet i den offentlige skolestatistikken, se for eksempel A.No. 1 Beretning om Skolevæsenets Tilstand i Kongeriget Norge for Aaret 1880, Kristiania 1884, s. 169-170.

³² Oversikten er funnet i boken Riseng, Olufine (red), Husmorens arbeidsbok, bind II, Teknisk forslag AS, Oslo 1960, s. 539.

³³ Kommunejubileet 1837-1937. Festskrift for Voss herad, Dreyers forlag, Stavanger 1937, s. 58.

³⁴ St. Prp. 72, Tillæg til indstilling S.XXXVII. Tilraading fraa univeristets- og fagskulenemndi vedkomande pengeløyving til ein kunsthandverkskule på Voss.

³⁵ NOS XI. 264. Undervisningsstatistikk 1953-54, Statistisk sentralbyrå, Oslo 1957, s. 94.

³⁶ Norsk pedagogisk Tidsskrift, serprent av hefte 7-8, 1920, 4 aarg, s. 193-215.

kommunale realskole, Fana kommunale høgre allmennskole, Lindås fylkesrealskole, Odda kommunale høgre allmennskole, Os realskole, Stord fylkesrealskole, Haus realskole, Bergen katedralskole, U. Phils skole, Sydneshaugen skole, Tanks skole.³⁷

Av andre utdanningstilbud i 1950 kan nevnes de 11 sjømannsskoler som fantes rundt om i landet, en av disse i Bergen. Skolen i Bergen utdannet også radiotelegrafister. Tekniske fagskoler ble opprettet i siste halvdel av 1800-tallet. Bergens tekniske fagskole ble opprettet i 1887.

Bergens betydning som handelsby gjenspeilet seg også i etableringen av skoler knyttet til handelsfag. Bergens Handelsgymnas ble etablert i 1904, og i 1936 kunne Norges Handelshøyskole åpne dørene i Bergen for det første studentkullet. Da hadde diskusjonen om hvor en handelshøyskole i Norge skulle plasseres, gått i mange tiår. Argumentene for at en handelshøyskole burde etableres i Bergen var dens tradisjoner som handelsby, men også de industrimulighetene som utnyttelsen av vannkraft i Hordaland ville bringe med seg.³⁸ Landet hadde pr. 1935 følgende universitet og høyskoler: Det Kongelige Frederiks Universitet (1811), Norges Landbrukshøgskolen på Ås (1897), Norges Tekniske, Den Militære høyskole (1817), Statens håndverks- og kunstindustriskole (1818), Tannlegehøyskolen (1928) og Veterinærhøyskolen (1935). Gjennom et sterkt initiativ fra næringslivsinteresser i Bergen lyktes det å få Handelshøyskolen til Bergen. Pådrivere var blant annet Kristofer Lehmkuhl som blir omtalt som "Høyskolens far" og bergenskjøpmannen Johan Randulf Rogge.³⁹ Universitetet i Bergen åpnet i 1948.

Helsetjenester

Innen helse var det tidlig offentlige utgifter til distriktsleger, jordmødre og vaksinasjon. Helse var også en av de store utgiftspostene til amtet. Det var flere områder der amtet fikk et særlig ansvar, slik som jordmorvesenet, vaksinasjon og psykiatri.⁴⁰

---

³⁷ NOS XI 264, Undervisningsstatistikk 1953-54, Oslo 1957, s. 140-141.

³⁸ Bjørsvik, Elisabeth og Yngve Nilsen, Norges Handelshøyskole i 75 år, Fagbokforlaget 2011, s. 27-29.

³⁹ Bjørsvik og Nilsen 2011, s. 27-48.

⁴⁰ Næss, Hovland, Grønlie, Baldersheim, Danielsen 1987, s. 84.

Tabellen under viser utviklingen i tallet på distriktsleger, tannleger og jordmødre i 1913.

Tabell 2. Distriktsleger, tannleger og jordmødre i Søndre Bergenhus amt i 1913.

Geografisk område	Innbyggertall	Leger	Tannlege	Jordmødre
Indre Sunnhordland	8122	4		7
Ytre Sunnhordland	11521	3		13
Indre Hardanger	11454	3	1	13
Ytre Hardanger	7816	3		5
Voss	11826	3	1	5
Søndre Midthordland	17496	6	1	8
Nordre Midthordland	23565	2		13
Indre og ytre Nordhordland	37608	5		31
Bergen	75888	64	37	33

Kilde: Norges offisielle statistikk VI 56. Sundhetstilstanden og Medicinalforholdene i 1913, Kristiania 1915, s. 118-119, s. 129.

I 1866 fantes det ikke tannleger i området utenfor Bergen. Med industriutviklingen fra 1906 opplevde Odda en rask utbygging av ulike tjenester. I 1913 fantes tannlege i Indre Hardanger (Odda), Voss og Søndre Midthordland (Os). I 1951 fantes det 38 tannleger i distriktene rundt Bergen, mens selve byen hadde 104. Det fantes åtte apotek i distriktet.⁴¹

Nær knyttet til utbygging av helsetjenester var bedre sanitærforhold. I statistikken over sunnheitsforholdene i landet er det et eget kapittel om badeinnretninger. I Søndre Bergenhus i 1913 nevnes hotellet i Skånevik, Aamvikdalens skolehus, badstubad i Ølve og Ænes, folkebad i Odda, badeinnretning på Lofthus og Naa og Hakestad (Ulvik), ved Øystese meieri og Vikøy meieri, damp- og karbad på Vossevangen, Solstrand sjøbad, folkebad ved Vaksdal mølle og Arne fabrikk.⁴² Helsestatistikken for 1930 viser at det da fantes ni bad tilgjengelig for befolkningen i landdistriktene og tre i byen.⁴³

⁴¹ NOS IX. 156. Sundhetstilstanden og medisinalforholdene 1951, Oslo 1954, s. 79-80.

⁴² Norges Offisielle statistikk VI. 56. Sundhetstilstanden og Medicinalforholdene 1913, Kristiania 1915, s. 128.

⁴³ NOS. IX.2. Sundhetstilstanden og medisinalforholdene i 1930, Oslo 1933, s. 8.

I 1930 fantes det 10 gamle hjem og 19 barnehjem i Hordaland.⁴⁴ Av landet psykiatriske sykehus var følgende i vårt område: Valen (i virksomhet fra 1910), Neevegården (i virksomhet fra 1891), Rosenberg (i virksomhet fra 1862), og Møllendal (i virksomhet fra 1865).⁴⁵ Av disse var Valen drevet av fylket, Neevegården og Rosenberg av Bergen kommune, mens Møllendal var privat.

Av landets alminnelige sykehus i 1951 drev staten fire, fylket 31, kommunene 69 og fylket/kommune sammen 11. I Hordaland fantes alminnelige sykehus følgende steder: Indre Hardanger sykehus, Odda epidemilasarett, Voss sjukehus, Hatlestad sykehus, Bergen kommunale sykehus, St. Franciskus klinikk, Florida sykehus, Hospitalet Betanien, Bergens diakonissehjems klinikk, Røde Kors klinikk og Kvinneklinikken. I tillegg fantes følgende institusjoner for tuberkuløse: Bjørkeli sjukehus (Voss), Lindås sjukehus, Laksevåg helseheim, Jondal sjukehus, Bergen Sanitetsforenings sykehus (Olaviken). Hordaland hadde da 58 gamle hjem og 14 barnehjem.⁴⁶

Kommunikasjon og samferdsel

Hordaland hadde i alt 3 161 km. offentlig vei i 1950. Før krigen hadde kommunene spilt inn veibehov på nær 6000 km. I nord kom en med bil over Lindåshalvøya, men ikke lenger. I sør kom en fram til Haugesund, men da på dårlig vei og med flere ferger.⁴⁷ Fig. 3 viser utviklingen i Hordaland sammenlignet med landet som helhet i perioden 1850 til 1905. I løpet av årene 1905 til 1950 økte veilengden fra 1700 km til 3100 km.

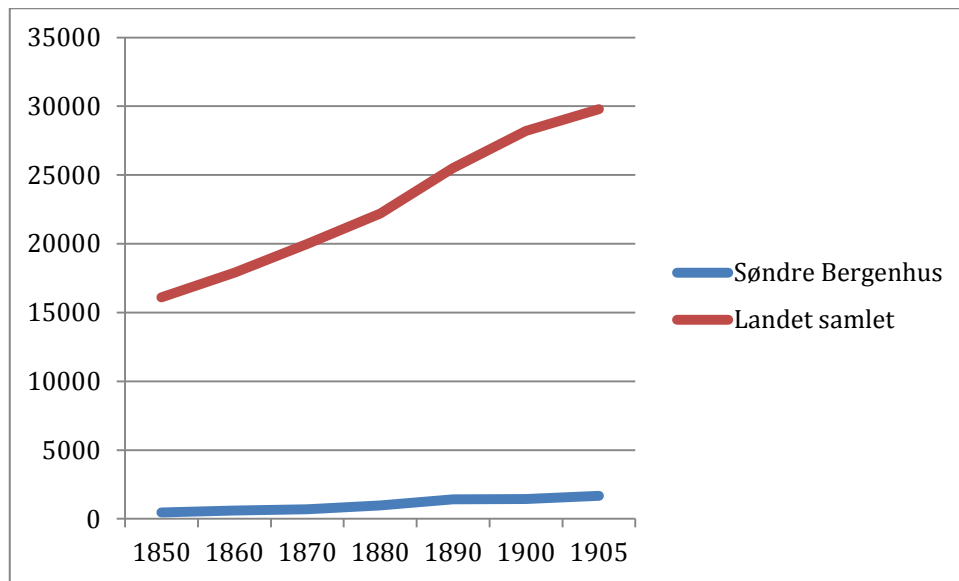
⁴⁴ NOS. IX.2. Sundhetstilstanden og medisinalforholdene i 1930, Oslo 1933, s. 7.

⁴⁵ NOS. IX.2. Sundhetstilstanden og medisinalforholdene i 1930, Oslo 1933, s. 20.

⁴⁶ NOS. XI. 156. Sunnhetstilstanden og medisinalforholdene i 1951, Oslo 1954, s. 84-85, s. 89, s. 14.

⁴⁷ Hordaland og Bergen, Ein statistisk-økonomisk analyse, Arbeidsdirektoratet 1956, s. 37-40.

Fig 3. Offentlig vei i landet totalt og i Søndre Bergenhus amt, i km, 1850-1905

Kilde: Statistisk Aarbok for Kongeriget Norge 1911, Kristiania 1912, s. 125.

Hordaland var et «ferjefylke». Flere områder i Hordaland var avhengige av ferje for å komme til og fra fastlandet. Det var også ulike selskaper som betjente de enkelte strekningene. De viktigste dampskipsselskapene rundt 1905 var: Hardanger-Søndhordlandske dampskipsselskab, Midthordland dampskipsselskab, Alversund-Manger dampskipsselskab, Lindaas-Masfjorden dampskipsselskab.⁴⁸ Hordaland var også et «rutebilfylke». Av landets fylker lå Hordaland som nr. 1 når det gjelder antall rutevogner og kjørte vognkilometer på 1950-tallet.⁴⁹ Det fantes i perioder en rekke lokale rutebilselskaper. I fylkesoversikten for Hordaland for 1952 er det nevnt over 30 automobilruter.⁵⁰

⁴⁸ NOS V. 93, Beretning om amternes økonomiske tilstand 1901-1905, hefte 2, Kristiania 1911, s. 76.

⁴⁹ Samferdselsstatistikk, XII.34, 1960, s. 132.

⁵⁰ Sætherskar, Johs.(red), Hordaland fylkesleksikon, Det norske næringsliv, Bergen 1952, s. 1245.

Tabell 3 viser ulike ferjesamband på midten av 1950-tallet med kapasitet personbiler.

Tabell 3. Ferjesamband med kapasitet personbiler, rundt 1950.

Ferjestrekning	Kapasitet pr. tur personbil
Kvanndal-Utne-Kinsarvik	20-30
Ulvik-Bremnes	20
Hatvik-Fusa	12
Alvøy-Brattholmen	8
Steinestø-Isdalstø	11-20
Salhus-Frekhaug	11-20
Salhus-Alverstraumen	11-20
Fonnest-Solheim	3-4
Garnes- Haus	8-10
Breistein-Valestrandsfossen	8-10
Skånevik-Utåker	4
Bergen-Florvåg	12
Bergen-Kleppestø	12

Kilder: Hordaland og Bergen, Ein statistisk-økonomisk analyse, Arbeidsdirektoratet 1956, s. 44.

Jernbanen Bergen-Voss åpnet i 1882 og Bergensbanen i 1909. Post, telegraf og telefon var en del av den offentlige kommunikasjons- og infrastrukturutbyggingen. Postvesenet ble revolusjonert med innføring av lik brevporto, uavhengig av avstand, i 1854. I 1866 fantes det 38 «postanstalter» i Søndre Bergenhus. Bergen by er ikke inkludert i dette tallet. Postkontorene var fordelt med 19 i Sunnhordland fogderi, 9 i Hardanger og Voss fogderi og 10 i Nordhordland fogderi. I løpet av få år hadde antallet økt kraftig.⁵¹ Tidlig ute var poståpneriet på Utne i 1836. Odda fulgte etter i 1854, tett fulgt av Øystese.⁵² Allerede i 1818 var det poståpneri på gården Onarheim i Kvinnherad kommune. Det ble imidlertid lagt ned året etter, og nytt kom etter hvert på Roaldstveit.⁵³

Utbyggingen av telegrafnettet startet i 1854 og skjedde deretter raskt, fra 747 km til 6473 km i 1875. Da fantes det også 109 telegrafstasjoner.⁵⁴ Kullseid telegrafstasjon

⁵¹ F. No. 2, Den norske Brevposts Statistik for Aaret 1866, s. 26.

⁵² Hordaland fylke, utgitt av fylkets jernbanekomite 1922, s. 58.

⁵³ Kvinnherad, AS John Griegs Boktrykkeri, 1914, s. 99.

⁵⁴ F. No. 1. Den norske Statstelegrafs Statistik for 1875, s. 20-21.

(Bømlo) er fra 1857/58.⁵⁵ Telegrafstasjoner fantes ved omtrent alle jernbanestasjonene på strekningen Bergen-Voss. I 1905 var det også telegrafstasjoner på Leirvik, Brandesund, Eide i Granvin, Skånevik, Espevær, Kulleseid, Utne og Odda.⁵⁶

I verneplanen for Telenors bygninger og installasjoner er følgende fra Hordaland tatt med - i tillegg til Kulleseid: Askøy kringkaster, Kronstad sentral, Dolviken (sjøkabeltjeneste), Håfoss i Etne (liten kiosk), fordelingsskap i jern i Bergen, Sendestasjon Rundemannen.⁵⁷

Endring i næringsstruktur

Industrialiseringen i Norge startet i 1840-årene med tekstil- og mekanisk industri, deretter nærings- og nytelsesmiddelindustri. I 1842 ble forbudet mot import av maskiner opphevet. Norge hadde ikke egne kullforekomster på fastlandet og måtte således importere råstoffet fra Storbritannia dersom dampmaskinen var drivkraften. Et annet alternativ var mekanisk overføring av vannkraft. Dette preget lokaliseringen og graden av industrialisering. Bergen hadde flest industrietableringer i landet etter Kristiania i den tidlige industrialiseringen. I 1879 hadde Kristiania tilsammen 185 anlegg, mens Bergen hadde 51.⁵⁸

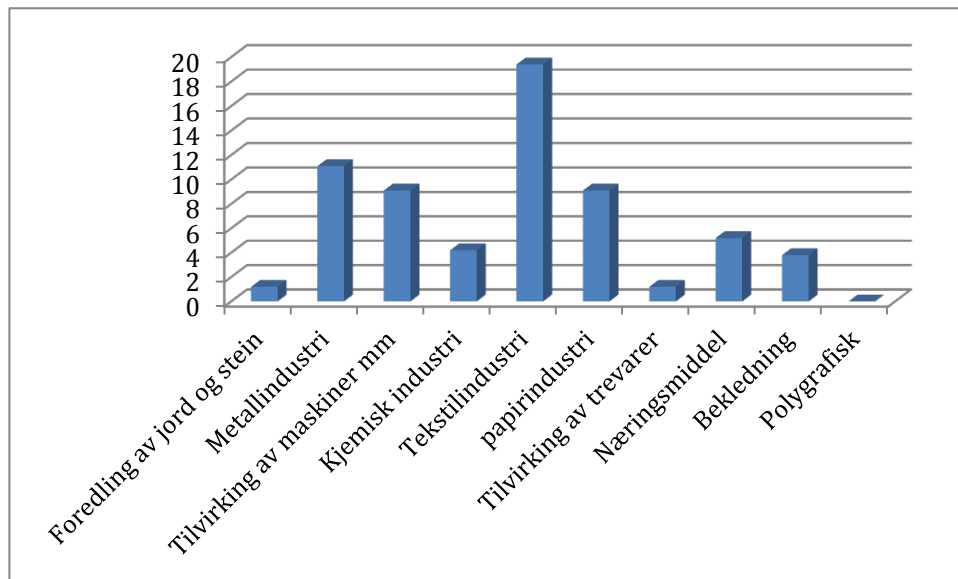
⁵⁵ Wikstrøl, Rune (red), Historiske linjer: Verneplan for Telenors bygninger og installasjoner, 1998, s. 22.

⁵⁶ NOS V. 93, Beretning om amternes økonomiske tilstand 1901-1905, hefte 2, Kristiania 1911, s. 78-79.

⁵⁷ Wikstrøl (red) 1998.

⁵⁸ C.No. 13 Statistikk over Norges Fabrikantlægg den 1ste Nov. 1879, Kristiania 1881, s. 154-157.

Fig. 4. Industrianlegg i Hordaland i 1879, i prosent av landet samlet

Kilde: C.No.13 Statistikk over Norges Fabrikianlæg den 1ste nov. 1879, Kristiania 1881, s. 122-157.

Oversikten under viser industrietableringer i Søndre Bergenhus amt og Bergen i 1879. En må være oppmerksom på at kommunegrensene, og således også kommunenavnene, var annerledes enn i dag. Industrien var i all hovedsak konsentrert i områdene nær Bergen. De herredene som ikke stod oppført med industrietableringer, er ikke med i tabellen. Dette gjelder blant annet Fitjar, Tysnes, Røldal, Voss, Os, Strandebarm.

Tabell 4. Industrietableringer og sysselsetting i Søndre Bergenhus amt i 1879.
Sysselsetting står i parentes.

Herred	Foredling av jord og stein	Metall- industri	Tilvirkin g av maskiner	Kjemis k industr i	Tekstil- industri	Papir, lær og gummi- industri	Tilvir king av trevar er	Næringsmiddel- industri	Bekledning
Fjelberg							1(18)		
Skånevik			1(4)						
Kvinnherad			3 (30)				1(4)		
Stord			1(8)	2(23)			1(2)		
Ullensvang		1(4)			1(12)				
Ulvik									
Vikør	1(25)								
Jondal				1(41)			1(16)		
Os									
Fusa						1(36)			
Fana					3(133)		1(1)	3(20)	
Sund								1(1)	
Fjell								2(13)	
Askøy			4 (197)	2(13)	1(38)	2(81)	2(4)	6(66)	
Årstad		1(73)	1(418)		4(136)	2(20)		2(30)	
Haus					2(464)			1(20)	
Bruvik								1(42)	
Hammer	1(53)				1(43)		1(16)	2(33)	
Hosanger					1(53)			5(55)	
Herdla								1(16)	
Bergen by	1(6)	5(57)	5(157)		14(232)	5(28)	2(13)	14 (165)	1(41)

Kilde: C. No. 13 Statistikk over Norges Fabrikkanlæg, Den 1ste November 1879, Kristiania 1881, s. 140-143, s. 156.

En oversikt for 1885 gjør det mulig å presisere nærmere type industrietableringer i de enkelte herredene. Dette ser vi tabell 5.

Tabell 5. Industri i de enkelte herredene i 1885

Næring	Anlegg	Arbeidsstyrke	Herred
<i>Jord og stein:</i>			
Kalkbrenneri	2	15	Finnås, Tysnes
Teglverk	1	33	Hammer
<i>Metallindustri:</i>			
Jernstøperi	1	85	Årstad
Jernstøperi/mek.verksted	1	46	Askøy
Låsfabrikk	1	9	Haus
Mekaniske verksteder	1	334	Årstad
Jernskip og maskinbyggeri	1	667	Askøy
Skipsverft	1	39	Askøy
Jektebyggeri	3	36	Kvinnherad
<i>Kjemisk industri:</i>			
Jodfabrikk	1	9	Askøy
Bidselmølle	1	3	Årstad
Dynamittfabrikk	1	12	Stord
Kruttfabrikk	1	6	Askøy
Fyrstikkfabrikk	1	88	Årstad
<i>Tilvirking av varme- og belysningsstoff, fettstoff, olje mm:</i>			
Sepesyderi	1	4	Årstad
Salpetersyrefabrikk	1	3	Stord
<i>Tekstil:</i>			
Spinneri	2	15	Hosanger, Hammer
Fiskegarnspinneri	1	86	Fana
Spinneri og veveri	4	803	Haus, Bruvik, Ullensvang
Veveri	1	14	Årstad
Shoddyfabrikk	2	17	Fjellberg, Fana
Farveri	1	3	Skånevik
Kledestampe	1	13	Årstad
Trikotagefabrikk	3	113	Fana, Hammer, Voss
Repslageri	3	91	Fana, Askøy
Not/garnfabrikk	2	45	Fana, Årstad
Drevfabrikk	3	93	Årstad
Papir- og pappfabrikk	2	155	Fusa, Askøy
<i>Papir- gummi-lærindustri:</i>			
Garveri	7	53	Askøy, Årstad, Hammer
Barkemølle	1	2	Årstad
<i>Tilvirking av trevarer:</i>			
Vannsag	6	21	Skånevik, Etne, Stord, Fana, Voss
Tønnefabrikk	1	19	Hammer
Snellefabrikk	1	4	Jondal
<i>Næringsmiddelindustri:</i>			
Møllebruk	25	240	Sveen, Stord, Fana, Askøy, Årstad,
	1		Haus, Bruvik, Hosanger, Hammer,
			Herdla, Masfjorden
Cichoriefabrikk	1	3	Årstad
Silderøkeri	1	23	Finnås
Ølbryggeri	1	22	Årstad
Tobakksfabrikk	1	113	Årstad

Kilde: NOS Tredie Række No. 97, Statistik over Norges fabrikanlæg ved Udgangen af Aaret 1885, Kristiania 1889, s. 89-90.

I tillegg kommer Bergen med følgende fabrikker (antall i parentes): Kalkbrenneri (1), Jernstøperi (1), Jernstøperi/mekanisk verksted (1), Angelfabrikk (1), skipsverft (2), pianofortefabrikk (1), farvemøller (1), vedhuggeri (81), sepesyderi (1), gassverk (1), gardinveveri (1), repslageri (13), notfabrikk (1), garveri (6), rullegardinfabrikk (1), rullegardin- og voksdrukfabrikk (1), høvleri (2), korkfabrikk (1), møllebruk (3),

kjeksfabrikk (1), silderøkeri (1), mineralvannfabrikk (5), malteri (2), ølbryggeri (2), gjærfabrikk (1), eddikfabrikk (1), tobakksfabrikk (2), linsømfabrikk (1), kåpefabrikk (2), hue- og pelsvarefabrikk (1), regnklærfabrikk (1), hanskefabrikk (1), possementfabrikk (1), skotøyfabrikk (1).

Det er visse næringsvirksomheter som peker seg ut i betydning. Av landets spinneri/veveri hadde Hordaland 30 prosent av anleggene.⁵⁹ Nordhordland hadde en særlig plass i landets næringshistorie på garverifeltet, og Valestrandsfossen var størst innen garveri i landdistriktet. ⁶⁰ I Fylkesikon for Hordaland i 1952 er følgende garveri nevnt: O. Amundsen (Frekhaug), N. J. Brekke (Voss), Harald J. Breistein (Breistein), Johs. E. Breistein (Breistein), Mons M. Breistein (Breistein), Lars O. Fosse (Kvamsvåg), Sverre O. Fosse (Kvamsvåg), Markus Halland AS (Valestrandsfossen), Johannes N. Isdal (Isdalstø), Mons Isdal (Isdalstø), Ole Isdal (Isdalstø), John A. Johnsen (Lofthus), Johs. Johnsen (Lofthus), Aug. D. Mikkelsen (Laksevåg), Harald Reigstad (Valestrandsfossen), E. J. Rønhovde (Valestrandsfossen), Erik Rønhovde (Valestrandsfossen), Jarle Rønhovde (Valestrandsfossen), Johs. A. Tvedt (Valestrandsfossen), Ragnvald Vevle (Valestrandsfossen). ⁶¹

Repslagervirksomhet var nær knyttet til skipsbygging. Bergen hadde særlig mange reperbaner. På landsbasis hadde Søndre Bergenhus 52 prosent av landets repslagervirksomhet.⁶²

Vestlandet hadde en sterk posisjon innen møllevirksomhet. Bygdemøllene skilte seg fra handelsmøllene ved at de var såkalte leiemøller og mindre, selv om det kunne være vanskelig å skille.

---

⁵⁹ NOS Tredie Række No. 97, Statistik over Norges Fabrikanlæg ved Udgangen af Aaret 1885, Kristiania 1889, s. 115-119.

⁶⁰ Johannessen, Finn Erhard, Lær og skinn i tykt og tynt: den norske garveri-industris historie, Ad Notam, Oslo 1991, s. 40.

⁶¹ Sætherskar, Johs. (red) 1952, s. 1267.

⁶² NOS Tredie Række No. 97, Statistik over Norges Fabrikanlæg ved Udgangen af Aaret 1885, Kristiania 1889, s. 115-119.

Tabell 6. Oversikt over tallet på handelsmøller, bygdemøller og gardskverner på Østlandet, Vestlandet og Trøndelag i 1919

Landsdel	Handelsmøller	Bygdemøller	Gardskverner
Østlandet	10	179	83
Vestlandet	19	263	4860
Trøndelag	3	208	926

Kilde: Christensen, Arne Lie, Fabrikken og garden, ei strilesoge, Universitetsforlaget 1980, s. 14.

De store handelsmøllene i Bergensområdet var: Vaksdal mølle (1866), Hæggernes mølle (1868), Fotlandsvåg mølle (1865), Tysse mølle (1867) og Bjørsvig mølle.⁶³

Av bygdemøller i Hordaland som var i virksomhet på 1950-tallet, var: Etne bygdemølle (bygning oppført i 1932), Ølen mølle (bygning oppført i 1948), Trovåg i Vikebygd (gjenoppbygget etter brann i 1946), Frugard mølle, Leirvik, Øvre Myklestad mølle på Tysnes (ny mølle i 1932 med elektrisk kraft), Seims mølle, Seimsfossen i Kvinnherad, Voss mylna (bygget i 1890-årene, modernisert i 1935), Rekve mylna på Voss (bygd i 1878), Litlebergen havremølle, Meland (bygd i 1928, utvidet i 1936).⁶⁴ I Fylkesleksikon for Hordaland i 1952 er det oppført flere møller enn de som er nevnt over.⁶⁵

Meieri

Meieri er ikke med i industristatistikken. Meierivirksomhet i Søndre Bergenhus og Bergen var ikke tidlig ute i landssammenheng. Det fantes imidlertid visse særtrekk eller spesialiteter, som gammalost og Hardangerysting. I tillegg ble det produsert en delikatesseost av søt og surmelk i Midthordland.⁶⁶ Selskabet for Norges Vel etablerte flere meieriskoler rundt om i landet. En meieriskole for kvinner i Øystese ble etablert i 1891 og lagt ned i 1906. Næringen ble således gradvis profesjonalisert de siste tiårene av 1800-tallet med utbygging av skoler for kvinner og menn. Antall meieriskoler i landet har variert. I Hordaland fantes Vikøy meieriskole (Norheimsund) som utdannet meiersker for smør- og gammalostmeieri. Den var i virksomhet fra 1929 til 1961. Tabell

⁶³ Om mølleindustrien i Hordaland, se blant annet Christensen, Arne Lie, Fabrikken og garden, ei strilesoge, Universitetsforlaget 1980.

⁶⁴ Skansen, Johs.P, Bygdemøllene i Norge, Oslo 1958, s. 295 ff.

⁶⁵ Sætherskar, Johs. (red) 1952, s. 1283.

⁶⁶ Benterud, S. J, J. Grude og E. E. Wold, Meieridriften i Norge inntil 1905, Grøndahl & Søns Forlag, Kristiania 1908, s. 38.

7 viser meierier i Søndre Bergenhus etablert i årene 1885 til 1897. I perioden 1898 til 1910 ble det også etablert mange. Meierivirksomhet ga særlig sysselsetting til kvinner.⁶⁷

Tabell 7. Meierier i Søndre Bergenhus i 1910, etablert 1885 til 1897

Meieriets/ysteriets navn	Etableringsår	Innveid melk, i kg
Seimstrand	1885	756 420
Hegglandsdalen	1887	152 011
Vikør meieri	1888	452 000
Indre Arna meieristasjon	1888	360 263
Haukeland meieristasjon	1888	707 681
Øystese meieri	1890	590 000
Strandebarms meieri	1890	216 113
Mundheimsdalens meieri	1891	107 713
Grimo meieri	1891	139 428
Lothestrاندens meieri	1891	138 210
Høysæter	1891	64 664
Korsdalen	1891	117 555
Tvedt	1891	110 000
Ulvik meieri	1892	259 836
Omastrandens meieri	1892	46 909
Kvittingen	1892	Ikke oppgitt
Tørrvikbygd	1892	105 600
Stensland	1892	30 000
Vikebygd	1893	206 647
Børsheimstrandens meieri	1893	
Etne	1893	296 994
Holsna	1893	16 000
Kvinnherad	1893	174 000
Ølve	1894	58 600
Hisdal	1894	67 292
Nøtlevåg	1896	225 335
Strandvik meieri	1897	116 904
Børve	1897	152 122
Sæbø	1897	190 000
Lindås	1897	114 000
Sletten	1897	87 417
Eikanger	1897	68 186
Hjelmås	1897	77 222
Leknes	1897	91 848
Gjervik	1897	17 794

Kilde: NOS VI. 47, Beretninger om amternes økonomiske Tilstand 1906-1910, hefte II, Kristiania 1915, s. 36-41.

⁶⁷ NOS VI. 47, Beretninger om amternes økonomiske Tilstand 1906-1910, hefte II, Kristiania 1915, s. 36-41.

På landsbasis gikk tallet på meieri ned fra 845 i 1900 til 465 i 1950. Dette hadde sammenheng med rasjonalisering og sentralisering av meieridrifta. Samtidig viser en fylkesoversikt i 1952, at Hordaland hadde flest anlegg.⁶⁸ Samtidig var produksjonen lavere enn fylker med færre anlegg, slik at det må ha vært mange små anlegg. Det området Hordaland skilte seg ut på med størst produksjon var gammalost.

Det industrielle gjennombrudd

Det industrielle gjennombrudd i Norge kom med utnyttelsen av vannkraft til elektrisitet. Kraftkrevende industri ble nå etablert i områder med store fossefall. Norge ble en viktig produsent og eksportør av kraftkrevende produkter. Hordaland hadde store vannkraftressurser. Nye områder opplevde nå industrialisering. Rundt 1950 var nyttbar vannkraft i Hordaland beregnet til 1,3 mill kW av totalt 9,2 mill. kW. Dette var mest i landet. Tilsvarende hadde fylket flest elektriske anlegg og installasjoner. Inkludert i dette var elektrisitetsproduserende anlegg som hørte inn under Elektrisitetstilsynet, med unntak av anlegg i skip og anlegg tilknyttet Statsbanene.⁶⁹

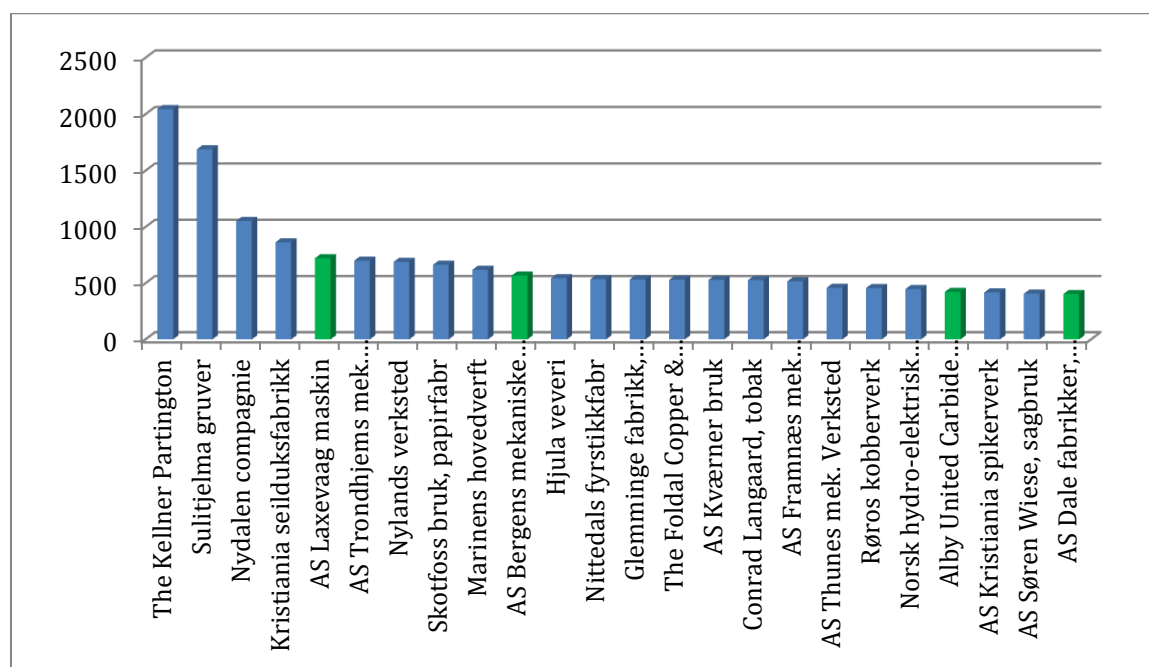
I 1909 fantes noen av landets største fabrikker innen tekstil, mekaniske verksteder og kraftkrevende industri i Hordaland. Dette ser vi i figuren under som viser de største fabrikkarbeidsplassene.

---

⁶⁸ NOS XI. 183 Statistisk Årbok for Norge 1954, Oslo 1954, s. 80-82.

⁶⁹ NOS XI. 183 Statistisk Årbok for Norge 1954, oslo 1954, s. 109-110.

Fig. 5. Landets største industriarbeidsplasser, målt etter sysselsetting i 1909

Kilde: NOS V. 147 Fabrikttellingen i Kongeriget Norge 1909, første hefte, Det statistiske Centralbyraa, Kristiania 1911, s. XXI-XXII.

Industrianlegg i 1937 og 1948

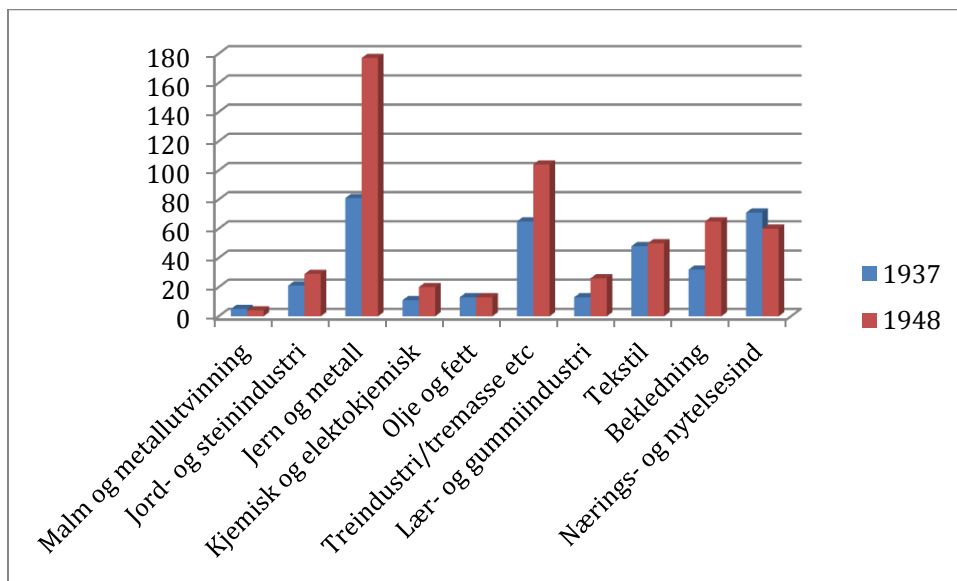
I 1937 var malm- og metallutvinning, tekstilindustri og jern- og metallindustri, de viktigste næringene i Hordaland målt etter produksjonsverdi. Under malm- og metallutvinning hørte to gruver som utvant svovelkis og nikkelmalm, samt fabrikker som produserte ferrolegering (AS Bjølvefossen, Ålvik), sink (Det Norske Zinkkompani, Odda) og aluminium (Det norske Nitridaktieselskap, Tyssedal). Landets sinkproduksjon foregikk i Hordaland. Under jern- og metallindustri hørte skipsverft, motorproduksjon og skipsbygging. Motorproduksjonen i Hordaland var stor sammenlignet med andre deler av landet. Under nærings- og nytelsesindustri merket mølleindustrien seg ut, med store møller. Vaksdal mølle var landets største.

I 1948 nevnes M. Haldorsen & Sønner på Rubbestadneset som landets største fabrikk for glødehodemotorer. Landets største trebåtbyggeri var i Rosendal. Det eneste bergverket i drift var på Stod. Kalkbruddene i fylket leverte kalk til elektrometallurgisk og elektrokjemisk storindustri: AS Bjølvefossen avd. Kvartsbruddet i Kinsarvik, Fellesbruddet i Mosterhamn, Gravdal klebersteinsbrudd på Varaldsøy, Mosterhavn kalkbrudd, Mosterhavn, Skaftå kalkbrudd, Bruvik, Vanvik kvartsbrudd, Fusa. For Bergen

fremheves særlig blikkvarefabrikk og gull- og sølvvarefabrikk som viktige i landssammenheng.⁷⁰

Møbelindustrien var viktig for Hordaland. Derfor var treindustri en stor næringsgruppe i ellers relativt skogfattige distrikt. Om disse fabrikkene og verkstedene finner en blant annet med informasjon i fylkesleksikon fra 1952.

Fig. 6. Antall bedrifter i Hordaland etter næringsgrupper, 1937 og 1948

Kilde: Bjerke, Asbjørn G, Vår industris geografiske fordeling, Aas & Wahls Boktrykkeri, Oslo 1939, Vår industris geografiske fordeling, Norges industriforbund 1952.

Mellom Agder og Trøndelag var det kun Alvøen Papirfabrikk og Sævareid Karton- og papfabrik innen papir og papp.

Selv om Stavangerområdet dominerte innen hermetikkindustrien, fantes det en rekke etableringer i Hordaland også. I 1929 hadde vårt område 16 prosent av fabrikkene. Utviklingen i antall fabrikker fra 1885 til 1929 ser vi i tabell 8.

⁷⁰ Vår industris geografiske fordeling, Norges Industriforbund 1952, s. 125-133.

Tabell 8. Oversikt over antall hermetikkfabrikker 1885-1929

	1885	1900	1910	1929
Stavanger	6	17	36	103
Hordaland m/Bergen	-	3	13	35
Samlet antall, hele landet	8	29	67	216

Kilde: Wyller, Trygve, Utsyn over den norske hermetikkindustrien: Bilag 1 i hermetikkindustriens innstilling, Aktietrykkeriet i Stavanger, Stavanger 1933, s. 4.

Hordaland var viktig innen produksjon av farge og ferniss. Et godt eksempel på dette var Pakfarvefabrikken "Indigo" som var ledende i landet i hjemmefarging. Den ble etablert i 1920 i Rosendal. Suksessfaktorene skyldtes overlegen ekthetsegenskaper på fargen, lang erfaring i farger tilpasset norsk ull.⁷¹

Tabell 9. Industriens geografiske fordeling i 1950

Fylker	Bedrifter	Arbeidere	Bedrifter i % av totalen	Arbeidere i % av totalen
Østfold	533	25019		
Akershus	332	8404		
Oslo	1334	47477		
Hedmark	257	5898		
Oppland	210	7076		
Buskerud	364	15990		
Vestfold	302	12951		
Telemark	226	12849		
Aust-Agder	146	3725		
Vest-Agder	185	6901		
Rogaland	514	18482		
Hordaland	655	26767	8,4	11,9
Sogn & Fjordane	81	3653		
Møre & Romsdal	445	10943		
Sør Trøndelag	332	10388		
Nord Trøndelag	151	4096		
Nordland	168	4725		
Troms	77	1 846		
Finnmark	27	846		
Totalt	6 339	228 036		

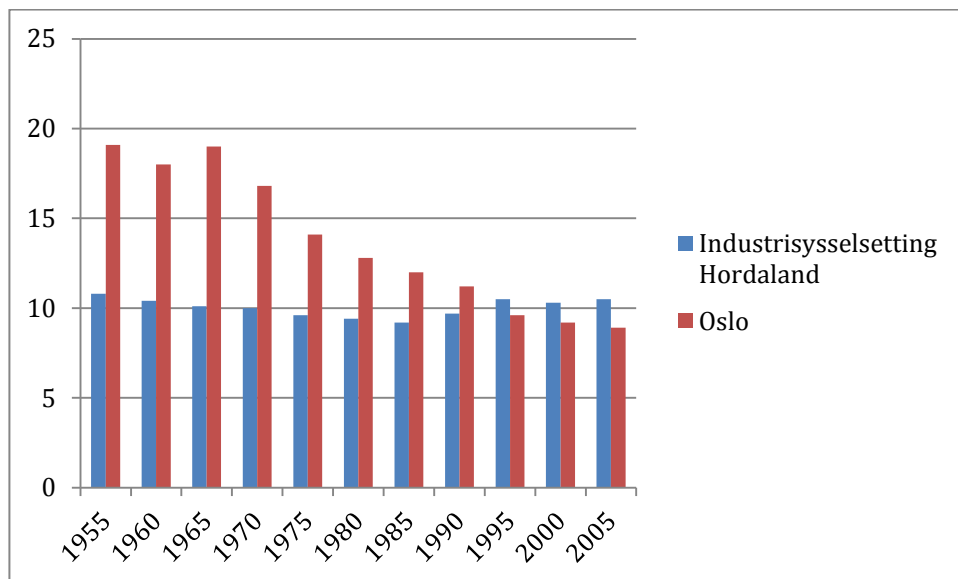
Kilde: Den norske industri. En kort orientering, Norges industriforbund 1954.

⁷¹ Grimeland, B. A (red), Kjenn ditt land, Fra Hordaland 1935, s. 2.

Oppsummering

I dette vedlegget til samlingsplan for musea har vi sett på noen hovedtrekk i næringsutviklingen i Hordaland 1850 til 1950. Trekker vi utviklingslinjene lenger opp mot vår samtid, ser vi at Hordaland som industrifylke vis a vis Oslo har økt i årene fra 1970 og framover.

Fig. 7. Industrisyssetning i Hordaland og Oslo 1955-2005, i prosent av landet totalt

Kilde: Bore, Ragnhild Rein og Tor Skoglund (red), Fra håndkraft til høyteknologi – norsk industri siden 1829, Statistisk sentralbyrå 2008, Vedleggstabell 9. Sysselsatte i industri og bergverk fordelt på fylkene 1955-2006.

Gjennomgangen har vist at Hordaland har mange interessante utviklingstrekk i sin næringsutvikling, og at det er områder som det vil være naturlig for museene å se nærmere på.

**HORDALAND
FYLKESKOMMUNE**

Agnes Mowinckels gt 5
Postboks 7900
N-5020 BERGEN

Telefon: 55 23 90 00
www.hordaland.no